

7 June 50

84

$\eta - 60$

20 JAN 2006

ԵՐԵՎԱՆԻ ԿԻՆՈՊԵՐՏԻԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ, ԹԻԻ 2

Հեղինակ՝ ԱԼԵԿՍԱՆԴՐ ՏԻԻՄԱ

Ե Ր Ե Ք * * * *
ՀՐԱՑԱՆԱԿԻՐՆԵՐԸ

Թարգմանիչ՝ Հ Ր Ա Յ Ր

(ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ)

Կ. ԳՈՂԻՍ
Տպագր. ՄԱՆՁՈՒՄԷ
1910

0 3 APR 2013

5617

Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Օ Ս Ք Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ի Զ Ն Ե Ր ՈՒ Ն Կ Ո Ղ Մ Է

Ալեքսանդր Տիւմայի այս սիեգերահոյակ վեպը հրա-
սարակելով, մեր նպատակը եղած է Ֆրանսայի ամենեւե-
ր անուանի ու ժողովրդական վիպագրին գլուխ գործոցը
մասշտաբի ընել մեր նոր սերունդին, նկատելով որ անհկա-
պատեմութիւն ունեցած չէ լիւրի ըմբոխներու վիպա-
գրական սաղանդի այս հոյակապ արտադրութիւնը, նախ
անոր համար որ տարիներ առաջ գրաբառախառն հայերե-
նով մը բարգմանուած է անհկա եւ ամեն մեքի ու քանի
մասշտաբի չէ եղած եւ երկրորդ որ հին ռեժիսի գրաբն-
ութիւնը անողոքաբար մերկացուցած էր զայն իր ամե-
նեւ գեղեցիկ հրապոյրներէն:

«Կիւրեմպերկ» Մատենաւարի հրատարակիչները
ԵՐԵՎԱՆԻ ՎԻՃԻՆՆԵՐՈՒ բարգմանութիւնը յանձնա-
ծ են այնպիսի մեկու մը, որ մինչեւ հիմա 30 հասարե-
աւելի վեպ արդի աշխարհաբար լեզուին բարգմանած
բլաւով, պիտի կրնար ժողովրդական դիւրեւանական
լեզուով մը հայացնել զայն:

Վստահ եմք թէ ընթերցասիրութեան հաշակը տա-
րածելու եւ ազնուացնելու ծառայող այս վեպը պիտի
գտնէ իրեն արժանի ընդունելութիւնը, ինչ որ պիտի
խրախուսէ անոր հրատարակիչները՝ ժողովրդական վե-
պերու հրատարակութեամբ նոխացնել եւ ստուարացնել
այս Մատենաւարը:

31/7 - 84

«Սիրելիդ իմ եղբայրակից,

«Լրագիրներէ կ'իմանամ որ վաղը, ապրիլ 16, Ալէքսանտր Տիւմայի յուղարկուորութիւնը պիտի կատարուի ի Վիլէր-Բօդրէ:

«Հիւսնդ զաւելի մը մօտ մնալու ստիպեալ լինելով՝ չպիտի կարենամ Վիլէր-Բօդրէ գնալ: Խորունկ ցաւ մըն է այս ինծի համար:

«Բայց գոնէ ձեռք մօտ և ձեզի հետ սրտովին դրանուելու կը փափաքիմ: Այն վշտալի արարողութեան ժամանակ չգիտեմ թէ արդեօք պիտի կարենայի՞ խօսիլ, սրտիս մէջ կսկծալի այլալուծութիւններ կը դիպուն, և արդարեւ շատ ու շատ գերեզմաններ հետեւ կը բացուին իմ առջեւ: Սակայն դարձեալ քանի մը խօսք բսելու փորձ պիտի փորձէի: Թոյլ տուէ՛ք ուրեմն գրել ինչ որ փափաքելի էր ինձ խօսելու:

«Այս դարուս մէջ՝ չկայ ժողովրդականութիւն մը որ Ալէքսանտր Տիւմայինը գերազանցած ըլլայ: Իր յաջողութիւնները՝ յաջողութիւններէ գերիվեր են, յաղթանակներ են: փողի շօրնդն ունին: Ալէքսանտր Տիւմայի անունն ո՛չ միայն գաղղիական, ո՛չ միայն եւրոպական այլ արեւելեանն է: Իր թափարը համայն աշխարհի տեսարանն եղած է, իր վէպերն ամէն ազգերու լեզուաւ թարգմանուած են:

«Ալէքսանտր Տիւմա այն մարդոց մին է զոր կարող ենք քաղաքակրթութեան սերմահաններն անուանել, առողջ կը գործէ, կը զարգացնէ նա միտքերը չգիտեմ ի՞նչ տեսակ աշխոյժ և կորովի պայծառութեամբ, հողիները, ըզնիները, իմացականութիւնները կ'արգասաւորէ նա, կարդալու ծարաւը կը գրգռէ, մարդկային սիրտը կը բրէ և զայն կը սերմանէ: Սերմանածը զաղղիական գաղափարն է: Գաղղիական գաղափարը մարդասիրութեան ա՛յնչափ քանակութիւն կը պարուսնակէ իր մէջ որ թափանցած տեղը յառաջդիմութիւն կ'արտադրէ: Աստի է Ալէքսանտր Տիւմայի պէս մարդոց անբաւ ժողովրդականութիւնը:

«Ալէքսանտր Տիւմա կը հրապուրէ, կը թովէ, կը դրաւէ, կը զուարճացնէ և կը հրահանգէ: Իր ամէն

գործերէն, որ այնքան բազմապատիկ, այնքան կենդանի, այնքան շնորհազեղ, այնքան զօրաւոր են, կը ծագի լոյս մը որ միայն Յրանալի յատուկ է:

«Տրամայի ամենէն ազգու այլալուծութիւնները, կատակերգութեան ամէն հեգնութիւններն ու խորին զննութիւնները, ամէն վերլուծութիւնները, պատմութեան ամէն ակնյայտի տեսիլները՝ սա բեղմնաւոր և ճարտար ճարտարապետին յօրինած հիւսնալի ձևաւ կերտին մէջ կը գտնուին:

«Այս ձևաակերտին մէջ ո՛չ խաւար, ո՛չ գաղափար, ո՛չ մեքենայութիւն, ո՛չ հանելուկ, ո՛չ ցնորք կան: Տանդէի գոյնը չունի, այլ Վօլգէրի և Մօլդէրի՝ ամէն ուրեք փայլուն, ամէն ուրեք բաց արեւ, ամէն ուրեք պայծառութեան թափանցում: Իր կարողութիւնները բազմատեսակ են և անհամար: Բառսուն տարի այս ոգին աշխատ եղաւ իբրեւ սքանչելիք մը:

«Ո՛չինչ չպակսեցաւ իրեն. ո՛չ պայքար, որ է պարտիք, ո՛չ յաղթութիւն, որ է երջանկութիւն:

«Այս ոգին կարող էր ամէն հրաշալիք գործելու, մինչեւ անգամ ինքզինքը կտակելու, մինչեւ անգամ ինքն իրմէ ետք ապրելու: Մեկնելու ատեն՝ մնալու հնարը գտաւ: Այս ոգին, մենք չկորուսինք, դուք ունիք զայն:

«Ձեր հայրն ի ձեզ է, ձեր համբաւն իր փառքը կը չաբունակէ:

«Ալէքսանտր Տիւմա և ես, ի միասին դեռատի էինք: Ես կը սիրէի դիւքն և նա զիս կ'սիրէր: Ալէքսանտր Տիւմա որտով նուազ բարձր էր քան ողբով: Մեծ բարի և հողի մ'էր:

«Ձէի տեսած զինքը 1857էն վեր. եկեր էր տարադրիս կրակարանին մօտ՝ ի կէրնսէյ՝ նստելու, և իրարու ժամագիր եղեր էինք ապագային և հայրենեաց մէջ:

«1870ին՝ ժամն հասաւ, պարտաւորութիւնն ինձի համար այլափոխեցաւ: Յրանոս դարձայ յօժարակամ:

«Ափսո՛ս, միեւնոյն հովը ներհակ հետեւութիւններ ունի:

«Մինչդեռ ես Բաբելոն կը մտնէի, Ալէքսանտր Տիւմա
անկից նոր ելեր էր: Վերջին անգամ մըն ալ անոր
ձեռքը չսեղմեցի:

«Այսօր իր վերջին հանգէսին ներկայ չեմ գտնուիր:
Բայց անոր հոգին իմս կը տեսնէ: Քանի մը օրէն, —
չատ չանցնիր, յուսամ թէ պիտի կարենամ, — այս
պահուս ընել չկրցածս պիտի ընեմ: պիտի երթամ,
մենաւոր այն հողն ուր կը հանգչի, և իմ աքսորանաց
վայրն ըրած այցելութիւնը պիտի տամ իր գերեզմա-
նին:

«Սիրելի եղբայրսկից, բարեկամիս որդին, ձեզ կը
համբուրեմ:

«ՎԻԳԹՕՐ ՀԻԻԿՕ»

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

ՈՐՈՒՆ ՄԷՋ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ԹԷ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ
ԱՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ՝

ՋՈՐ ՊԱՏԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՆՔ ՊԱՏՄԵԼՈՒ
ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՅՈՂՆԵՐՈՒՆ՝

ՈՉԻՆՉ ՈՒՆԻՆ ԴԻՅԱԲԱՆԱԿԱՆ, ՀԱԿԱՌԱԿ
ԻՐԵՆՅ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ

Գրէթէ տարի մը կայ որ Լուի ԺԴ-ի պատմու-
թիւնը գրելու համար Արքայական Թանգարանին մէջ
պրպտումներ ըրած միջոցիս, գիպուածով աչքիս հան-
գիպեցաւ Մ. Ս'Արդանեանի Յիւստակները անուն գիրքը,
որ — այդ թուականի գործերուն մեծ մասին պէս, եբբ
հեղինակները կը կարծէին ճշմարտութիւնը ըսել ա-
ռանց աւելի կամ երկար պտոյտ մը ընելու Պատիւը, —
տպուած էր Ամսդերտամի մէջ, Բիէն Ռուփի կողմէ:
Վերնագիրը հրապուրեց զիս: Տունս տարի, գրապահին
արտօնութիւնովը, — չմոռնանք ըսելու, — և լափելով
կարդացի:

Հոս այն հետաքրքրաշարժ գործին վերլուծումը
ընելու միտք չունիմ և պիտի բաւականանամ այդ
գիրքը կարդալու խորհուրդ տալ ընթերցողներէս ա-
նոնց, որոնք կը գնահատեն այն ժամանակուան պատ-
կերները: Վարպետի ձեռքով գծուած նկարներ պիտի
գտնեն հոն, ու թէեւ այդ ուրուագիւրները ամէն տուն
գծագրուած են զօրանոցի դուռներուն և կապելայի
պահերուն վրայ, բայց Մ. Անբրդիլի պատմութեան
մէջ եղածին չափ նմանութիւն գտնելով, պիտի ճանչ-
նան Լուի ԺԴ-ի, Աւստրիացի Աննային, Ռիչլիէօյի,
Մազարէնի և նոյն ժամանակուան պալատականներուն
մեծ մասին պատկերները:

Բայց, ինչպէս յայտնի է, բանաստեղծին քմայքստ
միտքը գրաւողը միշտ չէ այն՝ ինչ որ կը տպուորէ

ընթերցողներուն ամբողջութիւնը: Արդ, մեր մատնանշած մանրամասնութիւններուն վրայ հիմնադրելով հանդերձ, ինչպէս ուրիշներն ալ պիտի հիանան անշուշտ, մեզ ամէնէն աւելի գրաւողը եղաւ բան մը, որուն անշուշտ մենէ առաջ ո՛չ ոք ամենափոքր ուշադրութիւն մը ընծայած չէր:

Տ'Արդանեան կը պատմէ թէ Մ. ար Ռէվիլի՝ թագաւորին հրացանակիրներուն հարկւրապետին առաջին անգամ այցելած ատեն, անոր նախասենեակին մէջ հանդիպեցաւ Աթօս, Բօրթօս և Արամիս անունով երեք երիտասարդներու, որոնք կը ծառայէին այն համբաւաւոր գունդին մէջ: Ուր ընդունուելու պատիւը կը խնդրէր:

Կը խոստովանինք թէ այս երեք օտար անունները մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին և իսկոյն մտածեցինք թէ անոնք կեղծ անուններ են, որոնց միջոցով տ'Արդանեան ծածկած էր թերեւս անուանի անուններ, և թէ սակայն այդ կեղծ անուններուն տէրերը իրենք իսկ ընտրած չլլային զանոնք այն օրն ուր քմայքի, դժգոհութեան և կամ աղքատութեան հետևանքով հազած էին հրացանակիրի պարզ տառապողը:

Այն ատենէն ի վեր այլեւս հանդիստ չունեցանք մինչեւ որ ժամանակակից երկասիրութիւններու մէջ չգտնէինք մէկ հետքը այս անսովոր անուններուն, որոնք այնքան բուռն կերպով արթնցուցած էին մեր հետաքրքրութիւնը:

Այս նպատակին հասնելու համար մեր կարկացած գիրքերուն ցանկը միայն պիտի լեցնէր ամբողջ գլուխ մը, ինչ որ թերեւս խիստ հրահանգիչ, բայց ապահովապէս անհաճոյ պիտի ըլլար մեր ընթերցողներուն համար: Հետեւապէս պիտի բաւականանանք ըսելով իրենց թէ երբ այնքան ապարդիւն պրպտումներէ վհատած, պիտի լքանէինք մեր հետազօտութիւնը, մեր անուանի և գիտուն բարեկամ Բօլէն Բառի խորհուրդներէն առաջնորդուած, վերջապէս գտանք կիսածաղ ձեռագիր մը, 4772 կամ 4773 թուագրուած, — լաւ չենք յիշեր, — և սա վերնագրով:

«Յիշատակագիր Կոմս տը լա Ֆէռի, Լուի ԺԳ. ի թագաւորութեան վերջերը և Լուի ԺԴ. ի թագաւորութեան»

Թեան սկիզբները Ֆրանսայի մէջ պատահած դէպքերէ ոմանց մասին»:

Կը գուշակուի թէ ո՛րքան մեծ եղաւ մեր ուրախութիւնը երբ մեր վերջին յոյսը կազմող այս ձեռագիրը թղթատած ատեննիս, 20րդ էջին վրայ գտանք Աթօսի անունը, 27րդ էջին վրայ՝ Բօրթօսի անունը և 31րդ էջին վրայ՝ Արամիսի անունը:

Մեզի համար գրէթէ հրաշք մըն էր գիւտը ձեռագիրի մը, որ կատարելապէս անձանօթ մնացած էր, պատմական գիտութիւնը այնքան բարձր աստիճանի մը հասած ժամանակի մը մէջ: Ուստի փութացինք զայն տակը տալու արածնութիւն խնդրել, որպէս զի օրին մէկը ուրիշներուն աշխատութիւնովը ներկայանանք Գեղարուեստից և Գեղեցիկ Դպրութեանց Ակադեմիային, և թէ չյաջողէինք, — ինչ որ չատ հաւանաւոր էր, — ֆրանսական Ակադեմիան մտնել մե՛ր իսկ աշխատութիւնովը: Պարտաւոր ենք ըսել թէ այս արածնութիւնը ազնուօրէն շնորհուեցաւ մեզի, ինչ որ կը յիշատակենք հոս, հրապարակային հերքում մը տալու համար այն չարամիտներուն, որոնք կը պնդեն թէ գրագէտներու մատին չատ լաւ արամադրութիւններ չունեցող կառավարութեան մը տակ կ'ապրինք:

Արդ, այս թանկագին ձեռագիրին առաջին մասն է որ մեր ընթերցողներուն կը ներկայացնենք այսօր, խօսք տալով որ և թէ, ինչպէս կը յուսանք, այս առաջին մասը իրեն արժանի յաջողութիւնը գտնէ, երկրորդն ալ հրատարակենք անմիջապէս:

Առ այժմ, որովհետեւ կնքահայրը երկրորդ հայր մըն է, կը հրաւիրենք ընթերցողը մեզի և ո՛չ թէ Կոմս տը լա Ֆէռի վերագրել իր հաճոյքը կամ տաղտուկը:

Ասիկա ըսելէ ետք, անցնինք մեր պատմութեան:

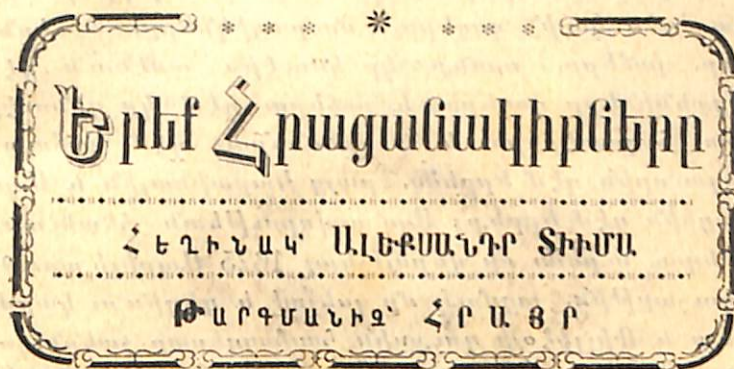
Ա. Տ.

OLDFATHER SPINNING

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՏԻԻՄԱ ՀԱՅՐ

Ա.

ՀԱՅՐ ՏԱՐԳՄԱՆԵԱՆԻ ԵՐԵՎՆՈՒՐՆԵՐԸ

1625 Ապրիլի առաջին երկուշաբթին, Մէօնի ար-
տարձանը կը թուէր ըլլալ նոյնքան մեծ յեղափոխու-
թեան մը մէջ որքան եթէ Հիւլընօնէրը եկած ըլլային
երկրորդ Ռօշէլ մը առաջ բերելու համար: Բազմաթիւ
քաղքենիներ, տեսնելով որ կիները կը փախչին Մեծ
Փողոցի կողմէն և լսելով որ աղաքը կը պոռան դուռ-
ներու սեմին վրայ, կը փութային դրահ հագնել և
հրացան մը կամ գեղարդ մը առնելով կը վազէին
դէպի Ֆռան Մէօնիէ պանդոկը, որուն առջև խոնուած
էր և վայրկեանէ վայրկեան կ'ստուարանար խիտ,
աղմկալի և հետաքրքիր ամբոխ մը:

Այն ժամանակները յաճախակի խուճապ տեղի
կ'ունենար և օր չէր անցնէր որ սա կամ նա քաղաքը
իւր տարեգրութիւններուն մէջ չարձանագրեր տայ
կարգի դէպք մը: Հողատէրերը կային, որոնք իրարու
հետ կը կռուէին: Թագաւորը կար, որ կարօնային
դէմ պատերազմ կը մղէր և Ապանիացին կար որ թա-
գաւորին դէմ կը պայքարէր: Յետոյ, այս լռին կամ

հրապարակային, գաղտնի կամ ակնհերեւ պայքարներէն զատ, դեռ կային գողերը, մուրացիկները, հիւկընօնները, լաճերը, որոնք կը կուռէին ամէնուն դէմ: Քաղքներնէրը գողերու և լաճերու դէմ կը գինուէին միշտ, հողատէրերու և հիւկընօններու դէմ յաճախ և թագաւորին դէմ երբեմն, բայց Կարախանային և Սպանիացիին դէմ երբեք: Այս սովորութեան հետեւանքը սա եղաւ ուրեմն որ վերոյիշեալ 1625 Սպարիլի առաջին երկուշարթին, աղմուկ մը լսելով և զեղին ու կարմիր դրօշը և Ռիչլիէօյի զուքսին համադգևտը հետեւելով, քաղքներնէրը խոյսացան Փռան Մէօնիէ պանդոկին կողմը:

Հոն հասնելով, ամէն ոք կրցաւ տեսնել ու հասկնալ այս աղմուկին պատճառը:

Երիտասարդ մը... — զրիչի հարուածով մը գծենք անոր պատկերը: Երեւակայեցէք Տօն Քիշօղը 18 տարեկան հասակին մէջ, Տօն Քիշօղը առանց լանջապանակի, առանց զրահի, բուրդէ բաճկոնակ մը հագած, որուն կապոյտ գոյնը գինիի մրուրի և երկնակապոյտի անըմբռնելի գոյնի մը վերածուած էր: Երկար և թուխ դէմք մը ունէր: Այտերուն խնձորը ցցուած էր, ինչ որ նենգամտութեան նշան է: Կզակին մկանները անհունապէս զարգացած էին, — անլրէպ նշան, որմէ կը ճանչցուի Կասքօնը, նոյն իսկ առանց գլխանոցի, և մեր երիտասարդը տեսակ մը փետուրով զարդարուած գլխանոց մը կը կրէր: Աչքը համարձակ և ուշիմ նայուածք մը ունէր, և քիթը ծուռ, բայց նրբօրէն գծուած էր: Մարմինը խոշոր էր պատանիի մը և պզտիկ՝ կատարեալ մարդու մը համար: Անվարժ աչք մը պիտի կարծէր զայն ճամբորդութեան ելած ագաքակատէրի դաւակ մը, և թէ չըլլար երկար սուրբ, որ կաշի գօտիէ մը կախուած, իր տիրոջ ոտքի վրայ եղած ատեն անոր սրունքներուն, իսկ ձիուն վրայ եղած ատեն՝ կենդանիին ցից մազերուն կը զարնուէր:

Մեր երիտասարդը արդարեւ ձի մը ունէր, և այս ձին այնքան ուշադրաւ էր որ ամէն մարդ դիտեց զայն: Պէտքնի մանրածի (միսիլի) մըն էր, 12 կամ 14 տարու, դեղնագոյն մորթով, պոչին մազերը կտրուած, բայց սրունքներուն վրայ ուռեր ունենալով: Այս ձին գլուխը կախ վազելով հանդերձ, — ինչ որ սանձի գործածութիւնը աւելորդ կը դարձնէր, — օրը ութը մղոնէն պակաս չէր քալեր: Դժբախտաբար, այս ձիուն յատկութիւնները ա՛յնքան ծածկուած էին իր տարօրինակ մորթին ու այլանդակ ձևին ներքեւ որ այն ատենները, երբ ամէն մարդ ձիէ կը հասկնար, Մէօնի մէջ, — ուր գրէթէ քառորդ ժամ առաջ մտած էր Պօթէնսիի դուռնէն, — անոր երեւումը առաջ բերաւ տպաւորութիւն մը, որուն հակահարուածը ցայտեց մինչև ձիաւորին վրայ:

Եւ այս տպաւորութիւնը նոյնքան աւելի դժնդակ եղաւ երիտասարդ տ'Արդանեանին (այսպէս կը կոչուէր այն միւս Ռօսինանդի տօն Քիշօղը) որքան չէր ժխտեր թէ այդպիսի ձի մը ծաղրելի վիճակի մէջ կը դնէր զինք, ինչքան ալ աղէկ հեծնող մը ըլլար: Ուսի տխրութեամբ ընդունած էր այդ ձին, երբ հայր տ'Արդանեան իբր նուէր տուած էր իրեն: Գիտէր թէ այդպիսի կենդանի մը առնուազն քսան ոսկի կ'արժէր: Իրաւ է սակայն որ այդ նուէրին ընկերացող խօսքերը զին չունէին:

— Տղա՛ս, ըսած էր աղնուական Կասքօնը, Պէտքնի այն զուտ գաւառաբարբառով, որմէ չէր կրցած խուսափիլ երբեք Հանրի Գ., տղա՛ս, այս ձին ձեր հօր տանը մէջ ծնած է ասկէ 13 տարի առաջ ու այդ ատենէն ի վեր մնացած է, ինչ որ կը դարտաւորէ ձեզ սիրելի զայն: Մի՛ ծախէք բնաւ: Թողէ՛ք որ ծերութեան մէջ մեռնի հանդարտ ու պատուաւոր կեքպով: Եթէ անոր հետ ճամբորդէք, խնայեցէք ա-

նոր, ինչպէս պիտի խնայէիք ծերունի սպասաւորի մը: Արքունիքին մէջ, շարունակեց հայր ա'Արղան-
եան, եթէ սակաւն պատիւ ունենաք հոն երթալու, —
պատիւ մը, որուն իրաւունք կուտայ ձեզ ձեր վա-
ղեմի ազնուականութիւնը, — արժանապէս պահեցէք
ազնուականի ձեր անունը, — զոր հինգ հարիւր տարի-
ներէ ի վեր արժանապէս կրած են ձեր նախահայրերը
թէ' ձեզի և թէ ձեր իննեքուն համար: «Ձեր իննեք-
ունով, ձեր ազգականներն ու բարեկամները կը
հասկնամ: Միայն կարտինալին և թագաւորին հան-
դուրժեցէք և ուրիշ ո'չ ոքի մի' հանդուրժէք: Այսօր
ազնուական մը իր քաջութիւնով, կ'իմանա՞ք, իր
քաջութիւնով միայն կը յառաջդիմէ: Ո'վ որ երկվայր-
կեան մը իսկ կը դողայ, թերեւս կը կորսնցնէ առի-
թը, զոր բախտը կը ներկայացնէ իրեն ճիշտ այդ
երկվայրկեանին մէջ: Դուք երիտասարդ էք և պէտք
է քաջ ըլլաք երկու պատճառով, նախ որ կանքօն
էք և երկրորդ որ իմ գաւազն էք: Առիթներէն մի'
վախնաք և արկածներու ետեւ ինկէք: Ձեզի սորվե-
ցուցած եմ սուր գործածել: Երկաթեայ կարթ մը
(ծունկին ետեւի կողմը) և պողպատէ դաստակ մը
ունիք: Կռուեցէ՛ք ամէն առիթով: Կռուեցէ՛ք մահա-
ւանդ անոր համար որ մենամարտները արդիւրեւ են
և հետեւապէս կրկին քաջութիւն ցոյց տուած կ'ըլլաք:
Ձա՛ւակս, ուրիշ բան չունիմ ձեզի տալիք բայց եթէ
15 հատ հինգ ֆրանքնոց, ձի մը և այն խորհուրդ-
ները, զորս լսեցիք: Ձեր մայրը այս նուէրներուն
վրայ պիտի աւելցնէ պոնեմիացի կնոջմէ մը իր սով-
րած մէկ սպեղանիին պատրաստութեան եղանակը:
Այս սպեղանին հրաշալի յատկութիւն մը ունի և կը
բժշկէ ամէն վէրք, որ սրտին հանգիստ չէ: Օգտուե-
ցէք այս նուէրներէն և երկար ու երջանիկ կեանք
մը ապրեցէք: Խօսք մըն ալ ընեմ և վերջացնեմ: Ձեր

ուշադրութեանը կը ներկայացնեմ օրինակ մը, ո'չ թէ
իմ, — վասն զի ես երբեք մտած չեմ արքունիք և միայն
կրօնական պատերազմներու մէջ ծառայած եմ իբրեւ
կամաւոր: Կ'ուզեմ խօսիլ Մ. Դեյվիլի վրայ, որ ասե-
նօք դրացիս էր և որ իր տղայութեանը՝ պատիւ ու-
նեցաւ խաղալու մեր թագաւորին՝ Լուի Ժ. Ի հետ,
որուն Առաքած արեւը պահէ: Երբեմն իրենց խաղերը
կուրի կը փոխուէին, և այս կուրսերուն մէջ թագա-
ւորը չէր որ ամէնէն զօրաւորը կ'ըլլար միշտ: Իր
ստացած հարուածները մեծ ցարգանք ու բարեկամու-
թիւն ներշնչեցին իրեն Մ. ար Դեյվիլի հանդէպ:
Ետեւ, Մ. ար Դեյվիլ, առաջին անգամ Բաբիլոն
ձամբորդած ասեւն, ուրիշներու հետ մենամարտեցու
հինգ անգամ, հանգուցեալ թագաւորին մահուրէն
մինչեւ պատմաբանդին չափահասութիւնը՝ եօթը տն-
գամ, ոտանց պատերազմները և պաշարումները հաշ-
ուելու, և այդ չափահասութենէն մինչեւ այսօր՝ թե-
րեւս հարիւր անգամ: Այսպէս, հակառակ հրովաբ-
տակներու, հրամանադիրներու և վճիռներու, անուա-
սիկ հրացանակիրներու հարիւրապետ եղած է, այսինքն
պետ կեանքներու լէգէոնի մը, զոր թագաւորը շատ
կը ցարգէ և որմէ կը զարհուրի կարտինալը, ինք որ
բանէ մը չի զարհուրի, ինչպէս պիտի ամէն մարդ:
Ասկէ դատ, Մ. ար Դեյվիլ տարին տասը հազար հատ
հինգ ֆրանքնոց կը շահի: Ուրեմն խիստ մեծ անձնա-
ւորութիւն մըն է: Անիկա ձեզի պէս սկսած է իր
ստպարէզը: Այս համակով քացէք տեսէք զինքը և
օրինակ տէք իրմէ, որպէս զի իրեն նման ըլլաք:

Ասոր վրայ, հայր ա'Արղանեան գաւկին մէջքը
կրպեց իրեն յատուկ սուրը, երկու ալուրը համբուրեց
զորովանքով և օրհնեց զայն:

Հայրական սէնեակէն դուրս ելլելով, երիտասարդը
դնաց դատ մայրը, որ իրեն կ'սպասէր հաշտուոր

սպեղանիով, որուն յաճախակի դորձածութիւնը ան-
հրաժեշտ պիտի ընէին հայր տ'Արղանեանի խորհուրդ-
ները, զորս պատմեցինք: Հրաժեշտի արարողութիւնը
հոռ աւելի երկար ու աւելի գորովալից եղաւ քան թէ
հօրը սենեակին մէջ, ո'չ թէ անոր համար որ Մ.
տ'Արղանեան չէր սիրեր իր որդին, որ միամօր էր,
այլ որովհետեւ Մ. տ'Արղանեան էրիկ մարդ էր և
էրիկ մարդու մը անարժան կը նկատէր յուզուիլ, մինչ
տիկին տ'Արղանեան կին էր և մանաւանդ մայր էր:
Առատ արցունք թափեց և բռնք ի պատիւ տ'Արղան-
եան որդիին թէ ո'րքան ալ ջանք ըրաւ անայլայլ
մնալու, ինչպէս պէտք է մնար ապագայ հրացանակիր
մը, բնութիւնը յաղթանակեց և տ'Արղանեան որդի
առատ արցունք թափեց, որոնց կէսը հաղիւ յաջողե-
ցաւ ծածկելու:

Երիտասարդը ճամբայ ելաւ նոյն օրը հայրական
երեք նուէրներով միասին, որոնք, ինչպէս ըսինք,
կը բաղկանային 15 սկուտէ, ձիէ մը և Մ.
ար Դոնէվիլի ուղղուած նամակէն: Իսկ խորհուրդները
տրուած էին յաւելուածաբար:

Այս վիճակին մէջ, տ'Արղանեան թէ' բարոյապէս
և թէ ֆիզիքապէս հարազատ մէկ ընդօրինակութիւնը
եղաւ Չէրվիսեդէսի հերոսին, որուն նմանցուցինք, երբ
պատմաբանի մեր պարտաւորութիւնները հարկադրե-
ցին մեզ իր պատկերը գծելու: Տօն Քիշօդ հողմաղաց-
ները հսկաներու տեղ կը գնէր և ոչխարները՝ բանակ-
ներու: Տ'Արղանեան ամէն ժպիտ նախատինք մը կար-
ծեց և ամէն ակնարկ՝ մենամարտի հրաւէր: Հետե-
ւանքը սա եղաւ որ Թէրպէն մինչեւ Մէօն՝ բռունցքը
մինչ քոյ պահեց և օրը առան անգամ ձեռքը սուրին
և բախակալին տարաւ: Եւ սակայն, բռունցքը ո' և է
ճնօտի վրայ չիջաւ և սուրը իր պատեանէն դուրս
հանուեցաւ երբեք: Պատճառը այն է որ գեղնագոյն

ձախաւեր մանրաւ գին տեսքը ժպիտ չընտաւ անցորդ-
ներու դէմքին վրայ: Բայց որովհետեւ ձիուն վերեւ
խոշոր սուրի մը ձայնը կը լսուէր և այդ սուրին վերեւ
աւելի վայրագ քան անվեհեր աչք մը կը փայլէր, ան-
ցորդները կը զսպէին իրենց զուարթութիւնը, կամ
եթէ զուարթութիւնը յաղթանակէր խոհմութեան, կը
ջանային գէթ դադարագողի խնդալ: Հետեւապէս տ'Ար-
ղանեան առիթ հունեցաւ զրգուելու մինչեւ որ ժա-
մանեց Մէօնի ողորմելի քաղաքը:

Բայց հոն, երբ ձիէն կ'իջնէր Փռան Մէօնիէի
պանդոկին դրան առջեւ, մինչ ո'չ որ, ո'չ պանդոկա-
պետը, ոչ սպասաւոր մը կամ ձիապան մը չեկան աս-
պանդակը բռնելու, տ'Արղանեան գեանայարկի կիսա-
բաց մէկ պատուհանէն նշմարեց գեղահասակ ու խորիտ
աղնուակն մը, որ ակնածանքով իրեն մօտիկ ընող
երկու անձերու հետ կը խօսէր: Տ'Արղանեան բնակա-
նօրէն, իր սովորութեան համեմատ, կարծեց թէ խօ-
սակցութեան առարկան ինք էր և մօտիկ ըրաւ: Այս
անգամ տ'Արղանեան կիսովին միայն սխալած էր: Իր
վրայ չէր որ կը խօսէին, այլ իր ձիուն վրայ: Աղ-
նուականը կ'երեւար թէ իր ունկնդիրներուն կը պառ-
մէր ձիուն բոլոր յատկութիւնները, և որովհետեւ,
ինչպէս ըսինք, ունկնդիրները մեծ յարգանք ու ակ-
նածանք ցոյց աւել կ'երեւային իրենց հետ խօսողին
հանդէպ, քան քան կը խնդային շարունակ: Արդ, երբ
թեթեւ ժպիտ մը կը բաւէր երիտասարդին բարկու-
թիւնը զրգուելու, կը հասկցուի թէ այնքան աղմկալի
զուարթութիւն մը ի՞նչ տպաւորութիւն ըրաւ անոր
վրայ:

Սակայն տ'Արղանեան ուղեց նախ քննել դէմքը
այն լիբր մարդուն, որ կը ծաղրէր զինքը: Ուստի
զոռոզ ակնարկը սեւեռեց օտարականին վրայ և տեսաւ
որ 40-45 տարու մարդ մըն էր ան, սեւ ու խորաթա-

միանց աչքերով, տագոյն գէմբով, խոշոր քիթով, սև սկիւռով և բարեձև մարմնով: Հագած էր մանիշակադոյն բաձկնոճակ մը և անդրադարձաւ մը, համադոյն ժապուէններով, առանց ո՛ր և է զարդի, միայն սովորական ձեղքերով, որոնց մէջէն կ'անցնէր շապիկը: Այս զգեստները, թէև նոր, բայց ճարձկուած կ'երեւային, պարտաւելի մէջ երկար ատեն պահուած ճամբու զգեստներու պէս: Տ'Արղանեան ալ բոլոր զննութիւններն ըրաւ ամենախղճամբա զխոտղի մը արագութիւնով և անշուշտ բնազդական զգացումով մը, որ իրեն կ'ըսէր թէ այս անծանօթը մեծ ազդեցութիւն մը պիտի ունենար իր ապագայ կեանքին վրայ:

Արդ, որովհետև այն պահուն երբ տ'Արղանեան իր անկնարկը սեւեռած էր մանիշակադոյն բաձկնոճակ հագած աղնուսականին վրայ, այս փերջինը Պէտրեան ձիուն մասին իր ամէնէն հմտալից ու խորունկ զննողութիւններէն մին կ'ընէր, իր երկու ունկնդիրները քահ քահ խնդացին և ի՛նք ալ, հակառակ իր սովորութեան, թողուց որ տագոյն ժպիտ մը թափառի իր գէմբին վրայ, եթէ կրնայ այսպէս ըսուիլ: Այս անգամ՝ ա՛լ բնաւ սարակոյս չկար: Տ'Արղանեան ստուգիւ նախատուած էր: Ուստի, այս համոզումով, գլխարկը աչքերուն վրայ իջեցուց և ջանալով ընդօրինակել արքունական ձևերը, զորս կասքօներէ մէջ զխոտած էր ճամբորդութեան ելած պարտականներու վրայ, առջացաւ մէկ ձեռքը սուրին երախակալին և միւս ձեռքը ազդրին վրայ: Դժբախտաբար, քանի՛ կը յառաջանար, բարեկութիւնը հեռանալէ աւելի կուրցընելով զինքը, փոխանակ այն մեծիմաստ ճառին, զոր պատրաստած էր իր մարտագրգիռ հրաւէրն ուղղելու համար, լեզուին ծայրը ուրիշ բան չգտաւ, բայց եթէ կոշտ թշնամանք մը, զոր արտասանեց ցասկոտ շարժումով մը:

— Է՛, պարո՛ն, պոռաց, պարո՛ն, որ սա փեղկին ետև պահուրած էք, այո՛, ձեզի՛ եմ, ըսէք նայիմ թէ ի՞նչ բանի վրայ կը խնդար և միտսին խնդանք:

Աղնուականը ձիէն ձիաւորին դարձուց աչքերը դանդաղօրէն, իբր թէ ժամանակի պէտք ունեցած ըլլար հանկուար համար որ իրեն կ'ուղղուէին այնքան տարօրինակ յանդիմանութիւններ: Յետոյ, երբ այլևս ո՛ր և է տարակոյս չունեցաւ, յօնքերը թեթևակի պոստեցան և բաւական երկար լռութենէ մը ետք պատասխանեց տ'Արղանեանի, հեղեութեան և լլբութեան ա՛յնպիսի շեշտով մը, զոր անկարելի է նկարագրել:

— Ես ձեզի հետ չեմ խօսիր կոր, պարո՛ն:

— Բայց ես ձեզի հետ կը խօսիմ կոր, պոռաց երկտասարդը խրոխտութեան ու բարեկրթութեան, վաղելութեան ու արհամարհանքի այս խառնուրդէն գերազգուած:

Անծանօթը վայրկեան մըն ալ նայեցաւ անոր երեսը իր թեթև ժպիտովը և պատուհանէն ներս քաշուելով, դանդաղօրէն դուրս ելաւ պանդոկէն ու եկաւ ձիուն առջև կեցաւ, տ'Արղանեանէն երկու քայլ հեռու: Իր հանդարտ կերպարանքը և իր հեզոդ գէմբը կրկնապատկած էին զուարթութիւնը իր ունկնդիրներուն, որոնք պատուհանին առջև մնացած էին:

Տ'Արղանեան, անոր գալը տեսնելով, սուրը քիչ մը դուրս քաշեց:

— Այս ձին ապահովաբար ոսկեկոկոն մըն է, կամ մանուսանդ էր իր մատաղ տարիքին մէջ, աւելցուց անծանօթը, շարունակելով իր սկսած խուզարկութիւնը և խօսքը ուղղելով պատուհանին առջև կեցող իր ունկնդիրներուն, առանց ամենեւին ուշադրութիւն ընելու տ'Արղանեանի, որ սաստիկ բարկացած էր և անծանօթին ու անոր ունկնդիրներուն միջև եկած անկուած էր: Այս գոյնը հանրածանօթ է բուսարա-

նութեան մէջ, բայց մինչեւ հիմա տեսնուած չէր ձիւ-
բու վրայ :

— Տիրոջը վրայ խնդալու համարձակութիւն չու-
նեցողը միայն կը խնդայ ձիուն վրայ, պոռաց տը
Դոնէվիլի նախանձորը զայրապին :

— Ես շատ չեմ խնդար, պարոն, աւելցուց անծա-
նօթը, ինչպէս որ կընտրէր դուք անձամբ հասկնալ
դէմքիս երևոյթէն, բայց սակայն ուղած ատենս խըն-
դալու իրաւունքը ինծի կը սեփականեմ :

— Իսկ ես, պոռաց տ'Արդանեան, չեմ ուզեր որ
խնդան, երբ այդ խնդալը անհաճոյ կուգայ ինծի :

— Իրա՞ւ կ'ըսէք, պարոն, աւելցուց անծանօթը
միշտ հանդարտ, է՛ ուրեմն, իրաւունք ունիք :

Եւ ես դառնալով, պատրաստուեցաւ պանդուկ մըտ-
նել մեծ դուռնէն, որուն ներքեւ տ'Արդանեան թամ-
բուած ձի մը նշմարած էր եկած ատենը :

Բայց տ'Արդանեան զինքը ծաղրելու լըբութիւնը
ուհեցող մէկու մը օձիքը զիւրաւ չէր ձգեր : Սուրը
ամբողջովին դուրս հանեց պատանէն և սկսաւ մար-
դուն ետեւէն երթալ պոռալով :

— Դարձէ՛ք, դարձէ՛ք, պարոն հեգնող, որպէս զի
ձեր կանախէն չզարնեմ ձեզի :

— Ինծի զարնե՛լ, ըսաւ միւսը ասդին դառնալով
և երխտառարդին նայեցաւ նոյնքան դարմացմամբ քի-
քան արհամարհանքով : Դուք խենդ էք, սիրելի :

Յետոյ ցած ձայնով, և իբր թէ ինքնիրեն կը խօ-
սէր, շարունակեց .

— Մե՛ղք : Ի՛նչ աղւոր գիւտ մըն է ն. վեհափա-
ռութեան համար, որ ամէն կողմ քաջեր կը փնտռէ իր
հրացանակիրները ամբողջացնելու համար :

Հաղիւ թէ խօսքը լմնցուցած էր, երբ տ'Արդան-
եան սուրին ծայրովը այնպիսի կատաղի հարուած մը
տուաւ որ եթէ անծանօթը դէպ ի ետեւ ուժգին ու-

տու՛մ մը չընէր, հաւանաբար իր բրած կատակը վեր-
ջինը պիտի ըլլար : Այն ատեն հասկցաւ թէ գործը
հեզնութենէ դուրս ելած էր, սուրը քաշեց, հակառա-
կորդը ողջունեց և սկսաւ ինքզինքը պաշտպանել :
Բայց նոյն վայրկեանին, իր երկու ունկնդիրները,
պանդուկապետին ընկերակցութիւնով, գաւազանի,
թիկրու և ունկիւնիքու հարուածներով յարձակեցան
տ'Արդանեանի վրայ, որ ետին դարձաւ հարուածներու
այս տեղատարափին դիմադրելու համար : Այս միջոցին
իր հակառակորդը սուրը պատեանին մէջ դրաւ և հան-
դիսատես եղաւ պայքարին, — դեր մը դուր կատարեց
իր ստիտեղան անկարելի երևոյթով :

— Սասանան տանի սա Կառքօնները : Նարնջա-
դոյն ձիւն վրայ դրէք զայն ու թող երթայ, մրմնաց :

— Պիտի չերթամ մինչեւ որ քեզ չսպաննեմ, վա՛տ,
կը պոռար տ'Արդանեան կրցածին չափ և առանց քայլ
մը նահանջելու կուռելով իր երեք թշնամիներուն
դէմ, որոնք հարուածներ կը տեղացնէին իր գլխուն :

— Մեծխօսիկութիւն մը եւս, մրմնաց ագնուա-
կանը : Կ'երդնում որ սա Կառքօնները անուղղայ են :
Շարունակեցէք ուրեմն ծեծը, քանի որ այնպէս կ'ու-
ղէ : Ո՛ր ատեն որ յոգնի, պիտի ըսէ թէ բաւական է :

Բայց անծանօթը տակաւին չէր գիտեր թէ իր
դործը ի՛նչ տեսակ յամառ մէկու մը հետ էր : Տ'Ար-
դանեան երեք շնորհ խնդրող մարդ չէր : Հետեւապէս
կռիւը շարունակուեցաւ քանի մը վայրկեան եւս :
Վերջապէս տ'Արդանեան, որ ուժասպառ եղած էր,
ձեռքէն թողուց սուրը, որ գաւազանի հարուածով մը
երկու կտոր եղաւ : Ուրիշ հարուած մը, որ ճակատին
եկաւ ու ձեղքեց զայն, գետին տապալեց զինք արիւ-
նաթաթախ վիճակի մէջ և գրեթէ նուաղած :

Այս միջոցին էր որ ամէն կողմէ վաղեցին կուռին
վայրը : Պանդուկապետը, գայթակղութենէ վախնալով,

իր սպասուորներուն օգնութեամբ, վերադարձը խոհանոց տարաւ, ուր գարմաններ եղան:

Գալով աղետակահներ, գացած իր տեղը բռնած էր պատահանին առջեւ ու անհամբերութիւնով մը կը դիտէր ամբոխը, որ այնտեղ կենալով, կարծես թէ բռնան սրանկողութիւն մը կը պատճառէր իրեն:

— Է՛, ինտո՞ր է այդ կատաղի դիւահարը, բոտա, դուսին բացուելու ձայնէն կտին պառնալով և խօսքը ուղղելով պանդոկատեան, որ եկած էր իր տառաջութեան մասին տեղեկութիւն առնելու:

— Ձեր վսեմութիւնը փառաւորացի, հարցուց պանդոկատար:

— Ո՛հ, ինծի բան մը չեղաւ, սիրելի պանդոկատար: Ես ձեզի պիտի հարցնեմ թէ ի՞նչ եղաւ մեր եւրիտասարդը:

— Աղէկ է, բոտա պանդոկատար: Բոլորովին նուաղեցաւ:

— Իրա՞նց կ'ըսէք, հարցուց աղետակահը:

— Բայց նուաղելէ առաջ իր բոլոր ոյժը հուսալքից ձեզ կանչելու և կռիւի հրաւիրելու համար:

— Ըսել է որ նոյն ինքն սատանան է, պտուղ անծանօթը:

— Օ՛հ, ո՛հ, վսեմափայլ Տէ՛ր, սատանան չէ, աւելցուց պանդոկատար արհամարհանքի ծամածռութիւնով մը, վառն դի իր նուաղած միջոցին վրան դիտելու նայեցանք: Իր ծրարին մէջ շաղկի մը միայն կայ և քսակին մէջ 12 սկուտ, ինչ որ չորս գիւնց գինքը նուաղած ատեն ըսելու որ եթէ արապիսի գէպք մը Բարեղի մէջ պատահած ըլլար, անմիջապէս պիտի զղջայիք, մինչ այստեղ պատահելով, ետքը պիտի զղջաք:

— Ըսել է որ ծպտուած իշխան մըն է, բոտա անծանօթը պաղօրէն:

— Ասիկա դիտմամբ կ'ըսեմ, աւելցուց պանդոկատար, որպէսզի զգուշանաք:

— Իր գայլոյթին մէջ մարդու տնուն չառաւ:

— Տուաւ: Ձեռքը գրպանին դարձելով բոտա, «Տեսնենք թէ Մ. տը Դաէվիլ ի՞նչ պիտի ըսէ իր պաշտպանեալին եղած այս նախատինքին համար:

— Մ. տը Դաէվիլ, բոտա անծանօթը: Կ'ըսէք թէ ձեռքը գրպանին կը դարձէր Մ. տը Դաէվիլի անունը արտասանելով: Ձեր երիտասարդին նուաղած պահուն, վստահ եմ, սիրելի պանդոկատար, թէ անոր գրպանն ալ նայեցաք: Ի՞նչ կար մէջը:

— Հրացանակիրներու հարկւրակա Մ. տը Դաէվիլի ուղղուած նամակ մը:

— Իրա՞նց:

— Այո՛, ինչպէս պատիւ ունեցայ ընելու, վսեմափայլ Տէ՛ր:

Պանդոկատար, որ մեծ ուշիմութիւնով մը օժտուած չէր, անծանօթին գէմքին վրայ իր խօսքերուն առաջ ընթացած տպաւորութիւնը չնշմարեց: Աղետակահը ասելին եկաւ պատահանին եղբւրքէն, որուն առջեւ կեցած էր, արմուկը կը թնցուցած, և յօնքը պոստեց մտահոգ մարդու պէս:

— Չա՛ր սատանայ, միմտաց: Դաէվիլ այս կտորոնը զրկած է ինծի Շատ դեռատի է: Բայց սուրի հարուած մը հարուած է միշտ, ի՞նչ ալ ըլլայ այդ հարուածը տուողին տարիքը, և մարդ նուաղ կը կանկածի տղէ մը քան թէ ուրիշ մէկէ մը: Երբեմն պղտիկ արգիւք մը բաւական կ'ըլլայ մեծ ծրարի մը ջուրը ձգելու համար: Եւ անծանօթը թաղուեցաւ խորհրդածութեան մը մէջ, որ տեւց քանի մը վայրկեան:

— Ինծի նայեցէք, պանդոկատար, բոտա, սա մանկեմ տղուն ձեռքէն պիտի չազատե՞ք դիս: Խիղճս չի ներիր որ սպաննեմ զայն և ստիպն, աւելցուց

պաղօրէն սպառնալից արտայայտութիւնով մը, և սա-
կայն կը նեղէ զիս : Ո՞ւր է :

— Կնոջս սենեակն է, առաջին յարկը : Վէրքը
կը կապեն :

— Ի՞ր զգեստներն ու պարկը քո՞վն են : Բաճկո-
նակը չհանե՞ց :

— Ընդհակառակը : Ատոնց ամենքն ալ խոհա-
նոցն են : Բայց քանի որ այն դեռատի խենդը կը
նեղէ ձեզ . . . :

— Անշուշտ : Ձեր պանդոկին մէջ տեղի կուտայ
զայթակղութեան մը, որուն չեն կրնար հանդուրժել
պարկէշտ մարդիկ : Ձեր սենեակը գացէ՛ք, հաշիւս պատ-
րասեցէ՛ք և սպասաւորիս իմաց տուէ՛ք :

— Ի՞նչ, կը մեկնի՞ր :

— Արդէն գիտէ՛ք, քանի որ ձեզի հրամայած էի
ձիւս թամբել : Հրամանս չգործադրուեցա՞ւ :

— Գործադրուած է և, ինչպէս ձեր Վսեմութիւնը
կըրցաւ տեսնել, իր ձին մեծ դրան ներքեւ է, մեկնե-
լու կազմ՝ ու պատրաստ :

— Էա՛ւ, ըսածս ըրէ՛ք ուրեմն :

— Արդեօք այն տղէն կը վախնա՞յ, ըսաւ պան-
դոկապետը ինքնիրեն :

Բայց անծանօթին հրամայական մէկ ակնարկը
կարձ կապել տուաւ իր վարանսէմը : Ողջունեց խո-
հոսը հարաւ և դուրս ելաւ :

— Պէտք է որ Միլէտին(*) նշմարէ այս սառա-
նորդին, շարունակեց օտարականը : Ո՛ւր որ է կու-
գայ հիմա : Արդէն նոյն խել ուշացաւ : Անշուշտ աւելի
աղէկ է որ ձի նստիմ և դիմաւորեմ զայն : Միայն կա-

(*) Լաւ գիտենք թէ այս Միլէտի բառը կը գործածուի ըն-
տանեկան անունի հետ : Բայց ձեռագիրին մէջ այսպէս գտանք եւ
չուզեցինք փոխել :

րենայի գիտնալ թէ Դսէվիլի ուղղուած նամակին պա-
րունակութիւնը ի՞նչ է արդեօք :

Եւ անծանօթը, միմռալով մէկտեղ, ուղղուեցաւ
դէպի խոհանոց :

Այս միջոցին պանդոկապետը, որ տարակոյս չու-
նէր թէ երիտասարդին ներկայութեանը համար էր
որ անծանօթը իր պանդոկէն կը հեռանար, իր կնոջ
սենեակը գացած և դիտած էր որ ա՛րդաւեան սթա-
փած էր վերջապէս : Այն ատեն, հասկցնելով մէկտեղ
անոր թէ ոտտիկանութիւնը կրնար փորձանք մը բե-
րել գլխուն, կռիւ հանած ըլլալուն համար մեծ անձ-
նաւորութեան մը դէմ, — վասնզի, պանդոկապետին
կարծիքով, անծանօթը մեծ անձնաւորութիւն մը միայն
կրնար ըլլալ, — համոզեց զայն որ հակառակ իր տկա-
րութեանը, ելլէ և ձամբան շարունակէ : Տ՛Արդաւեան,
առանց բաճկոնակի և գլուխը կապած, ոտք ելաւ և
պանդոկապետին կողմէ նեղը ձգուելով, սկսաւ վար
իջնել : Բայց խոհանոց հասած ատեն, իր նշմարած ա-
ռաջին բանը եղաւ իր հակառակորդը, որ երկու խո-
շոր նօրմանտական ձիերու լծուած ծանրաշարժ կառքի
մը առջև հանդարտօրէն կը խօսէր :

Խօսակցուհին, որուն գլուխը դռնակին պատուհա-
նէն կ'երևար, 20—22 տարու կին մըն էր : Արդէն
ըսինք թէ ա՛րդաւեան ո՛րքան արագ հետազօտու-
թիւնով կ'ուռումնադիւրէր ամբողջ դիմագծութիւն մը :
Ուստի առաջին ակնարկով տեսաւ թէ կինը նորատի
և գեղանի էր : Արդ, այս գեղեցկութիւնը նոյնքան աւելի
գրաւեց իր ուշադրութիւնը որքան անիկա կատարե-
լապէս անծանօթ էր հարաւային երկիրներու մէջ, ուր
մինչև այն ատեն ապրած էր ա՛րդաւեան : Տօգոյն և
խորաեաշ կին մըն էր, երկար գանգուր մազերը ու-
սերուն վրայ լինկած, խոշոր կապոյտ նուագուն աչքե-
րով, վարդակարմիր չրթունքով և ալապատարէ չրթ-

թուէնքով: Անծանօթին հետ կը խօսէր աշխուժութեամբ:

— Ըսել է որ Ն. Բարձրութիւնը կը հրամայէ ինծի... կ'ըսէր կինը:

— Այս վայրկեանին իսկ Անգլիա դառնալ և ազգակի իմացնել իրեն եթէ Դուքսը Լոնտօնէն մեկնի:

— Միւս հրահանգն՝ զարցուց գեղանի ուղևորութիւն:

— Անոնք կը դառնուին սա տուփին մէջ, զոր Մանչի միւս կողմը միայն պիտի բանար:

— Շատ աղէկ: Դուք ի՞նչ ջուրի վրայ էք:

— Ես Բարիզ կը դառնամ:

— Առաջնայ պատճելու սա լիւրը ազան, հարցուց կինը:

Անծանօթը պիտի պատասխանէր, բայց այն պահուն երբ քերտնը կը բանար, տ'Արդանեան, ամէն բան լրտած ըլլալով, գրան սեմին վրայ խոյսցաւ:

— Ինչ լիւրը ազան է որ ուրիշները կը պատմէ, պուռաց, և կը յուսամ թէ այն զոր պիտի պատմէ, պիտի չփախչի այս անգամ:

— Պիտի չփախչի՞, ըսաւ անծանօթը յօնքերը պոստելով:

— Ո՛չ, կնկան մը առջեւ, կարծեմ թէ պիտի չհամարձակէր փախչիլ:

— Խորհեցէք, պուռաց Միլէտի, երբ տեսաւ որ ազնուականը ձեռքը սուրին կը տանէր, խորհեցէք որ ամենափոքր յապաղում մը կրնայ ամէն բան կորսնցնել:

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ ազնուականը: Դուք մեկնեցէք ուրեմն, ես ալ կը մեկնիմ:

Եւ գլուխի շարժումով մը արկինը սղջունելէ ետք, խոյսցաւ ձիուն վրայ, մինչ կառապանը ուժգնապէս կը մարակէր իր ձիերը: Երկու խօսակիցները սրտը

շաւ մեկնեցան այսպէս, փողոցին երկու հակառակ կողմերէն:

— Է՛, ծախքերնի՞դ, պուռաց պանդոկապետը, որուն իր ուղևորին համար ցոյց տուած սէրը խորունկ արհամարհանքի փոխուեցաւ, տեսնելով որ անիկա կը հեռանար առանց հաշիւը մտքորելու:

— Վճարէ՛, անպիտան, պուռաց ուղևորը իր սպասուորին, որ դրամ նետեց պանդոկապետին առջեւ ու սկսաւ տիրոջը ետէն վազել:

— Ա՛հ, վա՛տ, թշուա՛ստկան, ա՛հ, կե՛ղծ ազնուական, պուռաց տ'Արդանեան, ինք ալ սպասուորին ետէն վազելով:

Բայց վիրաւորը տախաւին այնչափ տկար էր որ չէր կրնար այսպիսի ցնցումի մը հանդուրժել: Հագիւթէ տասը քայլ առաւ, ականջները գոնցեցին, աչքերը մթազնեցան ու ինկաւ փողոցին մէջ, տախաւին պուռալով:

— Վա՛տ, վա՛տ, վա՛տ:

— Արդարեւ կատարեալ վատ մըն է, մըմուսց պանդոկապետը, տ'Արդանեանի մօտեցալով և այս շոգորթթութեամբ անոր հետ հաշուել փորձելով:

— Այո՛, կատարեալ վատ, մըմուսց տ'Արդանեան, բայց միւսը շատ գեղանի էր:

— Ո՞վ է աղբ միւսը, հարցուց պանդոկապետը:

— Միլէտին, թոթալեց տ'Արդանեան:

Եւ նորէն մարեցաւ:

— Տարբերութիւն չընէր, ըսաւ պանդոկապետը, երկու հոգի կորսնցուցի, բայց ինծի կը մնայ ասիկա, որ փոստի համար թէ առնուազն քանի մը օր պիտի կենայ: Տառնումէկ սկսաւ շահ ունիմ միշտ:

Ինչպէս չալանի է, տ'Արդանեանի քսակին մէջ ձիւտ նոյնչափ գումար մը մնացած էր:

Պանդոկապետը հաշիւ ըրած էր որ տ'Արդանեան տառնումէկ օր հիւանդ պիտի պառկէր և օրը սկսաւ

մը պիտի տար : Բայց սխալ հաշիւ ըրած էր : Յաջորդ օրը, տ'Արքանեան հլաւ առտուան ժամը Տին, իջաւ խոհանոց և քանի մը նիւթերէ գատ, որոնց ցուցակը մեք ձեռքը հասած չէ, գինի, լուդ, խոռնկ ուղեց և մօրը դեղագիրը ձեռքը, սպեղանի մը շինեց, վէրքերուն վրայ քսեց, լաթերը ինք անձամբ փոխեց և չուղեց բժիշկի միջամտութիւն ընդունիլ : Պօնեմական սպեղանիին աղղեցութեան շնորհիւ անշուշտ, ու թեւրեւս նաեւ անքորի բացակայութեան շնորհիւ, տ'Արքանեան նոյն իրիկունն իսկ սկսաւ պտտիլ և հետեւեալ օրը գրէթէ բժշկուած էր :

Բայց այն պահուն երբ փոխարժէքը պիտի վճարէր խոռնկին, լուդին և գինիին, որոնցմէ գատ ուրիշ ծախք ըրած չէր, բացարձակ ծոմ պահած ըլլալով, ինչ ընդհանրապէս, դեղնագոյն ձին, գէթ պանդոկապետին ըսած ինչ նայելով, իր երեւոյթը ունեցող ձիու մը եռապատիկը կը բած էր, տ'Արքանեան իր գրպանին մէջ գտաւ միայն մտած թաւիշէ փոքր քտակը, ինչպէս նաեւ անոր պարունակած գրամը : Իսկ Մ. ար Դոնէվիլի ուղղուած նամակը անհետացած էր :

Երկրաստարդը նախ սկսաւ արդ նամակը փնտռել մեծ համբերութեամբ, գրպանները քսան անգամ մէջը դուրսը դարձնելով, պարկին մէջ պրպակելով, քսակը բանալով ու գոցելով : Բայց երբ համոզուեցաւ թէ նամակը մէջտեղ չկար, երրորդ անգամ ըլլալով կտաղեցաւ և քիչ մնաց որ խնկաւէտուած գինիի և լուդի պէտք ունենար նորէն, որովհետեւ անհնելով որ այդ կոռւածէր տղան զայրացած է և կ'սպառնայ պանդոկին մէջ գտնուած ամէն բան կտարել թափել, և թէ իր նամակը չգտնեն, պանդոկապետը արդէն նիզակ մը ձեռք աւելցած էր, կինը՝ աւելի կոթ մը և սպասուածները՝ նոյն այն գաւազանները, զորս գործածած էին առջի օր :

— Յանձնարարական նամակ, կը պոռար տ'Արքանեան, ապա թէ ոչ ամէնքդ ալ կը շամփրեմ գրախտահաւի պէս :

Դժբախտաբար պարսպայ մը կար որ երկրաստարդին արգելք կ'ըլլար իր սպառնալիքը գործողելու : Այսինքն թէ, ինչպէս ըսինք, իր առաջին կռիւին ատեն սուրը երկու կտոր եղած էր, ինչ որ բոլորովին մոռցած էր : Հետեւեալը սա կղաւ որ երբ տ'Արքանեան ուղեց սուրը քաշել, տեսաւ որ իր ձեռքի գէնքը գրէթէ ութը կամ տասը բլծալինոց սուրի բեկոր մըն էր, զոր պանդոկապետը խնամքով խօթած էր պատեանին մէջ : Իսկ մնացորդ մասը ճարտարօրէն վերցուած էր պանդոկապետին կողմէ, շամփուր շինուելու համար :

Սակայն այս պատարանը հաւանաբար կանգ առնել պիտի չտար մեր կրակուրոց երկրաստարդին, և թէ պանդոկապետը խորհած չըլլար թէ ուղեւորին իրեն ըրած պահանջումը կատարելապէս արդար է :

— Բայց իրաւ, ո՞ւր է ադ նամակը, ըսաւ նիզակը վար առնելով :

— Այո՛, ո՞ւր է ադ նամակը, պոռաց տ'Արքանեան : Նախ կ'խմացնեմ ձեզի թէ այդ նամակը Մ. ար Դոնէվիլի ուղղուած է և պէտք է որ գտնուի : Կամ եթէ չգտնուի, Մ. ար Դոնէվիլ կընայ գտնել տալ զանիկա :

Այս սպառնալիքը երկուդ աղղեց պանդոկապետին : Թագաւորէն և Կարտինալէն կտքը, Մ. ար Դոնէվիլ այն մարդն էր, որուն անունը թերեւս ամէնէն Կարտատանուէր զինուորականներուն և նոյն իսկ քաղաքացիներուն կողմէ : Իրաւ է թէ հայր ժողէֆը կար, բայց անոր անունը ցած ձայնով միայն կ'արտասանէին : այնքան մեծ էր տարափը, զոր կը ներշնչէր Ն. ալիսառն Բարձրութիւնը, ինչպէս կ'անուանէին Կարտինալին մտերիմը :

Ուստի, նիզակը հետեւն հետեւ և կնոջն ու ծուռաներուն հրամայելով որ աւելին կոթը և գաւազան-

հերը նեւան, առաջին օրինակը ինք տուաւ, անձամբ փնտռելով կորսուած նամակը:

— Այդ նամակը արդեօք թանկագին բան մը կը պարունակէր, հարցուց պանդոկապետը, ասորդիւն խուզարկութենէ մը ետք:

— Հարկաւ, պատաց Կառքօնը, որ յոյսը այդ նամակին վրայ դրած էր արքունիք մանելու համար: Իմ հարստութիւնս կը պարունակէր անիկա:

— Սպանիոյ վրայ քաջուած մուրհակնե՞ր, հարցուց պանդոկապետը մտահոգ:

— Ն. Վեհափառութեան անձնական գանձին վրայ քաջուած մուրհակներ, պատասխանեց տ'Արզանեան, որ այդ յանձնարարութեան շնորհիւ թագաւորին ծառայութեան մէջ մանելու յոյսով, կը կարծէր թէ կըրնար առանց սուտ խօսելու՝ այդ քիչ մը յանդուգն պատասխանը ստլ:

— Չա՛ր ստատանայ, բաւ պանդոկապետը բոլորովին յուսահատ:

— Բայց հոգ չէ, շարունակեց տ'Արզանեան իր ցիւղին յատուկ համարձակութեամբ, հոգ չէ: Դրամը կարելորութիւն չունի: Այդ նամակը ամէն ինչ էր: Կը նախընտրեմ հազար ոսկի կորսնցնել, քան թէ այդ նամակը:

Քսան հազար ալ կընար բաւել, բայց երկտասարդական ամօթխոտութիւն մը արգիլեց զինք:

Պանդոկապետը, որ բան մը չգտնելուն համար բարկութենէն կը ճաթէր, լուսաւոր գողափար մը ունեցաւ յանկարծ:

— Այդ նամակը կորսուած չէ, պատաց:

— Ա՛ն, բայց տ'Արզանեան:

— Ո՛չ, կորսուած չէ, այլ գողցուած:

— Գողցուած: Որո՞ւ կողմէ:

— Երէկուան աղնուականին կողմէ: Խոհանոց ի-

ջաւ, ուր կը գտնուէր ձեր բաճկոնակը և հոն մնաց առանձին: Դրաւ կը գնեմ որ ան գողցաւ:

— Կը կարծէ՞ք, պատասխանեց տ'Արզանեան, որ համոզուած չէ՞ր, վասն զի ինք ուրիշներէ աղէկ գիտէր այդ նամակին դուռ անձնական կարելորութիւնը և անոր մէջ բան մը չէր տեսներ, որ կարենար ուրիշներուն ընչաքաղցութիւնը փորձի ենթարկել: Իրողութիւնը այն էր որ սպասաւորներէն և պանդոկին ուղեւորներէն ո՛չ ոք բան մը պիտի չհանէր այդ նամակը ձեռք անցընելով:

— Կ'ըսէ՞ք թէ այդ ժպիրն աղնուականն է՞ն կը կասկած լիք, աւելցուց տ'Արզանեան:

— Ձեզի կ'ըսեմ թէ վստահ եմ, շարունակեց պանդոկապետը: Երբ իրեն ծանուցի թէ ձեր աղնուութիւնը Մ. տը Դոէվիլի պաշտպանեալն էր և այդ նշանաւոր աղնուականին ուղղուած նամակ մը ունէիք, շատ վրդովեցաւ, հարցուց թէ ո՞ւր էր այդ նամակը և անմիջապէս իջաւ խոհանոց, ուր գիտէր թէ կը գտնուէր ձեր բաճկոնակը:

— Ըսել է որ նամակս ան գողցաւ, պատասխանեց տ'Արզանեան: Մ. տը Դոէվիլին պիտի գանգատիմ և անիկա ալ թագաւորին պիտի գանգատի:

Յետոյ գրպանէն երկու սկուտ հանեց, տուաւ պանդոկապետին, — որ՝ գլխարկը ձեռքը բռնած՝ ընկերացաւ իրեն մինչեւ դուռը, — և նստաւ իր դեղնադոյն ձիին վրայ, որ զինքը առանց ուրիշ միջադէպի տարաւ մինչեւ Բարիդ, Սէնդ Անդուանի դուռը: Հոն, տ'Արզանեան իր ձին ծախեց երեք սկուտի, ինչ որ վաւ գումար մըն էր, նկատելով որ տ'Արզանեան շատ յոգնեցուցած էր զանիկա վերջին ճամբորդութեան միջոցին: Ձիավաճառը, որուն տ'Արզանեան իր ձին ծախեց ինը ոսկիի, չժամկեց երկտասարդէն թէ այս տարապայման գումարը ուրիշ բանի համար տուած չէր, բայց և թէ ձիուն ինքնատիպ դոյնին համար:

Հետեւապէս ա'Արզանեան Բարիդ մտաւ հետիտն ,
 փոքրիկ ծրարը թեւին տակ և քալեց մինչև որ
 քառակին յարմար սենեակ մը գտաւ վարձելու : Այս
 սենեակը տեսակ մը ձեղնայարկ էր, Գօսուպէտ փո-
 ղոցին մէջ, Լիւքսէնպուրկի մօտ :

Կանխավճարը տալուն պէս ա'Արզանեան հաստատու-
 եցաւ իր սենեակին մէջ, օրուան մնացած ժամերը
 անցուց բաժկոնակին ու անդրաւարտիքին վրայ կա-
 ընալ այն հիւսադարպերը, զոր հայր ա'Արզանեանի
 գրէթէ նոր մէկ բաժկոնակին վրայէն քակած և գող-
 աագողի իրեն տուած էր մայրը : Յետոյ Ֆէրէյի քա-
 ըտիւր գնաց, սուրին շեղբ մը անցընել տալու համար
 և ապա դարձաւ Լուվր և առաջին անգամ զէմը ելլող
 հրացանակիրին հարցուց Մ. տը Դոնէվիլի ապարանքը,
 որ կը գտնուէր Վիէօ-Քօլօնպիէ փողոց, այսինքն ա'Ար-
 զանեանի վարձած սենեակին մօտերը, — պարագայ
 մը, որ բարեգուշակ թուեցաւ իրեն իր ճամբորդու-
 թեան յաջողութեանը համար :

Յետոյ, Մէօնի մէջ իր ցոյց տուած ընթացքէն
 գոն, անցեալին մէջ խղճի խայթ չունենալով, ներ-
 կային վրայ վտահ և ապագային համար յուսուլից,
 պառկեցաւ և մշիկ մշիկ քնացաւ :

Իր գաւառին մէջ ըրածին պէս, մինչև առտուան
 ժամը 9 քնացաւ : Յետոյ ելաւ, երթալու համար
 հաշակաւոր Մ. տը Դոնէվիլի, որ Ֆրանսայի երբորդ
 անձն էր, իր հօրը գնահատութեան հարձածայն :

Բ.

Մ. ՏՊ ԴՈՆԵՎԻԼԻ ՆԱԽԱՍԵՆԵԱԿՐ

Մ. տը Դոնէվիլի, ինչպէս տակաւին իր բնառ-
 նիքը կ'անուանէր զինք Կասթօնիւրի մէջ, կամ Մ.
 տը Դոնէվիլի, ինչպէս որ վերջ ի վերջոյ կ'անուանէր
 ինքզինք Բարիդի մէջ, արդարև ա'Արզանեանի պէս
 սկսած էր, այսինքն առանց մէկ փարայնի, միայն ու-
 նեհալով խիզախութիւն, սրամտութիւն և դատողու-
 թիւն, որով Կասթօնիւրի ամէնէն աղքատ աղնուականը
 յաճախ հայրական ժառանգութենէն աւելի բան կ'ստա-
 նայ իր յոյսերով, քան որչափ ամէնէն հարուստ աղ-
 նուականը շտապար իրապէս : Իր ժպիւր՝ քաջութիւնը
 և ա'լ աւելի ժպիւր՝ բախար այնպիսի ժամանակի մը
 մէջ, ուր սուրի հարուածները կարկուտի պէս կը տե-
 ղային, զինքը բարձրացուցած էին գագաթը այն
 դժուարին սանդուղին, որ կը կոչուի արքունիքի
 շնորհ և որուն աստիճաններէն ելած էր չորս առ
 չորս :

Մ. տը Դոնէվիլի բարեկամն էր թագաւորին, որ,
 ինչպէս ամէն մարդ գիտէ, շատ կը յարգէր իր հօր՝
 Հանրի Դ. ի յիշատակը : Մ. տը Դոնէվիլի հայրը Դաշ-
 նակցութեան զէմ մղուած պատերազմներուն մէջ այն-
 քան հաւատարմօրէն ծառայած էր թագաւորին, որ
 հնչուն գրամ չըլլալուն—բան մը, որ իր բովանդակ
 կեանքին մէջ պակսեցաւ Պէալեցիին և որ իր պարա-
 փերը միշտ վճարեց այն միակ բանով, զոր բնու-
 պէսը չունեցաւ փոխ առնելու՝ այսինքն սրամտու-
 թիւնով, — հնչուն գրամ չըլլալուն համար կ'ըսենք,
 Բարիդի անձնատրութենէն ետք արտօնած, էր զայն

իրը զինանշան գործածել ոսկիէ առիւծ մը սա նշանաբանով, հաւատարմութիւն եւ զօրութիւն: Ասիկա շատ իսկ էր իրբեւ պատիւ, բայց մեծ բան մը չէր բարեկեցութեան տեսակէտով: Ուստի, երբ մեծն Հանրիի նշանաւոր ընկերը մեռաւ, իր որդիին ձգեց իրբեւ ժառանգութիւն իր սուրը և նշանաբանը: Այս կրկին նուէրին և անոր ընկերացող անարատ անունին չնորհիւ, Մ. ար Դոէվիլ ընդունուեցաւ երիտասարդ իշխանին պալատին մէջ, ուր իր սուրը այնքան լաւ գործածեց և իր նշանաբանին այնքան հաւատարիմ մնաց որ Լուի ԺԳ., Ֆրանսայի լաւագոյն սուսերամարտիկներէն մէկը, սովորութիւն ըրած էր ըսելու որ եթէ ունենար բարեկամ մը, որ պիտի մենարտէր, խորհուրդ պիտի տար անոր իր օգնական առնել նախ զինքը և յետոյ Դոէվիլը, և թերեւ իրմէն առաջ անիկա:

Այսպէս, Լուի ԺԳ. մեծ յարում ունէր Դոէվիլի համար, արքայական, եռամոյ յարում: Պատճառը սա է որ այն դժբախտ ժամանակներուն մէջ կը ջանային Դոէվիլի խմբը ունեցող մարդերով չըջապատուիլ: Շատեր կրնային իրը նշանաբան ունենալ զօրաւոր բառը, բայց քիչ ազնուականներ հաւատարիմ էին: Դոէվիլ այդ քիչերէն մէկն էր: Այն հազուադէպ մարդերէն էր, որոնք ունին հլու իմացականութիւն մը, ինչպէս գամիւր, կոյր քաջութիւն մը, արագ նայուածք մը, ժիր ձեռք մը, և որուն ուրիշ բանի համար տրուած չէ աչքը բայց եթէ տեսնելու համար որ թագաւորը զգո՞հ է մէկէ մը, և ձեռքը ուրիշ բանի համար տրուած չէ բայց եթէ անհաճոյ անձը զարնելու համար: Վերջապէս, մինչև այն ատեն առիւթը միայն պակասած էր Դոէվիլին, բայց կ'սպասէր անոր և միտքը դրած էր լիովին օգտուիլ եթէ երբեք անիկա ներկայանար իրեն: Լուի ԺԳ. Դոէվիլը հա-

բերապետ անուանեց իր հրացանակիրներուն, որոնք անձնութեան կամ մահաւանդ մոլեռանդութեան կողմէ Լուի ԺԳ. ի համար էին այն, ինչ որ Լուի ԺԱ. ի համար էին իր սկովտական պահակները:

Կարախալն ալ իր կողմէ և այս տեսակէտով վար չէր մնար թագաւորէն: Երբ տեսաւ քաջերու այն անեղ խումբը, որով չըջապատուած էր Լուի ԺԳ., Ֆրանսայի այս երկրորդ կամ մահաւանդ առաջին թագաւորը, ուզեց ինք ալ ունենալ իր պահակախումբը: Հեռեապէս ունեցաւ իր հրացանակիրները, ինչպէս Լուի ԺԳ. ունէր իրենները, և այս երկու ոստիս ոչ մէկը Ֆրանսայի բոլոր գաւառներուն և նոյն իսկ օտար երկիրներու մէջ իրենց ծառայութիւնը համար կ'ընտրէին սուսերամարտի մէջ համբաւաւոր անձերը: Այսպէս, Ռիշլիէօ և Լուի ԺԳ. իրիկունները, ճատ բաղ խաղացած ատենին, իրենց հրացանակիրներուն արժանիքին մասին կը վիճէին իրարու հետ: Իւրաքանչիւրը իրեններուն քաջութիւնը կը գովէր: Թէև մենամարտերու և կռիւներու դէմ կը խօսէին հրապարակաւ, բայց զազանապէս կը զրկուէին զանոնք կռիւ ընել և ճշմարիտ վիշտ մը կամ տարապայման ուրախութիւն մը կ'զգային իրենց հրացանակիրներուն պարտութենէն կամ յաղթանակէն: Դէթ այսպէս կ'ըսեն Յիշատակները մարդու մը, որ այս պարտութիւններէն ոմանց և յաղթութիւններէն չատերուն մէջ զանուեցաւ:

Դոէվիլ իր անբոջ տկար կողմը գտած էր և այս ճարտարութեան կը պարտէր երկարատե ու մնայուն չնորձ թագաւորի մը, որ իր բարեկամներուն շատ հաւատարիմ ըլլալու համբաւը թողած չէ: Իր հրացանակիրները Կարախալ Արման Տիւրլէսիի առջև ցուցադրել կուտար ա'յնպիսի հեզասէր երեւոյթով մը, որ Ն. Բարձրութեան ալիսառն պէտք կը ցցուէր բար-

կութենէն: Դռէվիլ հիանալի կերպով կը հասկնար այն ատենի պայքարը, ուր երբ մարդ ի վնաս թշնամիին չէր սպրեր, ի վնաս հայրենակիցներուն կ'ապրէր: Իր զօրքերը կը կազմէին աղմկայարոյց և իրմէ զատ ամէնուն համար անկարգապահ լէզէսն մը:

Թագաւորին կամ մանաւանդ Մ. ար Դռէվիլի հրացանակիրները, անպատկառ, գինով ու սկըթած, կը ցրուէին կապիւրները, զրօտութեանը, խաղաատենները, պտալով կանչելով, պիտիքնին ուղրելով, սուրբնին շաչեցնելով, և կարտինալին պահակազօրքերուն հանդիպած ատեն, անոնց հետ կռուելով հեշտագին: Յետոյ, փողոցին մէջտեղ, հազար կատակներով, սուրբնին կը քաշէին, երբեմն կ'սպաննուէին, բայց վստահ էին թէ այս պարագային մէջ իրենց վրայ լացող և իրենց վրէժը լուծող պիտի ըլլար, յաճախ կ'ապանէին և վստահ էին թէ բռնախ մէջ պիտի չփախն: Մ. ար Դռէվիլ պատրաստ էր զիրենք ազատելու: Ուստի Մ. ար Դռէվիլ ամէն տեսակ զովեաւ կ'ընդունէր այս մարդոցմէն, որոնք կը պաշտէին զինքը և հանած վարած ըլլալուն հակառակ, կը դողային անոր անջեւ, ինչպէս ուսանողները իրենց սուսուցիչին առջեւ, հնազանդելով անոր ամենափոքր մէկ խօսքին և պատրաստ ըլլալով ինքզինքնին սպաննել ամենագոյն յանդիմանութիւն մը մարքելու սրբելու համար:

Մ. ար Դռէվիլ այս հզօր լծակը գործածեց նախ թագաւորին և անոր բարեկամներուն, յետոյ իրեն և իր բարեկամներուն համար: Եւ յետոյ, այնքան Յիշատակներ ձողդ աղ ժամոհմակին և ո՛չ մէկ Յիշատակներուն մէջ չի տեսնուիր որ այս արժանաւոր ազնուականը ամբաստանուած ըլլայ իր սրբանակներուն գործակցութեան շնորհիւ դրամ տուած ըլլալու յանցանքով: Խաղեր դարձնելու հազուադէպ տաղանդով

մը, որ զինքը ամէնէն վարպետ դաւաղիրներուն կը հաւատարեցնէր, պարկեշտ մնացած էր: Ասկէ զատ, հակառակ թուրի հարուածներու և դժուարին մարդանքներու, որոնք կը յոգնեցնէին, եղած էր իր ժամանակին ամէնէն կնամեմար սիրարանողը և ամէնէն նրբամիտ խօսողը: Դռէվիլի սիրային յաջողութիւններուն վրայ կը խօսուէր, ինչպէս քսան տարի առաջ խօսած էին Պասօնրիէսի յաջողութիւններուն վրայ և ասիկա պզտիկ բան չէր: Հեռակապէս, կ'սքանչանային հրացանակիրներու հարիւրապետին վրայ, կը սիրէին զայն և կը վախնային անկէ, ինչ որ մարդկային յաջողութիւններուն գերագոյն աստիճանը կը կազմէ:

Լուի ԺԴ. իր արքունիքին բոլոր ատղերը կուլ տուաւ իր համասփիւռ ճառագայթումին մէջ: Բայց հայրը իր սիրեականներէն իւրաքանչիւրին թողուց իր անձնական պերճութիւնը և իր պաշտականներէն իւրաքանչիւրին՝ իր անհատական արժանիքը:

Վիլէօ Քօլօնպիէ փողոցի իր ապարանքին բակը կը նստնէր բանակապետի մը և ասիկա՝ ամառը առտուան ժամը վեցէն և ձմեռը ժամը ութէն սկսեալ: 50-60 հրացանակիրներ, որոնք իրարու կը յաջորդէին, պատկասելի թիւ մը ներկայացնելու համար միշտ, հոն կը պատէին անընդհատ, պատերազմի երթալու պէս սպասողինուած և ամէն բանի պատրաստ: Այն մեծ սանդուղէն, որուն գրաւած տեղին վրայ ամբողջ տուն մը կը շինուէր, կ'ըլլէին ու կ'իջնէին շնորհի մը հետ տալնդող Բարիզցի խնդրաբեկուները, հրացանակիր արձանադրուելու փափաքող դաւառացի աղնուականները, ամէն գոյն տարազով պէսուած սպասաւորները, որոնք իրենց տէրերուն կողմէ նամակներ կը բերէին Մ. ար Դռէվիլի: Նախասենեակին մէջ, երկար բոլորածեւ նստարաններուն վրայ կը հանգէին ընտրեալները, այսինքն անոնք որ հրացանակիր արձանա-

գրուած էին : Խժըղուք մը կը տիրէր առաւելոյնէ մինչեւ իրիկուն, մինչ Մ․ ար Պոէվիլ, այդ նախասեփական յարակից մասնասեփական մէջ աշխույթիւնները կ'ընդունէր, գանգատները կը լսէր, իր հրամանները կուտար և ինչպէս թաղաւորը Լուվրի իր պատշգամբէն, Մ․ ար Պոէվիլ ալ իր պատուհանէն կ'ընար քննել մարդիկն ու զէնքերը :

Տ'Արդանեանի ներկայացած օրը, պատկառելի բաղմութիւն մը կար, մանաւանդ գաւառէն նոր եկողի մը համար : Իրաւ է թէ այդ գաւառացիին Կապօն էր և թէ մանաւանդ այն ատենները՝ տ'Արդանեանի հայրենակիցները հոչակ հանած էին թէ զիւրաւ չեն վախնար բանէ մը : Արդարեւ, միաձոյլ և քառանկիւ հաճեւ երկար դամբումով բեւեռուած դուռնէն անցնողը ինքզինք կը գտնէր զօրակաշնութեան բաղմութեան մը մէջ, որոնք զիրար կը խաչաձեւէին բովին մէջ, իրարու հարցումներ կ'ընէին, իրարու հետ կը վիճէին և կը կատակէին : Այդ եռուզեռ խումբերուն մէջէն ճամբայ բանարու համար հարկ էր սլալ, մեծ անձնաւորութիւն կամ սիրուն կին ըլլալ :

Ահա այդ խառնակութեան ու անկարգութեան մէջանդ էր որ մեր երիտասարդը յառաջացաւ սրտաւորով, իր երկար թուրը վախտ սրունքներուն փակցրենելով, և մէկ ձեռքը թաղիքէ գլխարկին վրայ դրած, անվրդով կերպարանք մը առնել ուղող չիթած գաւառացիի կէս ժպիտ մը ունենալով զէմքին վրայ : Խուճի մը քովէն անցնելուն պէս, աւելի ազատօրէն շունչ կ'առնէր, բայց կը հասկնար թէ ամէն ոք կտին կը գտնար զինքը զիտելու համար և տ'Արդանեան, որ մինչեւ այն օրը բաւական լաւ կարծիք մը ունէր իր անձին վրայ, կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով ծաղրելի գտաւ ինքզինքը :

Սանդուղին վրայ հասած ատեն, գործը աւելի

զէշցաւ : Առաջին աստիճաններուն վրայ կը գտնուէին չորս հրացանակիրներ, որոնք կ'զրօնէին հետեւեալ մարզանքով, մինչ իրենց ընկերներէն տասը կամ տասներկու հոգի սանդուղին գլուխը կ'ապասէին որ խաղին մասնակցելու կարգը իրենց գայ :

Անոնցմէ մէկը, սանդուղին վերին աստիճանին վրայ կեցած, մերկ սուրը ձեռքը, միւս երեքին վեր ելլելը կ'արգիլէր կամ գէթ կը ջանար արգիլել :

Այն միւս երեքը իրենց խիստ թեթեւաշարժ սուրերով կը կռուէին անոր դէմ : Տ'Արդանեան ամէնէն առաջ կարծեց թէ այդ սուրերը զինավարժութեան յատուկ բութ սուրեր են, բայց՝ շատ չանցած՝ թեթեւ վէրքերը տեսնելով հասկցաւ թէ ընդհակառակը բոլոր թուրերը կառարկապէս սլուած էին և ամէն մէկ վէրքի ատեն, ո՛չ միայն հանդիսակաշնները, այլ նաեւ զերակատարները կը խնդային խնդերու պէս :

Սանդուղին վերի աստիճանին վրայ գտնուողը հիանալի կերպով կը կռուէր իր հակառակորդներուն դէմ : Շրջանակ մը կազմած էին անոնց շուրջը : Պարման էր որ վէրք ստացողը պիտի հեռանար խաղէն, իր կարգը կորսնցնելով վէրքը տուողին ի նպաստ : Հինգ վարկեանի մէջ, մէկը գատակին, միւսը ծնօտին և երբորդը ականջին վրայ վէրքեր ստացան վերի աստիճանին վրայ կեցող և պաշտպանողին կողմէ, որ ինք բնաւ վէրք չստացաւ, և այն ճարտարութեան շնորհիւ երեք անգամ շահեցաւ խաղը, որոշուած պայմաններու համաձայն :

Այս ժամանցը զարմանք պատճառեց մեր ուղեւորին : Անիկա իր գաւառին մէջ, ուր սակայն գլուխները խիստ շուտով կը տաքնան, մեղամարտերու շատ փորձեր տեսած էր, և այս չորս սուսերամարտիկներուն ըրածը մինչեւ այն ատեն իր անսածնութուն մէջ ամէնէն ճարտարը գտաւ : Իրեն անանկ եկաւ թէ փո-

խաղըրուած է հսկաներու համբաւաւոր երկիրը, ուր
Կիւլիվէր գնաց և այնքան վախցաւ : Եւ սակայն տա-
կաւին ծաղրը հասած չէր : Կը մնային սանդուղին
գլուխը և նախասնեակը :

Սանդուխին գլուխը՝ իրարու հետ կռուող չկար :
Այն տեղ կ'ընջական սրտամութիւններ կ'ընէին, իսկ
նախասնեակին մէջ՝ արքունիքի վերաբերեալ պատ-
մութիւններ : Սանդուխին գլուխը՝ տ'Աբղանեան կար-
մընցաւ, իսկ նախասնեակին մէջ սարսուռ : Իր
հիացիկ ու թափառող երեսակալութիւնը, որ Կառքօն-
ներին մէջ նորատի սենեկապանութիւններուն և երբեմն
ալ մանկամարդ հոմանունիներուն առջեւ զարհուրկի
կը դարձնէր զինքը, նոյն իսկ իր ամէնէն աւելնող
վայրկեաններուն մէջ երազած չէր բնաւ կէսը այս
սիրային հրաշալիքներուն և քառորդը այս տարփա-
տենչիկ քաջագործութիւններուն, որոնք հանրածա-
նօթ անուններով և անսքող մանրամասնութիւնե-
րով գեղազարդուած էին : Բայց եթէ բարոյականու-
թեան մասին իր սէրը ցնցում մը կրկնէ սանդուխին
գլուխը, Կարախնալին հանդէպ իր յարգանքը նուազե-
ցաւ նախասնեակին մէջ : Հոն, տ'Աբղանեան մեծ
զարմանքով լսեց որ բարձրաձայն կը քննադատէին
Եւրոպան դողացնող քաղաքականութիւնը և Կարախ-
նալին անձնական կեանքը, զոր ուսումնասիրել փոր-
ձելուն համար պատժուած էին այնքան բարձր և
հզօր անձնաւորութիւններ : Այն մեծ մարդը, զոր
հայր տ'Աբղանեան կը յարգէր, ծաղրածանակ կ'ըլլար
Մ. ար Դոնգիլի հրացանակիրներուն կողմէ, որ անոր
դէպի ներս քաշուած սրունքները և կորացած քա-
մակը կը ծաղրէին : Ոմանք անոր հոմանունիին՝ տի-
կին տ'էկիլօնի և անոր Եւրօբաղձկան տիկին տը
Բօնպալէի վրայ չինուած երգիծական երգեր կ'ընէին,
մինչ ուրիշները ծանր խօսքեր կ'ընէին Կարախնալ-

Դուքսին սրահակներուն և մանկլաւիկներուն դէմ և
վերջապէս այնպիսի բաներ, որոնք հրէշային անկա-
րելիութիւններ կ'երեւային տ'Աբղանեանի :

Սակայն, երբ թագաւորին անունը երբեմն յան-
կարձ ալտասանուէր Կարախնալին դէմ զրուցուած այս
անհամ խօսքերուն ատեն, այս բոլոր ծաղրայից բե-
րանները վայրկեան մը կը փակուէին և ամէն ոք
վարանուժով չորս կողմը կը նայէր, և կարծես թէ
կը վախճար Մ. ար Դոնգիլի մամաասնեակին միջ-
նորմին անդադանապահութիւնէն : Բայց իսկոյն ակնար-
կութիւն մը Ե. Բարձրութեան վրայ կը դարձնէր խօ-
սակցութիւնը և այն ատեն քրքիջները կը վերսկսէին
և Կարախնալին բոլոր գործերը երեւան կը հանուէին
անխնայ :

— Ահա մարդիկ, որոնց ամենքն ալ պիտի բան-
տուին և կախուին, խորհեցաւ տ'Աբղանեան սոսկու-
մով, և ես ալ անշուշտ անոնց հետ, վասնզի քանի
որ ես ալ անոնց խօսքերը լսեցի, մեղսակից պիտի
համարուիմ : Ի՞նչ պիտի բսէր հայրս, որ այնքան
խտաւր յանձնարարած էր ինձի Կարախնալը յարգե-
կեթէ իմանար թէ այսպիսի ամբարշտներու բնկերու-
թեան մէջ կը գտնուիմ :

Ուստի, ինչպէս որ կը հասկցուի առանց իմ ըսե-
լուս սէտք ըլլալու, տ'Աբղանեան չէր համարձակեր
խօսակցութեան մամաակցելու : Միայն թէ ամենամեծ
ուշադրութեամբ կը դիտէր ու մտիկ կ'ընէր, իր հինգ
զղայսրանքները սրելով, որպէսզի բան մը չկորսնցնէ,
և հայրական յանձնարարութիւններուն վրայ իր ու-
նեցած փոռահութեան հակառակ, կ'զգար թէ իր ճա-
շակներն ու իր բնազդները կը մղէին զինքը այն
տեղ անցող զարձող անլուր բաները գովել քան թէ
սրսաւել :

Սակայն որովհետեւ բոլորովին անձանօթ էր այս

հրացանակիրներուն և առաջին անգամ էր որ իր ներկայութիւնը կը նշմարուէր այդ տեղ, եկան հարցոցին իրեն թէ ի՞նչ կ'ուզէր։ Այս հարցումին պատասխանելով, տ'Արզանեան իր անունը տուաւ իւր նարնարար, հայրենակիցի հանդամանքը շէշտեց և այս հարցումն իրեն ընող սենեկապանին աղաչեց որ վայրկեանի մը ունենդրութիւն խնդրէ Մ․ Եր Գոթվիլէն։ Սենեկապանը պաշտպանի շէշտով մը խոտապաշտաւ խնդրանքը հաղորդել առ որ անկ է։

Տ'Արզանեան, իր առաջին զարմանքէն քիչ մը սթափելով, ժամանակ ունեցաւ քիչ մը ուսումնասիրելու տարազներն ու ղէմքերը։

Ամէնէն աւելի սղեւորուած խումբին կեդրոնը կը գտնուէր բարձրահասակ, գոռոզ, և ամօնուն ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրող այլանդակ տարազով հրացանակիր մը։ Այդ պահուն հազած չէր առաւտովը, որ արդէն բացարձակապէս պարտաւորիչ չէր նուազ ազատ բայց աւելի անխախտ այդ ժամանակներուն, այլ երկնակապոյտ վարսարանակ մը (մէջքը սեղմ հագուստ միջնեւ ծունդերը), քիչ մը մաշած, և այդ զգեստին վրայ՝ ոսկեծամուկ հիւսնակի գօտի մը, որ կը փալվէր ինչպէս ջուրով ծածկուած թևիկերը արեւին տակ։ Բոսորագոյն թաւիչէ՝ երկար վերարկու մը ուսերուն վրայ ձգուած էր չորհրալիօրէն, առաջակողմին վրայ երեւան բերելով միայն չքիզ գօտին, որմէ կախուած էր երկար թուր մը։

Այս հրացանակիրը նոյն վայրկեանին դարձած էր պահակութենէ, կը գանգատէր թէ հարբուխ եղած էր և երբեմն կը հազար։ Ասոր համար էր որ վերարկուն առած էր, ինչպէս կ'ըսէր չորհրդներուն, և մինչ կը խօսէր, պիտի բերէր արեւելով անփութօրէն, ամէն ոք խանդավառութեամբ կ'սքանչանար ասեղնակար գօտիին վրայ, և տ'Արզանեան ուրիշներէ աւելի։

— Ի՞նչ բնենք, կ'ըսէր հրացանակիրը, նորածնութիւն է։ Եւ յետոյ, պէտք է բանի մը գործածել հայրական դրամը։

— Ա՛հ, Բօ՛րթօս, պոռաց ներկանքէն մէկը, մի՛ փորձեր հաւատացնել մեզի թէ այդ գօտին հայրական առատածնութեան արդիւնք է։ Ասիկա քիզի տուած պիտի ըլլայ այն քողարկուած կինը, որուն հետ տեսայ քիզ անցած կիրակի Սէնդ Օնօնէի դրան մօտ։

— Ո՛հ, պատուոյս վրայ կ'երգէում և աղնուականի խօսքս վկայ թէ ևս ինքս գնած եմ իմ սեփական դրամովս, պատասխանեց այն որ Բօրթօս անունով յիշուած էր։

— Այո՛, ինչպէս որ ես, ըսաւ ուրիշ հրացանակիր մը, այս նոր քսակը գնած եմ այն դրամով զոր սիրունիս գրած էր հինին մէջ։

— Ճիշտ է ըսածս, աւելցուց Բօրթօս, և ապացոյցը սա է որ 12 բիաղօլ (հին ոսկի դրամ, 10 ֆր․) վճարեցի։

Սքանչացումը կրկնապատկուեցաւ, թէեւ տարակոյսը կը շարունակէր գոյութիւն ունենալ։

— Անոնի չէ՞, Արամիս, ըսաւ Բօրթօս ուրիշ հրացանակիրի մը դառնալով։

Այդ ուրիշ հրացանակիրը կատարեալ հակադրութիւն մը կը կազմէր իրեն հարցում ընող և զինքը Արամիս անուանող անձին հետ։ Հաղիւ 22-23 տարու երկատասարդ մըն էր, միամիտ ու կեղծանոյշ ղէմքով, սեւ ու անուշ աչքերով, աչնան զեղծի պէս վարդազօյն ու թաւշահեր արտերով։ Բարակ պիտը վերին շրթունքին վրայ ուղիղ դիմ մը քաշած էր։ Չեւքերը վար առնելու կը վախնար կարծես, որպէս զի մի՛ գուցէ անոնց երակները ուռին և երբեմն ախանջներուն ծայրը կը սեղմէր կեռասի ու վարդի փափուկ և

պաշտառ գոյն մը տալու համար անոնց։ Սախարաբար քիչ և կամաց կը խօսէր, շատ կը բարեւէր, անաղմուկ կը խնդար, ցոյց տալով գեղեցիկ ակունները, որոնց մեծ խնամք կը տանէր, ինչպէս իր բոլոր անձին։ Իր բարեկամին հարցման պատասխանեց գլխի հաստատական նշանով մը։

Այս հաւատաւորը գօտիի մասին յայտնուած բոլոր տարակոյրները ձշակեց։ Հեռեւտագէտ ամէնքն ալ շուրունակեցին սքանչանալ, բայց այլեւս չխօսեցան անոր վրայ։ Եւ մտածումի արագ փոփոխութիւնով մը, խօսակցութիւնը յանկարծ դարձաւ ուրիշ նիւթի վրայ։

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Շալէի ախտապէտին պատմածներուն վրայ, հարցուց ուրիշ հրաշանակիր մը, առանց իր հարցումը ուղղակի մէկու մը ուղղելու, այլ բնականաւոր ամէնուն ալ ուղղելով։

— Ի՞նչ կը պատմէ, հարցուց Բօրթօն։

— Կը պատմէ թէ Պրիւսէի մէջ գտած է Ռօշֆօրը, Կարալինալին չար ողին, քարուքինեանի պէս ծպտուած։ Այդ անիծեալ Ռօշֆօրը, իր ծպտումին շնորհիւ, Մ. ար Լէլի քիթին խնդացած էր։

— Պատմուածը ստույգ է, հարցուց Բօրթօն։

— Արամիսէն իմացայ, պատասխանեց հրաշանաւ կիրը։

— Իբրե՞ս։

— Է՛հ, դուք աղէկ գիտէք, Բօրթօն, ըսաւ Արամիս, երէկ ձեզի պատմեցի։ Ուրեմն այլեւս չխօսինք ասոր վրայ։

— Չխօսինք այլեւս, անաւանիկ ձեր կարծիքը, աւելցուց Բօրթօն։ Չխօսինք այլ եւս, բարէ՛, ինչպէս որ կ'եղբակացնէք չուտով։ Ի՞նչպէս, Կարալինալը լրտեսել կուտայ աղնուական մը, անոր համակները գողնալ կուտայ մանանիչի մը, աւաղակի մը, ստահակի մը, և այդ լրտեսին օգնութիւնով ու այդ

համակներուն շնորհիւ կարելի կուտայ Շալէի վիզը, սա սպուշ պատրուակով թէ անիկա ուղած է թագաւորը սպաննել և թագուհիին հետ ամուսնանալ։ Ո՛չ որ բան մը չէր գիտեր այս հանելուկէն։ Դուք երէկ իմացուցիք մեզի, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով ամէնուն և երբ ամէնքս ալ տակաւին ապշած մնացած ենք այս լուրէն, այսօր կ'ըսէք մեզի։ — Չխօսինք այլեւս։

— Խօսինք ուրեմն, քանի որ այնպէս կ'ուզէք աւելցուց Արամիս համբերութեամբ։

— Այդ Ռօշֆօրը գէշ վայրկեան մը պիտի անցընէր ինծի հետ, եթէ ևս ըլլայի խեղճ Շալէի ախտապետը, պոռաց Բօրթօն։

— Իսկ դո՞ւք, տխուր վայրկեան մը պիտի անցընէիք Կարմիր Դուքսին հետ, աւելցուց Արամիս։

— Ա՛հ, Կարմիր Դուքսը, պոս'վօ, պոս'վօ, Կարմիր Դուքսը, պատասխանեց Բօրթօն ձեռքերը իրարու զարնելով և գլխի շարժումով մը հաստատելով։ Կարմիր Դուքսը սիրուն է։ Այդ խօսքը պիտի տարածեմ։ Մե՛ղք որ չէք կըցած հեռելիլ ձեր կոչումին, սիրելիս, ի՞նչ հիանալի արքայ մը պիտի ըլլայիք։

— Օ՛հ, վայրկեանական յապաղում մըն է, աւելցուց Արամիս։ Օր մը արքայ պիտի ըլլամ։ Դիտէք, Բօրթօն, թէ այս նպատակով կը շարունակեմ աւտամարանութիւն սովորել։

— Համէն պէս պիտի ընէ, աւելցուց Բօրթօն։ Պիտի ընէ ու իմ կ'անուիս։

— Կանուիս, ըսաւ Արամիս։

— Մէկ բանի միայն կ'սպասէ վերջնական որոշումը տալու և և կիկեցականի զգեստը հաշնելու, որ կ'ախուսած է իր համազգեստին տակը, աւելցուց հրաշանակիր մը։

— Ի՞նչ բանի կ'սպասէ, հարցուց ուրիշ մը։

— Կ'ապա՛ս է որ թագուհին Ֆրանսայի գահուն ժառանգորդ մը տայ :

— Ասոր վրայ կա՛ռակ . չընենք, պարոննե՛ր, ըսաւ Բօրթօն : Աստուծոյ շնորհիւ, թագուհին ժառանգորդ մը տալու տարիքի մէջ է գեա :

— Կ'ըսուի թէ Մ. ար Պըքլինկէմ Ֆրանսա կը գտնուի, աւելցուց Արամիս նենգամիտ ժպտալով մը, որ ըսաւ երկուցիկն այնքան պարզ այս խօսքին կուտար բաւական գայթակղելից նշանակութիւն մը :

— Արամի՛ս, բարե՛կամս, այս անգամ անիրաւ էք, ընդմիջեց Բօրթօն, և ձեռք մտքի վիճակը միշտ սահմանէ դուրս կը հանէ ձեզ : Եթէ Մ. ար Դոէվիլ ձեռք խօսքը լսէք, զժուարին կացութեան մը մէջ պիտի գտնուիք այդ խօսքով :

— Ինծի դա՞ն տալու կ'ելլէք, Բօ՛րթօն, պոռաց Արամիս, որուն անուշ աչքին մէջէն վայլակ մը անցաւ :

— Սիրե՛լիս, կա՛մ հրացանակիր եղիք կամ արքայ, մէկը կամ միւրը, բայց ո՛չ երկուքը միասին, աւելցուց Բօրթօն : Տակաւին անցած օր էր որ Աթօն ըսաւ ձեզի, — Ամէն գործի կը խառնուիք : Ա՛հ, չբարկանանք, կ'աղաչեմ, անօգուտ է : Գիտէք թէ ի՛նչ որոշած ենք դուք, Աթօն ու ես : Տիկին ա՛նկելյոյժնի կ'երթաք և հետը կը սիրաբանէք, տիկին ար Շէօլիւէօղի եղբօրաղջկան՝ Տիկին ար Պուա-Դուսսիի կ'երթաք և կ'ըսեն թէ տիկինին շնորհները լիուլի կը վայելէք : Օ՛հ, Աստուած իմ, մի՛ խոտովանիք ձեռք երջանկութիւնը : Չենք պահանջեր որ ձեռքադաճեալ հաղորդէք : Ամէն մարդ պիտի ձեռքադաճեալութիւնը : Բայց քանի որ այս առարկանութիւնը ունիք, Ն. Վեհափառութեան հանդէպ ալ գործածեցէք զայն : Ո՛վ որ կ'ուզէ և ի՛նչպէս որ կ'ուզէ, թո՛ղ զբաղի թագաւո-

րին և Կարտինալին գործերով, բայց թագուհին հուր-բախան է և եթէ մէկը անոր վրայ խօսի, աղէկ բան խօսելու է :

— Բօ՛րթօն, յաւակնոտ էք Նարկիսի պէս, անա կ'ըսեմ ձեզ, պատասխանեց Արամիս : Գիտէք որ կ'աւանդ ըստ իրականը, բացառութիւն ըլլալով Աթօնի քաւրոգածը : Գալով ձեզի, սիրե՛լիս, շատ հիանալի գօտի մը ունիք և այս մասին շատ խիստ չէք կրեար ըլլալ : Արքայ պիտի ըլլամ եթէ գործիս այնպէս դայ : Աս այժմ հրացանակիր եմ : Այս հանգամանքով, կ'ըսեմ ի՛նչ որ կամքս ուզէ և այս վայրկեանիս կամքս կ'ուզէ ձեզի ըսել թէ համբերութիւնս կը հասցնէք :

— Արամի՛ս :

— Բօրթօ՛ն :

— Է՛, պարոննե՛ր, պարոննե՛ր, պոռացին իրենց շուրջ գտնուողները :

— Մ. ար Դոէվիլ կ'ապա՛ս Մ. ար Պըքլինկէմին, ընդմիջեց սպասաւորը, մասնատե՛նեակին դուք բանալով :

Այս զեկոյցին վրայ, որու միջոցին դուռը բաց մնացած էր, ամէն ոք լսեց, և երիտասարդ Կաթօնը, ընդհանուր լռութեան մէջ, անցաւ նախատե՛նեակէն և մասն հրացանակիրներու հարիւրապետին մասնատե՛նեակը, ի սրտէ շնորհաւորելով ինքզինքը այս տա-րօրինակ կռիւէն ազատելուն համար :

Գ .

ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մ. ար Դուէվիլ այդ միջոցին շատ սրտնեղ վիճակ մը ունէր : Ասով մէկտեղ, քաղաքավարութեամբ ողջունեց երիտասարդը, որ մինչև գետին ծոկցաւ : Հաբիւրապետը ժպտեցաւ, ընդունելով անոր մեծաբանքը, որուն պէտքնուն շէշար իրեն յիշեցուց թէ՛ իր երիտասարդութիւնը և թէ իր ծննդավայրը, — երկու յիշատակներ, որոնք ժպտիլ կուտան մարդուն ամէն տարիքի մէջ : Բայց գրէթէ անմիջապէս ետքը նախասենեակին մօտենալով և ձեռքովը նշան մը ընելով ա'Սրդանեանի, իբր թէ անկէ արածնութիւն խնդրելու համար որ իր դործին սկսելէ առաջ ուրիշներունը լմնցնէ, երեք անգամ ձայնեց, հրամայական և զայրացկոտ շէշտերու միջև գտնուած ձայնի բոլոր ևզանակաւորումներով :

— Աթօ'ս, Բօ'րթօս, Արա'միս :

Երկու հրացանակիրները, որոնց արդէն ծանօթացանք և որոնք այս երեք անուններէն վերջին երկուքին կը պատասխանէին, խոլոյն հեռացան ա'յն խումբերէն, որոնց մաս կը կազմէին, և յառաջացան դէպ ի մասնասենեակը, որուն դուռը գոցուեցաւ իրենց վրայէն, երբ ներս մտան սեմէն : Իրենց կերպարանքը, թէև բոլորովին հանդարտ երևոյթ մը չունէր, արժանապատուութեամբ և համակերպութեամբ լեցուն իր անփոյթ ձևովը սքանչացում պատճառեց ա'Սրդանեանի, որ այդ մարդոց վրայ կը տեսնէր կիսաառատուածներ և իրենց պիտին վրայ՝ ողիմպեան Արաւմազ մը, իր բոլոր շանթերով զինուած :

Երբ երկու հրացանակիրները ներս մտան, երբ դուռը գոցուեցաւ անոնց վրայէն, երբ նախասենեակին շուենը, որուն նոր ճարակ մը առած էր անշուշտ տեղի ունեցած կոչը, վերսկսաւ, երբ վերջապէս Մ. ար Դուէվիլ, լուռ և յօնքերը պոստած, երեք չորս անգամ վեր վար պտտեցաւ իր մասնասենեակին մէջ, ամէն անգամ անցնելով Բօրթօսի և Արա'միսի առջևէն, որոնք ցից ու անխօս կեցած էին, ինչպէս զօրահանդէսի առնն, յանկարծ կանգ առաւ անոնց դէմը և զայրացկոտ ակնարկով մը վերէն վար չափելով զանոնք :

— Գրաթէ'ք թէ թագաւորը երէկ գիշեր ի'նչ ըսաւ ինձի, պոռաց, գիտէ'ք, պարոններ :

— Ո'չ, պատասխանեցին երկու հրացանակիրները պահ մը լուրթենէ ետք, ո'չ, պարոն, չենք գիտեր :

— Բայց յուսամ թէ պատիւ պիտի ընէք մեզ ըսելու, աւելցուց Արա'միս իր ամէնէն քաղաքավար ձայնովը և չնորհալի խոնարհութիւնով մը :

— Ինձի ըսաւ թէ անկէ ետքը իր հրացանակիրները Պ. Կարտինալին պահակներուն մէջէն պիտի զտտէ :

— Պ. Կարտինալին պահակներուն մէջէն, և ինչչո՞ւ, հարցուց Բօրթօս աշխուժով :

— Վասն զի կը : Եսնէ որ իր անշահ գինին նոր ոչո՞ ստանալու պէտք ունի ընտիր գինիի խառնուրդով մը :

Երկու հրացանակիրները մինչև իրենց աչքերուն ձերմակը կարմրեցան : Տ'Սրդանեան չէր գիտեր թէ ի'նչ ընէ և կ'ուզէր գետնին տակերը անցնիլ :

— Այո', այո', շարունակեց Մ. ար Դուէվիլ ոգեւորուելով, և Ն. Վահագնաութիւնը իրաւունք ունի, վասնզի կ'երգնում թէ իրաւ է որ հրացանակիրները ստորին դիրք մը կ'ունենան արքունիքին մէջ : Պ .

Կար ինալը երէկ, թագաւորին հետ խաղացած ատեն, վշտակից երևելովով մը, որ շատ անախորժ եկաւ ինծի, կը պատմէր թէ նախընթաց օր, սա անիծեալ հրադանակիրները, սա հանած վարածները, — այս բաները կը չեղան հեղեղեալն ձեռով մը, որ ա՛լ աւելի հաճութիւն պատճառեց ինծի, — սա անհնազանդները, կ'աւելցնէր իր վաղրի աչքերովը ինծի նայելով, փէրու փողոցի մէկ կապելային մէջ ուշացած էին և թէ իր պահակներուն մէկ խումբը, — կարծեցի թէ քիթիս պիտի խնդար, — ստիպուած էր ձերբակալել անկարգութիւն յարուցանողները: Գետինն անցնի, դուք պէտք է բան մը գիտնաք այս մասին: Հրադանակիրներ ձերբակալել: Դուք ալ հոն էիք, մի՛ պաշտպանէք ինքզինքնիդ: Ձեզ ճանչցեր են և կարգինալը ձեր անունը տուաւ: Յանցանքը իմն է, այո՛, իմն է, քանի որ ես կ'ընտրեմ իմ մարդիկս: Ըսէ՛ք, Արա՛միս, ինչո՞ւ ինձմէ տառապանք խնդրեցիք երբ անքան աղէկ պիտի ըլլայիք պարեգօտ հագնելով: Իսկ դուք, Բօ՛րթօս, այդքան գեղեցիկ ու սովեճամուկ գօտին տներ էք որ անպիտան սո՞ւր մը կ'ախէք անկէ: Հապա Աթօ՞սը, չեմ տեսներ զայն, ո՞ւր է:

— Պարո՛ն, պատասխանեց Արամիս խորօքէն, հիւանդ է, չա՛տ հիւանդ:

— Հիւանդ, շատ հիւանդ կ'ըսէք: Ի՞նչ է հիւանդութիւնը:

— Կը վախցուի որ ծաղկախոտ ըլլայ, պարո՛ն, պատասխանեց Բօրթօս, ուղելով ինք ալ մասնակցիլ խօսակցութեան, և ինչ որ ցաւալի պիտի ըլլայ, սա է թէ խիտ հաւանաբար զէմքը աւրուի:

— Ծաղկախոտ, անուասիկ նորէն փառաւոր պա՛մութիւն մը, զոր կ'ընէք ինծի: Այն տարիքին մէջ ծաղկախոտ հիւանդանա՛յ: Ո՛չ, բայց անշուշտ վիրաւորուած է, թերեւս սպաննուած: Ա՛հ, եթէ գիտ-

նայի...: Պարոն հրադանակիրնե՛ր, չեմ ուզեր որ այսպէս գէշ տեղեր յաճախէք, փողոցի մէջ կու՛նք և քառուղիներու մէջ սուր շարժէք: Չեմ ուզեր վերջապէս որ խնդալու առիթ տրուի Պ. Կարախալին պահակներուն, որոնք քաջ, հանդարտաբարոյ և ճարտար են, որոնք ձերբակալուելու պարագայի մէջ չեն դնէր ինքզինքնին, և յետոյ վստահ եմ թէ անոնք պիտի չթողէին որ ուրիշները ձերբակալեն զիրենք: Նախամեծար պիտի սեղէին տեղւոյն վրայ մեռնիլ քան թէ քայլ մը նահանջել: Փախչիլը թագաւորին հրադանակիրներուն տրուած է:

Բօրթօս և Արամիս կատաղութեանէ սարաւացին: Սիրայօժար պիտի խեղդէին Մ. տը Դռէվիլը, եթէ չզգային թէ իրենց հանդէպ անոր ունեցած սէրն էր որ այսպէս ըսիլ կուտար իրեն: Իրենց ոտքը գետին կը զարնէին, իրենց շրթունքը կը խածնէին տրիւններու աստիճան և բոլոր ոյժով կը սեղմէին իրենց սուրին երախակալը: Դուրսը, ինչպէս ըսինք, Աթօսի, Բօրթօսի և Արամիսի կանչուիլը իմացած էին և Մ. տը Դռէվիլը ձայնին չեղան գուշակած էին թէ սաստիկ բարկացած էր: Տասը հետաքրքիր գլուխներ կըթնած էին վարագոյրին և իրենց զայրոյթէն կը տոգունէին, վասն զի դրան փակած իրենց ախանջները վանկ մը իսկ չէին կորսնցներ ըսուածներէն, մինչ իրենց բերանները նախասենեակին մէջ գանուողներուն կը կրկնէին հարկըրապետին նախատական խօսքերը: Վայրկեանի մը մէջ, մասնատենեակին գուռէն մինչեւ փողոցին դուռը, ամբողջ սպարանքը եռեւեփի մէջ էր:

— Ա՛հ, թագաւորին հրադանակիրները կը ձերբակալուին Պ. Կարախալին պահակներուն կողմէ, շարունակեց Մ. տը Դռէվիլը նոյնքան զայրացած որքան իր զինուորները, բայց ընդհատ ընդհատ տրտա-

սանկրոլ իր խօսքերը և զանոնք մէկիկ մէկիկ, — և թէ
կարելի է պապէս ըսել, — և զաշոյնի հարուստներու
պէս միմեկի իր ունեւորներուն կուրծքին մէջ : Ա՛հ,
Պ. Կարտինալին վեց պահակները կը ձերբակալեն Ն.
Վեհափառութեան վեց հրացանակիրները : Խե՛րը անի-
ծեմ, որոշումն տուի : Հիմակ իսկ Լուվր պալատի եր-
թամ, թաղաւորին հրացանակիրներու հարկաւարակա-
պաշտօնէս պալատի հրաժարիմ և Կարտինալին պահակ-
ներուն մէջ տեղակալի պաշտօն պալատի խնդրեմ, իսկ
և թէ մերժեն, խե՛րը անիծեմ, արքայ կ'ըլլամ կ'եր-
թայ :

Այս խօսքերուն վրայ, դուրսի մրմունջը սասա-
կացաւ : Ամէն տեղ հայնդութիւն և լուսանք կը լըս-
ուէին : Տ'Արդանեան վարագոյր մը կը փնտռէր անոր
կաւը պահուրտելու համար և ծայրայեղ փափաք մը
կ'զգար սեղանին տակ մտնելու :

— Է՛ ուրեմն, հարկաւարակաւ, ըսաւ Բօրթօս
ինքնիրմէ դուրս ելած, իրաւ է որ վեցի դէմ վեց
էինք, բայց մեզի թակարդը ձգեցին, և տակաւին
մենք մեր սուրերը քաշելու ժամանակ չունեցած, մենք
երկուքը դեռին փռուած էին անշուշտ, և Աթօս, ծան-
րապէս վիրաւորուած ըլլալով, բանի մը չէր ծառ-
յեր : Դուք կը ճանչնաք Աթօսը : Լա՛ւ, հարկաւար-
ակե՛ա, երկու անգամ փորձեց ոտք ելլիլ և երկու ան-
գամուն ալ ինկաւ : Սակայն անձնատուր չեղանք մենք,
ո՛չ, բռնի տարին տեղ : Ճամբան փախուստ տուինք :
Գալով Աթօսի, կարծեր էին որ մեռած է և հանգիստ
ձգեր էին մարտավայրին վրայ, միտքէ չանցնելով
որ զայն միտակող տանելու հեղութիւնը կ'արժէր : Ահա
այսպէս եղաւ : Ի՞նչ ընենք, հարկաւարակե՛ա, ամէն ճա-
կատամարտ չի շահուիր : Ֆրանսուս Ա. որ, ինչպէս
լսած եմ, մեծ արժանիք ունէր, Բավարի ճակատա-
մարտը կորսնցուց սակայն :

— Եւ պատիւ ունիմ հաւատակելու ձեզ թէ ևս ա-
նոնցմէ մէկը սպաննեցի իր սուրովը, ըսաւ Արամիս,
վասնդ իմն առաջին ընդհարումին խորտակուած էր :
Սպաննուած կամ դաշուհահարուած, պարո՛ն, ինչպէս
որ հաճելի կ'երևայ ձեզ :

— Ատիկա չէի դիտեր, աւելցուց Մ. ար Դոնվիլ
քիչ մը մեղմացած չեչտով : Կը տեսնեմ որ Պ. Կար-
տինալը չափազանցել է :

— Բայց չե՛մ'ր, պարո՛ն, չարունակեց Արամիս
որ հարկաւարակալին հանդարտելը տեսնելով, համար-
ձակեցաւ աղաչանք մը ընելու, չե՛մ'ր, պարո՛ն, մի՛
ըսէք թէ Աթօս վիրաւորուած է : Յուսահատութենէն
պալատի մեռնէր և թէ այս լուրը թաղաւորին տկանջը
հասնէր և որովհետեւ վէրքը չատ ծանր է, քանի որ
սուրը ունին մէջէն անցնելով կուրծքը մտած է, կը
վախցուի որ... :

Նոյն պահուն վարագոյրը վերցուցաւ և ազնիւ
ու զեղեցիկ, բայց սոսկալի կերպով տփռոյն դէմք մը
երեւցաւ :

— Աթօ՛ս, պոռացին երկու հրացանակիրները :

— Աթօ՛ս, կրկնեց նոյն ինքն Մ. Դոնվիլ :

— Զիտ ուզեր էք, պարո՛ն, ըսաւ Աթօս Մ. ար
Դոնվիլի՛ տկար բայց կատարելապէս հանդարտ ձայնով
մը, զիտ ուզեր էք, ինչպէս որ ըսին մեր ընկերները,
և կը փութամ ձեր հրամաններուն հնազանդիլ : Ահա-
ւասիկ եկա, պարո՛ն, ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ :

Եւ այս խօսքերուն վրայ, հրացանակիրը, անըս-
ադիւս հագուստով և սովորականին պէս մէջքը սեղ-
մած, ներս մտաւ հաստատուն քայլով մը : Մ. ար
Դոնվիլ, քաջութեան այս արացոյցին վրայ խորապէս
յուզուած, անոր մօտ փութաց :

— Ըսելու վրայ էի այս պարոններուն թէ, աւել-
ցուց, կ'արդիւնեմ հրացանակիրներուն որ անհարկի

կերպով չվտանգեն իրենց կեանքը, վասնզի քաջ մարդիկը խիստ սիրելի են թագաւորին և թագաւորը գիտէ թէ իր հրացանակիրները ամէնէն քաջներն են: Ձեռքերնիդ տուէք, Աթօս:

Եւ առանց սպասելու որ նորեկը սիրոյ այս ապացոյցին պատասխանէր իր կողմէ, Մ. ար Դոէվիլ բռնեց անոր աջ ձեռքը և բոլոր ոյժովը սեղմեց զայն, առանց նշմարելու թէ Աթօս, ո՛րքան ալ իշխանութիւն ունենար իր անձին վրայ, ցաւի շարժում մը չկրցաւ զսպել և ա՛լ աւելի տեղունեցաւ, ինչ որ անկարելի պիտի կարծուէր: Դուռը կիսաբաց էր, այնքան մեծ տպաւորութիւն առաջ բերաւ Աթօսի ժամանումը, որուն վերաւորումը ըլլալը ամենքն ալ իմացան, հակառակ պահուած գաղտնիքին: Գոհունաւորութեան խառնաշփոթ աղաղակով մը ընդունուեցան հարիւրապետին վերջին խօսքերը, և երկու երեք գլուխներ, խանդավառութենէ մղուելով, վարացիներն բացուած ներքէն երևցան: Անշուշտ Մ. ար Դոէվիլ ծանր խօսքերով պիտի յանդիմանէր պատշաճութեան օրէնքներու այս զանցառութիւնը, երբ մէկէն ի մէկ զգաց թէ Աթօսի ձեռքը կը կծկուէր իր ձեռքին մէջ և աչքերը անոր վրայ դարձնելով, նշմարեց որ պիտի նուաղէր: Եւ այն պահուն Աթօս, որ ցաւին դէմ կռուելու համար իր բովանդակ ոյժը հաւաքած էր, վերջապէս յաղթուելով անկէ, գետինը ինկաւ իւր թէ մեռած ըլլար:

— Վերաբո՛յժ մը, պտաց Մ. ար Դոէվիլ, ի՛մա, թագաւորինը, ամէնէն ճարտարը: Վերաբո՛յժ մը, ապա թէ ոչ իմ քաջ Աթօսն պիտի մեռնի:

Մ. ար Դոէվիլ աղաղակներուն վրայ, ամէն ոք իր մասնատենակը վաղեց և ո՛չ ոք մտքէն անց զուրը փակել: Ամենքն ալ վերաւորին քով կը վաղէին: Բայց այս բոլոր փութկոտութիւնը անօգուտ

պիտի ըլլար եթէ կանչուած սոքթօրը Մ. ար Դոէվիլի բնակարանին մէջ խակ չգտնուէր: Ճեղքեց սոքթօնը, մօտեցաւ Աթօսի, որ տակաւին նուաղած էր և որովհետեւ այս բոլոր աղմուկն ու շարժումները չառ կը նեղէին չառ կը նեղէին զայն, սոքթօրը ամէմէն առաջ և իրեւ ամէնէն սակալողականը՝ պահանջեց որ հրացանակիրը յարակից սենեակ մը փոխադրուի: Մ. ար Դոէվիլ խկոյն դուռ մը բացաւ և ճամբան ցոյց տուաւ Բօրթօսի ու Արամիտի, որոնք իրենց ընկերը գրկեցին ու տարին: Այս խումբին ետեւէն կուգար վերաբոյժը, որուն ներս մանկէն և ք գոցուեցաւ դուռը:

Այն ատեն Մ. ար Դոէվիլի մասնատենակը, սոքթօրսոք այնքան յարգուած այս վայրը, նախատենեակին մէկ մասնաձիւղը եղաւ սոքթօնապէս: Ամէն ոք կը ճառէր, բարձրաձայն կը խօսէր, հայնոյնով կարտինալին և անոր պահակներուն:

Վայրկեան մը ետքը, Բօրթօս և Արամիտ դարձան և մինակ վերաբոյժն ու Մ. ար Դոէվիլ կեցան վերաւորին քով:

Վերջապէս Մ. ար Դոէվիլ ալ իր մասնատենակը դարձաւ: Վերաւորը սթափած էր: Վերաբոյժը յարտաբարեց թէ հրացանակիրին վիճակը իր բարեկամներուն մտահոգութիւն պատճառելու բան մը չունէր, որովհետեւ տկարութիւնը պարզապէս արիւնի կորուստէ առաջ եկած էր:

Յետոյ Մ. ար Դոէվիլ ձեռքով նշան մը բրաւ և ամենքն ալ մասնատենակէն դուրս ելան, տ'Արզանեանէ վատ, որ մոռցած չէր թէ ունկնդրութիւն մը պիտի չնորհուէր իրեն և որ կեցած տեղէն չէր շարժած Կասթոնի իր յամառութիւնով:

Երբ ամէն մարդ դուրս ելաւ և դուռը գոցուեց,

ցաւ, Մ. տը Դոէվիլ ասդին դարձաւ և տեսաւ որ երկտասարդին հետ առանձին էր: Տեղի ունեցած դէպքը քիչ մը կորսնցնել տուած էր իրեն՝ իր գաղափարներուն թելը: Հարցուց թէ յամառ խնդրարկուն ի՞նչ կ'ուզէր իրմէ: Այն ասեց Կ. Արդանեան իր անունը տուաւ և Մ. տը Դոէվիլ, ներկայի ու անցեալի իր բոլոր յիշատակները ամփոփելով, կացութեան տեղեկացաւ:

— Ներեցէք, ըսաւ ժպտելով, ներեցէք, սիրելի հայրենակիցս, բոլորովին մոռցած էի ձեզ: Ի՞նչ ընենք, հարիւրապետ մը ընտանիքի հայր մըն է, ընտանիքի սովորական հօրմէ մը չառ աւելի մեծ պատասխանատուութեան մը ենթարկուած: Զինուորները մեծ աղաքներ են: Բայց որովհետեւ կը փափաքիմ որ թագաւորին և մանաւանդ Պ. Կարախանին հրամանները գործադրուին...:

Տ'Արդանեան չկրցաւ ժպտալ մը պարտկել: Այս ժպտին վրայ, Մ. տը Դոէվիլ հասկցաւ թէ անխելք մէկու մը հետ չէ իր գործը և խօսակցութեան նիւթը փոխելով ըսաւ.

— Ձեր Պ. հայրը չառ սիրած և մ: Ի՞նչ ծառայութիւն կ'ընամ ընել իր զաւկին համար: Փութացէք ըսելու, որովհետեւ ժամանակ չունիմ:

— Պարո՛ն, ըսաւ Կ. Արդանեան, թարպէն մեկնած և հոս եկած ատենս մտադիր էի հրացանակիրի տառասով մը խնդրել ձեռնէ ի յիշատակ այն բարեկամութեան, զոր մոռցած չէք, բայց երկու ժամէ ի վեր աչտեղ իմ տեսածներէս կտքը, կը հասկնամ թէ այդպիսի չնոր մը չառ մեծ բան պիտի ըլլայ և կը դուրսդ որ արժանի չեմ ըլլար անոր:

— Արդարեւ չնոր մըն է, երկտասարդ, պատասխանեց Մ. տը Դոէվիլ, բայց կ'ընայ ձեր կարողութեան վեր չըլլալ ձեր կարծածին չափ: Ասով մէկ-

տեղ, Ն. վիհափառութեան մէկ որոշումը նախատեսած է այս պարագան և ցաւով կ'իմացնեմ ձեզի թէ ո՛չ ոք հրացանակիր կ'ընդունուի մինչև որ կռիւններու մէջ կանխառ փորձուած չըլլայ, կամ փալուսն արարք մը չունենայ և կամ երկու տարի ծառայած չըլլայ ուրիշ զօրադուհի մը մէջ:

Տ'Արդանեան խոնարհութիւն ըրաւ առանց պատասխան տալու: Հրացանակիրի համազգեստը հազնելու ա՛լ աւելի մեծ փափաք մը կ'դդար հիմակ որ մեծ գիւնարութիւններ կային զայն ձեռք բերելու համար:

— Բայց, շարունակեց Դոէվիլ իր հայրենակիցին վրայ սեւեռելով այնքան խորաթափանց ակնարկ մը որ կարծես կ'ուզէր մինչև անոր սիրտին ալէները կարգաւ, բայց ձեր հօր՝ իմ վաղեմի ընկերոջս սիրտին համար, կ'ուզեմ ձեզի բան մը ընել, երբեք սարք: Պէտքերի մեր աղաքը սովորաբար հարուստ չեն և չեմ կարծեր որ իմ մեկնելէս ի վեր իրերը փոխուած ըլլան: Հետեւապէս ապրելու համար չառ դրամ ունեցած ըլլալու չէք քովի բնիդ:

Տ'Արդանեան շտկուեցաւ հպարտ երեւոյթով մը, որ ըսել կ'ուզէր թէ մարդէ ողորմութիւն չէր խնդրեր:

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, երկտասարդ, շարունակեց Դոէվիլ, կը հասկնամ այդ վիճակը, ես Բաբիդ եկայ չորս սկուտ ունենալով գրպանիս մէջ և կռիւ պիտի ընէի ամէն անոնց հետ, որոնք պիտի ըսէին ինձի թէ ի վիճակի չէի կուզը գնելու:

Տ'Արդանեան հեղհեղաւ աւելի շտկուեցաւ: Իր ձին ծախելուն չնորհիւ, իր ասպարէզը կ'սկսէր Մ. տը Դոէվիլէն չորս սկուտ աւելի ունենալով գրպանին մէջ:

— Ուրեմն պէտք ունիք, կ'ըսեմ, ձեր պատրաստ դրամը պահելու, ո՛րքան ալ մեծ գումար մը ըլլայ անիկա: Բայց պէտք ունիք նաեւ ազնուականի մը

վայելուչ մարդանքնելու մէջ կատարելագործուելու։ Այսօր իսկ նամակ մը պիտի գրեմ արքայական Ակադեմիայի տնօրէնին և վաղուքնէ պիտի ընդունի ձեզ առանց ո՛ր և է վարձատրութեան։ Մի՛ մերժէք այս փաքըթիկ շնորհը։ Մեր ամէնէն առաջնակարգ և ամէնէն հարուստ ազնուականներն իսկ երբեմն այս շնորհը կը խնդրեն և չեն կրնար ստանալ։ Ձի հեծնել, զէնք շարժել կը սովորիք, մարդ կը ճանչնաք և և երբեմն հոս գալով կ'ըսէք թէ ի՞նչ վիճակի մէջ էք և թէ կրնա՞մ բան մը ընել ձեզի համար։

Տ'Արդանեան, ո՛րչափ ալ անտեղեակ ըլլար տալիս արքունական ձեւերու, այս ընդունելութեան պաղութիւնը նշմարեց։

— Աւա՛ղ, պարո՛ն, ըսաւ, կը տեսնեմ թէ ձեզի համար հօրս տուած յանձնարարական նամակին կոչումը ո՛րքան կը վնասէ ինծի այսօր։

— Մերգրեւ կը զաջմանամ թէ, պատասխանեց Մ. ար Դոէվիլ, այսքան երկար ճամբորդութեան մը ձեռնարկած էք առանց այդ պարտաւորիչ ուղեկցութեան, որ մեր Վեպրնիսիսը միակ ապաւէնն է։

— Ունէ՛ի, պարո՛ն, և փառք Աստուծոյ, շատ կանոնաւոր վիճակի մէջ էք, պստաց տ'Արդանեան, բայց նենգութեամբ գողցան։

Եւ պատ մեց Մէօնի մէջ անցած դարձածները, իր բոլոր մանրամասնութիւններովը նկարագրեց անծանօթ ազնուականը, ա՛յնպիսի եռանդով և ճշմարտութիւնով մը որ Մ. ար Դոէվիլ հմայուեցաւ։

— Տարօրինակ բան, ըսաւ մտածելով։ Ըսել է որ իմ վրաս խօսած էիք բարձրագոյն։

— Այո՛, պարո՛ն, անշուշտ գործած էի այդ անխառնութիւնը։ Ի՞նչ ընեմ, ձերինին պէս անուշ մը իբր վահան պիտի ծառայէր ճամբորդութեանս միջոցին։ Երեւակայեցէք որ այդ անունը յաճախ պահպանեց զիս։

Փաղաքշահքը շատ ընթացիկ բան էր այն տեսնները և Մ. ար Դոէվիլ թագաւորի մը կամ կարտիտալի մը պէս կը սիրէր գովեստը։ Չկրցաւ ուրեմն չժպտիլ ակններու գոհունակութիւնով մը, բայց այս ժպիտը շուտով անհետացաւ և Մէօնի արկածին դառնալով շարունակեց։

— Ըսիք թէ այդ ազնուականը այսին վրայ թեթեւ վէրք մը ունէ՞ր։

— Այո՛, գնտակի մը սկրթութիւն պէս բան մը ունէր։

— Բարեձեւ մա՞րդ մըն էր։

— Այո՛։

— Բարձրահասակ։

— Այո՛։

— Տփգոյն պէ՞տքով և թուխ մազերով։

— Այո՛, այո՛, ճիշտ ան է։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդ մարդը կը ճանչնաք, պարո՛ն։ Ա՛հ, եթէ երբեք գտնեմ զայն և կ'երգնում որ պիտի գտնեմ, նոյն իսկ եթէ դժուրին մէջ ըլլայ...

— Կնո՞ջ մը կը սպասէք, շարունակեց Դոէվիլ։

— Իր սպասած կնոջ հետ վայրկեան մը խօսակցելէ ետք մեկնեցաւ։

— Գիտէ՞ք թէ ի՞նչ էր իրենց խօսակցութեան նիւթը։

— Ազնուականը տուփ մը յանձեց անոր, ըսելով թէ իր հրահանգները անոր մէջ էին և յանձնարարեց Լանտոնի մէջ միայն բանալ։

— Այդ կինը անգլուհի՞ էր։

— Միլէտի կ'անուանէր զայն։

— Ա՛հ է, մըռնաց Դոէվիլ, ա՛հ է, կը կարծէի թէ Պրիւսէլ կը գտնուի տակաւին։

— Օ՛հ, պարո՛ն, եթէ գիտէք այդ մարդուն ո՛վ է ըլլալը, պստաց տ'Արդանեան, ըսէք ինծի թէ ո՛վ է

և ո՛ւր տեղացի է, ազատ կը նվառեմ ձեզ ամէն բանէ, նոյն իսկ հրացանակիրներու մէջ զիս մոցնելու ձեր խոստումէն, վասն զի ամէն բանէ առաջ կ'ուզեմ վրէժս լուծել:

— Զգուշացէ՛ք, երեսասարդ, պոռաց Դոնէվիլ: Եթէ տեսնէք որ անիկա փողոցին մէկ կողմէն կուգայ, դուք միւս կողմը անցէք: Անտեղ տառաւորի մը մի՛ բաղխիք, ապակիի պէս կը փշրէ ձեզ:

— Ատիկա արգելք մը չէ որ, ըսաւ տ'Արդանեան, և թէ երբեք դանեմ դայն...

— Առ այժմ մի՛ փնտռէք դայն, աւելցուց Դոնէվիլ: Իմ խրատս ա՛յս ըլլայ ձեզի:

Յանկարծ Դոնէվիլ կանգ առաւ, կտրկած մը ծագած ըլլալով մտքին մէջ: Երեսասարդ ուղեւորին բռնն առեւթիւնը ա՛յն մարդուն դէմ, որ իր հօրը նամակը գողցած էր, — ինչ որ շատ հաւանական չէր երևար, — այդ առեւթիւնը արգիօք հենդութիւն մը չէ՞ր ծածկել: Այս երեսասարդը կար ինչոյն կողմէ զրկուած չէ՞ր թակարդ մը լարելու համար իր առջև: Այդ կարծեցեալ տ'Արդանեանը կարտինալին մէկ լրտեսը չէ՞ր, զոր կը ջանային իր բնակարանը մոցնել և զոր իր մօտը դրած էին որպէս զի վտառ-հութիւնը գրաւէ և յետոյ կորստեան մօտէ գինքը, ինչպէս հազար անգամ պա ահած էր: Երկրորդ անգամ ըլլալով, տ'Արդանեանի երեսը հայեցաւ առաջինէն աւելի ուշադրութեամբ: Մեծ ապահովութիւն մը չգոյացուց նենգամտութիւն և կեղծ խնամքութիւն արատաւատոյ այս դէմքէն:

— Գիտեմ թէ կասքօն է, խորհեցաւ, բայց կրնայ կարտինալին հարզը եղած ըլլալ: Փորձենք զինքը: Բարեկամս, ըսաւ ծանր ծանր, բնդուհելութեանս մէջ ձեր նախապէս դիտած պաղութիւնը դարմանելու համար կ'ուզեմ մեր քաղաքականութեան գաղտնիք-

նեքը պարզել ձեզի, իրեւ վաղեմի բարեկամիս դու-կին, վասն զի ճշմարիտ կը նվառեմ այդ կորսուած նամակին պատմութիւնը: Թագաւորը և կարտինալը լաւագոյն բարեկամներ են: Իրենց առեւթիւնը կոխ-նեքուն նպատակն է տնխելքները խաբել: Չեմ փա-փաքիր որ հայրենակից մը, սիրուն ասպետ մը, քաջ տղայ մը, որ յառաջդիմելու արժանի է, խաբուի այս բոլոր կեղծ իքներէն, և պարզամիտի մը պէս թա-կարդը ինչոյ, ինչպէս շատերը ինկած ու կորսուած են: Լաւ խորհեցէք որ ես անձնուէր եմ այս երկու ամենահօր տէրերուն, և իմ բոլոր արարքներուն նպատակը պիտի ըլլայ ծառայել թագաւորին և կար-տինալին, — մէկը այն ամէնէն անուանի հանձարներէն, զոր երբեք արտադրած ըլլայ Ֆրանսա: Հիմա, երի-տասարդ, անոր համեմատ ընթացք մը բռնեցէք ու եթէ կամ ընտանեկան, կամ յարարերական և կամ հոգն իսկ բնադրական տեսակէտով հակառակութիւն մը ունիք կարտինալին դէմ, ինչպէս որ ազնուական-ներէ շատերը ունին, հրաժեշտ տուէք ինձի և բաժ-նուինք: Ձեզ պիտի օժանդակեմ շատ պարտականու-մէջ, բայց իմ անձիս հետ գործ պիտի չունենաք: Յուսամ թէ, ինչ ալ ըլլայ, իմ անկեղծութեանս հա-մար բարեկամ պիտի ըլլաք ինձի, որովհետեւ դուք միակ երեսասարդն էք, որուն մինչև հիմա խօսած ըլլամ այնպէս ինչպէս կը խօսիմ ձեզի:

Դոնէվիլ ինքնիրեն կ'ըսէր.

— Եթէ կարտինալը իմ մօտս դրկած է այս գե-ռատի աղուէսը, ինք որ գիտէ թէ ո՛րչափ կ'ատեմ զինքը, անշուշտ ըսած պիտի ըլլայ իր լրտեսին թէ ինձի հաճելի ըլլալու լաւագոյն միջոցն է յոռի բաներ ըսել իր մտին: Ուստի, հակառակ իմ յայտարարու-թիւններուն, այս խորամանկ գործակիցը անշուշտ պիտի պատասխանէ ինձի թէ կը դարչի կարտինալէն:

Դռնվիլի սպասած ին ըտըրտովին հաւառաւոր եղաւ : Տ'Արդանեան պատասխանեց ծայրայեղ պարզութիւնով մը .

— Պարո՛ն, Բարիդ եկա՛յ ձիշտ աշղպիտի դիտաւորութիւններով : Հայրս յանձնարարեց ինձ թագաւորէն, Կարտինալէն և ձկնէ զատ, զորս կը նկատէ Ֆրանսայի երեք նշանաւոր անձերը, չհանդուրժել ո՛չ մէկուն :

— Տ'Արդանեան Մ. տը Դռնվիլի անունը աւելցուցած էր միւս երկու անուններուն վրայ, ինչպէս դիտուեցաւ, բայց կը խորհէր թէ այս յաւելումը մէկուն վնաս մը չէր տար :

— Հետեւապէս ամենամեծ յարգանք կը տածեմ Կարտինալին համար, շարունակեց, և ամենախորին մեծարանք՝ իր դորձերուն հանդէպ : Ինձի համար շատ աղէկ է, պարո՛ն, եթէ, ինչպէս կ'ըսէք, անկեղծութեամբ խօսիք հետս, վասն զի այն ատեն ճաշակի այս նմանութիւնը յարգելու պատիւը պիտի ընէք ինձի : Բայց եթէ կատկած մը ունեցաք, ինչ որ շատ բնական է, կ'զգայե՛ք թէ ինքզինքս կը վտանգեմ ճշմարտութիւնը ըսելով : Բայց պիտի չդադրիք զիս յարգելէ, և ես աւսիկա աշխարհի ամէն բաներէն վեր կը դասեմ :

Մ. տը Դռնվիլ վերջին ծայր զարմացաւ : Այդքան ուշիմութիւն, այդքան անկեղծութիւն հիացում կը պատճառէր, բայց իր տարակոյսները չէր փարատեր ամբողջովին : Այս երիտասարդը ո՛րչափ որ գերազանց էր միւս երիտասարդներէն, նոյնչափ կը վախճուէր անկէ, եթէ կը խարէր զինք : Ասով մէկտեղ տ'Արդանեանի ձեռքը սեղմեց և ըսաւ .

— Դուք պարկեշտ աղայ մըն էք, բայց այս պահուս չեմ կրնար ուրիշ բան ընել ձեզի բայց եթէ ինչ որ խոտաւցայ քիչ առաջ : Տունս միշտ բաց պիտի ըլլայ ձեր առջեւ : Ետքը, որովհետեւ կրնաք ամէն ժամ

խնդիրք մատուցանել ինձի և հետեւապէս առիթներէն օգտուել, հաւանաբար պիտի ստանաք ձեր փափաքած պաշտօնը :

— Այսինքն, պարո՛ն, աւելցուց տ'Արդանեան, կը սպասէք որ ինքզինքս արժանի ընեմ այդ պաշտօնին : Լա՛ւ, հանդիստ եղիք, աւելցուց Կասքօնի ընտանութիւնով մը, շատ պիտի չսպասէք :

Եւ ողջունեց մեկնելու համար, իբր թէ մնացածը իրեն կը վերաբերէր այսուհետեւ :

— Բայց սպասեցէ՛ք, ըսաւ Մ. տը Դռնվիլ կեցնելով զայն, ձեզի խոտաւցայ նամակ մը տալ Ավադեմիայի Տնօրէնին ուղղուած :

— Այս նամակը միւսին պէս պիտի չըլլայ, ըսաւ տ'Արդանեան : Լաւ պիտի պահեմ և կ'երդնում որ հասցէին պիտի տանիմ : Վա՛յ անոր որ փորձէ ձեռքէս գողնալ :

Մ. տը Դռնվիլ ժպտեցաւ այս մեծ խօսիլութեան վրայ և իր երիտասարդ հայրենակիցը թողլով պատուհանին առջեւ, ուր կը գտնուէին և ուր խօսած էին միատեղ, գնաց նստաւ գրասեղանի մը առջեւ ու սկսաւ գրել իր խոտաւցած յանձնարարական նամակը : Այս միջոցին տ'Արդանեան, որ ընելիք բան մը չունէր, սկսաւ քայլերդ մը զարնել ապակիներուն վրայ, զիտելով հրացանակիրները, որոնք իրարու ետեւէ կը մեկնէին, և ակնարկով կը հետեւէր անոնց, մինչեւ որ փողոցը դառնալով անհետ ըլլային :

Մ. տը Դռնվիլ, նամակը գրելէ ետք, կնքեց զայն և տաք ելլելով մօտեցաւ երիտասարդին որ անոր տայ : Բայց ձիշտ այն պահուն ուր տ'Արդանեան ձեռքը կ'երկնցնէր առնելու համար, Մ. տը Դռնվիլ շատ զարմացաւ տեսնելով որ իր պաշտպանեալը ցնցուեցաւ, ըսելով թէնէն կարմրեցաւ և սենեակէն դուրս խոյացաւ պոռալով .

- Ա՛հ, այս անգամ ձեռքէս պիտի չազատի :
 — Ո՞վ, հարցուց Մ. Թ. Գոնէվիլը :
 — Նամակս գողցողը, պատասխանեց տ'Արդանեան : Ա՛հ, թշուառական :
 Եւ անցայտ եղաւ :

— Խե՞հալ է ի՞նչ է, մըմուաց Մ. Թ. Գոնէվիլը :
 Կարելի է սակայն որ, աւելցուց, փախչելու ճարտար
 ձեւ մը ըլլայ ասիկա, երբ տեսաւ որ իր խաղը չյա-
 ջողեցաւ :

Գ.

ԱԹՕՍԻ ՈՒՍԸ, ԲՕՐԹՕՍԻ ԳՕՏԻՆ ԵՒ ԱՐԱՄԻՍԻ Թ Ա Շ Կ Ի Ն Ա Կ Ը

Տ'Արդանեան, կրակ կտրած, երեք ոտ ու մտ
 անցաւ նախասենեակէն և խոյսցաւ դէպ ի սանդուղը,
 արուն աստիճաններէն պիտի իջնէր չորս տու չորս,
 երբ իր վաղքէն տարուելով, զարնուեցաւ հրացանա-
 կիրի մը, որ կողմնակի դռանէ մը դուրս կ'ելլէր և
 ճակատը անոր ուսին բաղխելով, ճիշ մը կամ մահա-
 ւանդ ցաւի բուռն աղաղակ մը արձակել տուաւ անոր :

— Ներեցէք, ըսաւ տ'Արդանեան, փորձելով իր
 վաղքը շարունակել, ներեցէք, ստիպողական գործ
 ունիմ :

Հաղիւ թէ սանդուղին առաջին աստիճանը իջած
 էր, երկաթէ գաստակ մը բռնեց զինք և կեցուց :

— Ստիպողական գործ ունի՞ք, պոռաց հրացա-
 նակիրը պատանքի պէս տեղուհած : Այդ պատրուա-
 կին տակ կը զարնուիք ինձի և կ'ըսէք. «Ներեցէք» :

Կը բաւէ՞ արդարեւ : Ամենեկին չի բաւեր, երիտասարդ :
 Որովհետեւ դուք խմացաք թէ Մ. Թ. Գոնէվիլը այսօր
 քիչ մը համարձակօրէն խօսեցաւ մեզի հետ, կը կար-
 ծէք թէ կարելի՞ է անոր պէս վարուիլ մեզի հան-
 դէպ : Աչքերնիդ բացէք, ընկե՛ր : Դուք Մ. Թ. Գոն-
 վիլը չէք :

— Կ'երդնում որ, պատասխանեց տ'Արդանեան,
 ճանչնալով Աթօսը, որ տոբոլորին վերակապութենէն
 ետքը, իր յարկարածինը կը դառնար, կ'երդնում որ
 դիտմամբ չըրի և դիտմամբ ըրած չըլլալու համար
 ըսի. «Ներեցէք» : Հետեւապէս կարծեմ թէ բաւական
 է աս : Կը կրկնեմ սակայն և պատուոյս վրայ կ'երդ-
 նում որ ստիպողական, չա՛տ ստիպողական գործ ու-
 նիմ : Զգեցէ՛ք ուրիմն զիս, կ'աղաչեմ, և թողէք որ
 գործիս երթամ :

— Պարո՛ն, ըսաւ Աթօս ձգելով զայն, բարեկիրթ
 չէք : Յարմի է թէ հեռու տեղէ կուգաք :

Տ'Արդանեան սանդուղին երեք չորս աստիճաննե-
 րէն իջած էր, երբ Աթօսի այս դիտողութեան վրայ
 յանկարծ կեցաւ :

— Պարո՛ն, ո՛րքան ալ հեռուէն գամ, ձեզի չէ
 ինկած բարեկիրթութեան դաս տալ ինձի, ըսաւ :

— Թերեւս, պատասխանեց Աթօս :

— Ա՛հ, եթէ այսքան ստիպողական գործ չունե-
 նայի, պոռաց տ'Արդանեան և եթէ մէկու մը ետեւէն
 չվաղէի . . . :

— Պարոն ստիպողական գործ ունեցո՛ղ, զիս կըր-
 նաք գտնել առանց վաղելու, հասկցա՞ք :

— Ո՞ւր կընամ գտնել, եթէ կը հաճիք :

— Քառմ Տէչայի մօտ :

— Ժամը քանի՞ն :

— Կէս օրին մօտ :

— Լա՛ւ, կէս օրին մօտ հոն պիտի ըլլամ :

— Ջանացէք որ զիս չսպասցնէք, վասնզի կէս օրը քառորդ անցած ձեր տկանջները պիտի կտրեմ:

— Աղէկ, պոռաց տ'Արդանեան, կէս օրին տասը վայրկեան մնացած հոն պիտի ըլլամ:

Եւ միտաւ վաղել արագութեամբ, յուսալով գտնել իր անձամբ մարդը, որ կամաց քալելուն համար շատ հեռացած ըլլա ու չէր:

Բայց փողոցին դրանք առջև, Բօրթօս կը խօսակցէր պահակ զինուորի մը հետ: Երկու խօսակիցներուն միջև մարդու մը անցնելուն չափ միջոց մը կար: Տ'Արդանեան կարծեց թէ այդ միջոցը բաւական պիտի ըլլար իրեն և խոյսցաւ, նետի մը պէս անցնելու համար երկուքին մէջտեղէն: Բայց տ'Արդանեան հովը հաշիւի չէր առած: Անցնելու պահուն, հովը մտաւ Բօրթօսի երկար վերաբերութիւն մէջ: Անշուշտ Բօրթօս պատճառներ ունէր իր զգեստին այս կարեւոր մասը չլքանելու, վասնզի, փոխանակ թողելու այն մասը, զոր բռնած էր, իրեն քաշեց, այնպէս որ տ'Արդանեան թաւիշին մէջ պլլուեցաւ թաւալումի շարժումով մը, զոր առաջ բերաւ յամառ Բօրթօսի գիմաղբութիւնը:

Տ'Արդանեան, լսելով որ հրացանակիրը կը հայհոյէ, ուղեց դուրս ելլել վերաբերութիւն տակէն, որ կը կուրցնէր զինքը, և ծալքին մէջէն ձամբայ փնտռեց, կը վախնար մանաւանդ փխա հասցնելէ այն հիւսնալի գօտիին, զոր գիտենք: Բայց աչքերը երկչառութեամբ բանալով, տեսաւ որ քիթը փակած էր Բօրթօսի երկու ուսերուն միջև, այսինքն ճիշտ գօտիին վրայ:

Աւա՛ղ, ինչպէս այս աշխարհի շատ մը բաները, որոնք երեւոյթ մը միայն ունին, գօտիին յառաջամասը միայն ունեւորէր, իսկ յետամասը՝ գոմէշի պարզ մորթ: Բօրթօս, իրբեւ ճշմարիտ փառամով, չկրնարով ամբողջովին ոսկեղո՞ գօտի մը ունենալ,

գէթ կէսը ունեցած էր: Այդ վայրկեանին հասկցուեցաւ հարբութիւն պէտքը և վերաբերութիւն ստիպողութիւնը:

— Երբեք անիծեմ, պոռաց Բօրթօս ամէն ջանք ընելով ինքզինքը ազատելու համար տ'Արդանեանէն, որ իր կոնակին վրայ կը խլրտէր, գիւհա՞՞ր էք ի՞նչ էք որ մարդոց վրայ կը նետուիք այսպէս:

— Երեցէք, բաւ տ'Արդանեան, երեւան դալով հակային ուսին տակ, բայց շատ ստիպողական դործ ունիմ, մէկու մը ետեւէն կը վազեմ և...:

— Վազած առանձնիկ աչքիւնիկ կը մոռնա՞ք, հարցուց Բօրթօս:

— Ո՛հ, պատասխանեց տ'Արդանեան դրդուելով, ո՛հ, և աչքերուն շնորհիւ կը տեսնեմ ինչ որ չեն տեսներ ուրիշները:

Բօրթօս հասկցաւ կամ ոչ, իրողութիւնը սա է որ բարկանալով.

— Պարո՛ն, բաւ, կ'ազդարարեմ ձեզի որ ծեծ պիտի ուտէք եթէ այսպէս դաբնուիք հրացանակիրներուն:

— Ծեծ ուտե՛լ, բաւ տ'Արդանեան, բառը խիստ է:

— Այս բանն է որ կը պատշաճի մարդու մը, որ վարժուած է երես առ երես գիտելու իր թշնամիները:

— Ա՛հ, անշուշտ: Գիտեմ թէ դուք ձեր կոնակը չէք դարձնէր ձեր թշնամիներուն:

Եւ երիտասարդը, իր չարածձիւթիւնէն հրճուած, հեռացաւ կոկորդալիս խնդալով:

Բօրթօս կատաղութեան փրփրաց և շարժում մը բրաւ տ'Արդանեանի վրայ խոյանալու համար:

— Ետքը, ետքը, պոռաց տ'Արդանեան, երբ ձեր վերաբերութիւն հանած ըլլաք:

— Ուրեմն ժամը մէկին, Լիւքսէնպուրցի կտեսը:

— Շա՛տ աղէկ, ժամը մէկին, պատասխանեց երիտասարդը փողոցին անկիւնը դառնալով:

Բայց ո՛չ իր անցած փողոցին և ոչ ալ հետուէն տեսած փողոցին մէջ մէկը չգտաւ: Անձա՛ռօթը ո՛րքան ալ ծանր ծանր քալած ըլլար, բաւական յառաջացած էր: Թերեւս ուն մը մտած էր: Տ'Արզանեան իր դէմը ելլողներուն հարցուց, մինչեւ գետեզերք իջաւ, Սէնի և Լա Բուա Ռուֆի փողոցէն վեր ելաւ, բայց մէկը չտեսաւ: Սակայն այս արշաւը իրեն օգտակար եղաւ սա տեսակէտով որ ի՛նչքան քրտինք կը հոսէր ձակաէն, նոյնքան սիրտը կը պաղշակէր:

Ան ատեն սկսաւ խորհրդածել տեղի ունեցած բաղձաթիւ ձախորդ զէպրերուն վրայ: Առաւան հաղիւ ժամը տասներեւեկին էր, և արդէն խի չնորհալուրի եղած էր Մ. ար Դոէվիլէն, որ անշուշտ քիչ մը անվայել պիտի դառնէր այն եղանակը, որով տ'Արզանեան բաժնուած էր անկէ:

Ասկէ դատ, ընդունած էր մենամարտի երկու հրաւէր այնպիսի մարդոց կողմէ, որոնց ամէն մէկը կարող էր երեք տ'Արզանեան սպաննել, երկու հրացանակիրներու կողմէ վերջապէս, այսինքն երկուքին կողմէ այն էտիներուն զորս չափազանց կը յորդէր և զորս իր մտքին ու սրտին մէջ ուրիշ ամէն մարդերէ կը գերադասէր:

Ենթադրութիւնը տխուր էր: Վտանգ ըլլալով որ Աթօսի կողմէ պիտի սպաննուի, երիտասարդը շատ հոգ չէր ընել Բօրթօսի մասին: Սակայն որովհետեւ յոյսը այն վերջին բանն է որ կը մարի մարդուն սրտին մէջ, վերջ ի վերջոյ յաւաստ թէ պիտի կրնար, թէեւ սոսկալի վէճքեր ստացած, ազատիլ այս երկու մենամարտներէն և այդ պարագային մէջ, հետեւեալ

յանդիմանութիւնը ըրաւ ինքզինքին, ապագայի համար:

— Ի՛նչ անխելք ու հասողութիւն եմ: Այն քաջ ու խելճ Աթօսը վիրաւորուած էր ուսէն, որուն զարկի զլուխովս, խոյի (գօշ) մը պէս: Կը զարմանամ թէ ինչո՞ր այն վայրկեանին անմիջապէս չապաննեց զիս: Իրաւունք ունէր: Իրեն պատճառած ցաւս շատ սոսկալի էր անշուշտ: Գալով Բօրթօսին, — օ՛հ, գալով Բօրթօսին, իրաւ որ շատ զուարճալի է:

Եւ երիտասարդը սկսաւ խնդալ, ուշադրութիւն ընելով մէկտեղ որ այս մեկուսի և զինքը տեսողներուն համար անտեղի խնդուքը չելլէ անցորդ մը վըշտացնէ:

— Գալով Բօրթօսին, շատ զուարճալի է, բայց ես ո՛չ նուազ ձախաւեր եմ: Մարդոց վրայ անանկ նետուիլ կ'ըլլա՞յ առանց իմաց տալու, ո՛չ, և վերարկուին առկ նայիլ կ'ըլլա՞յ, տեսնելու համար ինչ որ չկայ նոն: Անշուշտ պիտի ներէր ինծի, եթէ սա անիծեալ գօտիին խօսքը ըրած չըլլայի ակնարկութիւններով, իրաւ է, այո՛, սիրուն ակնարկութիւններով: Օ՛հ, ի՛նչ անիծեալ կառքոն մըն եմ: Տառակի մէջ սրամտութիւն ծախել պիտի ուզէի: Բե՛զ տեսնեմ, տ'Արզանեան, բարեկամս, շարունակեց ինքիրեն խօսելով, եթէ ազատիս, ինչ որ հաւանական չէ, պէտք է որ ասկէ վերջը քաղաքավար ըլլաս: Պէտք է որ սքանչանալով լըաղ և իբր տիպար յիշեն քեզ: Հաճոյակատար և քաղաքավար ըլլալը վատ ըլլալ չէ: Արամիսին նայէ՛ անդամ մը: Արամիս քացրութեան և չնորհի մարմնացումն է: Ի՛հ, մէկուն մտքէն անցած է երբեք ըսել թէ Արամիս վատ մըն է: Ո՛չ անշուշտ, և ասկէ վերջը կ'ուզեմ որ անոր պէս ըլլամ ամէն կերպով: Օ՛հ, ահաւատիկ ինքը:

Տ՝Արդանեան, այսպէս քալելով և մեղախօսելով, տիկիկոյնի ապարանքին մօտեցած էր և այդ ապարանքին առջև նշմարեց Արամիւնը, որ թագաւորին պահակներէն երեք ազնուականներու հետ կը խօսէր զուարթօրէն։ Արամիս ալ նշմարեց տ՝Արդանեանը, բայց որովհետեւ չէր մոռնար բնաւ թէ Մ․ Կոլ Դուէ՝ վիլ նոյն առաւել այդ երկտասարդին առջև սատիկ բարկացած էր և թէ հրացանակիրներու ենթարկուած կշտամբանքին մէկ վկան բնաւ արտրմելի չէր զար իրեն, զանիկա հետնելու զարկաւ։ Տ՝Արդանեան, ընդհակառակը, հաշտութեան ու քաղաքավարութեան իր ծրագիրներուն անձնատուր, մօտեցաւ չորս երկտասարդներուն և խիստ շնորհալի ժպիտով մը բարեւեց զանոնք։ Արամիս գլուխը ծռեց թեթեւակի, բայց չժպտեցաւ։ Եւ յետոյ, չորսն ալ խօսոյն գողբեցուցին իրենց խօսակցութիւնը։

Տ՝Արդանեան այնքան պարզամիտ չէր որ իր ներկայութեան անախորժ ըլլալը չնշմարէր։ Բայց տակաւին անվարժ ըլլալով կենցաղավարական ձեւերու, չկրցաւ վարպետութեամբ մը աղատիլ այն դժուարին կացութենէն, որուն ընդհանրապէս կ'ենթարկուի մարդ, երբ հազիւ ճանչցած անձերու մէջ կը գտնուի և իրեն չվերաբերած խօսակցութեան մը կը խառնուի։ Հետեւապէս ինքնիրենը միջոց մը կը փնտռէր կարելի եղածին չափ նուազ անշնորհ կերպով ելլելու գործին մէջէն, երբ նշմարեց թէ Արամիս իր թաշկինակը վար ձգած էր և անշուշտ անգիտակցաբար կը կտկէր անոր վրայ։ Կարծեց թէ իր անպատշաճ ընթացքը զարմանելու վայրկեանը եկած էր, ուստի ծռեցաւ և շնորհալի դէմքով մը, թաշկինակը քաշեց հրացանակիրին ոտքին տակէն, — թէեւ անիկա ամէն ճիգ կը թափէր չթողելու համար — և անոր յանձնելով ըսաւ․

— Կարծեմ թէ, պարո՛ն, այս թաշկինակը ձերն է։ Անշուշտ պիտի ցուէիք զայն կորսնցնելով։

Արդարեւ թաշկինակը ճոխաբար ասեղնակարուած էր և մէկ անկիւնին վրայ թաղ մը և զինանշաններ կային։ Արամիս կաս կարմիր կարեցաւ և Կասքօնին ձեռքէն խլեց թաշկինակը քան թէ առաւ։

— Ա՛հ, ա՛հ, պոռաց պահակներէն մէկը, տակաւին պիտի ըսե՛ս, զաղանապահ Արամիս, թէ տիկին աը Պուա-Դրասիի հետ աղէկ չեա, երբ այդ շնորհալի տիկինը բարեհաճութիւնը կ'ունենայ իր թաշկինակները փոխ տալու քեզի։

Արամիս տ՝Արդանեանի վրայ արծակեց ա՛յնպիսի նայուածք մը, որմէ մարդ խօսոյն կը հասկնայ թէ անհաշտ թշնամի մը շահեցաւ։ Յետոյ իր կեղծանուշ երեւոյթը անելով․

— Կը սխալիք, պարոննե՛ր, ըսաւ, այս թաշկինակը իմն չէ և չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ այս պարոնին խելքին փչեց ինծի տալու և ո՛չ թէ ձեռնէ մէկուն։ Ըսած իս ապացոյցը սա է որ իմ թաշկինակս գրպանիս մէջ է ահա։

Այս խօսքերը ըսելով, գրպանէն հանեց իր թաշկինակը, որ նոյնպէս խիստ գեղեցիկ էր և նուրբ պաթիսթէ շինուած, — թէև պաթիսթը շատ սուղ էր այն աստիճանը, — բայց ասեղնակարուած չէր, զինանշան չունէր, միայն տիրոջը սկզբնատառերովը զարդարուած էր։

Տ՝Արդանեան այս անգամ ձայն չհանեց։ Իր սխալը հասկցած էր։ Բայց Արամիսի բարեկամները չհամոզուեցան անոր ուրացումներէն և անոնցմէ մէկը կեղծ լրջութիւնով մը ըսաւ երկտասարդ հրացանակիրին․

— Եթէ ըսածդ ճիշտ է, սիրելի բարեկամս, պիտի ստիպուիմ այդ թաշկինակը ուղեւու, վաճաղի, ինչպէս

զիտես, Պուա-Դրասի իմ մտերիմ բարեկամներէս մէկն է և չեմ ուզեր որ անոր կնոջը մասին պարծենան:

— Խնդրանքդ լաւ չնեւթացացուցիր, պատասխանեց Արամիս, և ընդունելով մէկտեղ թէ պահանջումդ արդար է իրապէս, բայց ձեռն համար պիտի չընդունիմ:

— Իրողութիւնը սա է որ, ըսաւ տ'Արդանեան, երկչոտութեամբ, թաշկինակին Արամիսի գրպանէն իյնալը չտեսայ: Ոտքը վրան դրած էր միայն և կարծեց թէ, քանի որ ոտքը վրան դրած էր, թաշկինակը անոր կը պատկանէր:

— Եւ սխալիւ էք, սիրելի պարոն, պատասխանեց Արամիս պաղութեամբ, սխալին դարմանուելուն կարեւորութիւն չտալով:

Յետոյ ինքզինքը Պուա-Դրասի մտերիմը յարտադրող պահակին դառնալով, շարունակեց.

— Եւ յետոյ, Պուա-Դրասի մտերիմ, կը խորհիմ թէ ես ալ քենէ ոչ նուազ դորովալի բարեկամն եմ անոր, այնպէս որ այս թաշկինակը կընայ քու գրպանէդ ալ ինչպէս ըլլալ ինչպէս իմ գրպանէս:

— Ո՛չ, պատիւիս վրայ կ'երդնուէ՛, պոռաց Ն. վիճաբանութեան պահակը:

— Դուն քու պատիւիդ վրայ կ'երդնուի, ես ալ իմ խօսքիս վրայ, և հետեւապէս մեղմէ մէկը սուտ կը խօսի: Ինծի նայէ Մօնղաբան, կէսը դուն առ, կէսը ես առնեմ:

— Թաշկինակի՞ն:

— Այո՛:

— Աղէկ կ'ըլլայ, պոռացին միւս երկու պահակները: Սողոմոնի պատաստանն է: Արամիս, իրաւ չա՛տ իմաստուն ես:

Երկուստարդները քահ քահ խնդացին և, ինչպէս կը հասկցուի, գործը ուրիշ հետեւանք չունեցաւ:

Պահ մը ետքը խօսակցութիւնը դադարեցաւ, և բէք պահակները և հրացանակիրը, մտերմաբար իրարու ձեռք սեղմելէ ետք, դատուեցան իրարմէ: Պահակները իրենց ճամբան դացին և Արամիս ալ իր ճամբան շարունակեց:

— Ճիշտ ժամանակ է այս չորհալի մարդուն հետ հաշտուելու, ըսաւ ինքնիւրեն տ'Արդանեան, որ քիչ մը հեռու կեցած էր այս խօսակցութեան վերջին մասին տանն:

Եւ այս բարի զգացումով, մօտեցաւ Արամիսի, որ կը հեռանար առանց իրեն ուշադրութիւն ընելու:

— Պարոն, ըսաւ անոր, յուսամ թէ կը ներէք ինծի:

— Ա՛հ, պարոն, պատասխանեց Արամիս, թոյլ տուէք զիտել տալու ձեզի թէ այս պարագային մէջ ազնիւ մարդու մը պէս չվարուեցաք:

— Ի՞նչ, պարոն, պոռաց տ'Արդանեան, կը կարծէք թէ...:

— Կը կարծեմ թէ, պարոն, դուք յիմար չէք, ու թէ եւ Կաաքօններէն կուգաք, բայց լաւ գիտէք թէ մարդ գրպանի թաշկինակներու վրայ չի կոխեր առանց պատճառի: Բարիդ քաղաքը պաթիսթով սալարկուած է:

— Պարոն, իրաւունք չունիք զիս պղտիկ ձգելու, ըսաւ տ'Արդանեան, որուն կողուսէր բնաւորութիւնը սկսած էր յաղթահարել իր հաշտաբար որոշումները: Ես Կաաքօնեցի եմ, իրա՛ւ է, և քանի որ գիտէք, պէտք պիտի չունենամ ձեզի ըսելու թէ Կաաքօնները շատ համբերող չեն, այնպէս որ երբ անգամ մը ներքում կը խնդրեն, նոյն իսկ ոչինչ բանի մը համար, համոզուած են թէ կ'իսով չափ աւելին ըրած են քան ինչ որ պարտաւոր չէին ընելու:

— Պարոն, պատասխանեց Արամիս, ձեզի հետ

կախ փնտռելու համար չէր որ ըսի: Փառք Աստուծոյ, ես սուսերամաքակի մը չեմ, և որովհետեւ առժամայ հրացանակիր մըն եմ, ի հարկին միայն և տկամայ կը կռուիմ: Բայց այս անգամ դործը ծանր է, վասն զի կ'ընջ մը պատիւը վաճառեցաւ ձեռք պատճառով:

— Այսինքն մեր պատճառով, պոռաց տ'Արզանեան:

— Ինչո՞ւ թաշկինակը ինծի տալու ձախողութիւնը ունեցար:

— Դուք ինչո՞ւ ձեռք գրպանէն ձգելու անձարտակութիւնը ունեցար:

— Ըսի և կը կրկնեմ, պարո՛ն, թէ այն թաշկինակը իմ գրպանէս չի ելաւ:

— Լա՛ւ, ահա երկու անգամ է որ կը ստէք, պարո՛ն, վասն զի ես աչքովս տեսայ ձեռք գրպանէն իջնալը:

— Ա՛հ, ա՞ղ ձեռով կը խօսիր, պարո՛ն Կառքօն: Շա՛տ աղէկ, ձեզի պիտի սովորեցնեմ թէ մարդու հետ ի՛նչպէս վարուիլ պէտք է:

— Իսկ ես ալ պատարագ ընելու պիտի դրկեմ ձեզ, պարո՛ն արքայ: Սուրբնիդ հանեցէք, և թէ կը հաճիր, և հիմա՛կ անմիջապէս:

— Ո՛չ, սիրուն բարեկամս, գէթ հոս չեմ կռուիր: Չե՞ս տեսնել որ Եկիկոյի ապարանքին դէմն եմք, ուր Կարաինալին մարդիկը կը վխտան: Ո՞վ գիտէ, թերեւս Ն. Բարձրութիւնը պաշտօն տուած է ձեզի գլուխ իրեն տանելու: Արդ, ծաղրելի կերպով յարած եմ գլուխիս, նկատելով որ անիկա շատ լաւ կը վայլէ ուսերուս վրայ: Հետեւապէս, կ'ուզեմ սպաննել ձեզ, անհոգ եղիք, բայց դոց տեղ մը և առանձին, որպէս զի չկարենաք մէկու մը պարծենալ ձեռք մահուան վրայ:

— Շա՛տ աղէկ, բայց մի՛ կարծէք թէ պիտի սպաննէք զիս: Հետեւնիդ առէք այն թաշկինակը,

ձե՛րը ըլլայ կամ ո՛չ: Թերեւս առիթ ունենաք զայն գործածելու:

— Կառքօնցի՞ էք, հարցուց Արամիս:

— Այո՛: Ժամադրութիւն մը չեմ յետաձգեր խոհեմութեան համար:

— Խոհեմութիւնը, պարո՛ն, աւելորդ առաքինութիւն մըն է հրացանակիրներուն համար, զիտեմ, բայց անհրաժեշտ է եկեղեցականներու համար: Եւ որովհետեւ ես առժամայ կերպով միայն հրացանակիր եմ, կը փափաքիմ խոհեմ ըլլալ: Ժամը Չին, պատիւ պիտի ունենամ ձեզ սպասելու Մ. տը Դոնվիլի տպարանքը: Հոն ցոյց պիտի տամ ձեզի թէ ո՛ւր կրնանք մենամարտիլ:

Երկու երկուստարդները բարեկցին զիրար, յետոյ Արամիս հեռացաւ Լիւքսէնպուրկ տանող փողոցէն, մինչ Տ'Արդանեան տեսնելով որ ժամանակը կ'անցնի, Քառմ Տէչոյի ճամբան բռնեց, ինքնիքն ըսելով.

— Ապահովապէս ազատելիք չունիմ: Բայց եթէ սպաննուիմ, դէթ հրացանակիրի մը ձեռքով սպաննուած պիտի ըլլամ:

Ե .

ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՀՐԱՅԱՆԱԿԻՐՆԵՐԸ

ԵՒ ԿԱՐՏԻՆԱԼԻՆ ՊԱՀԱԿՆԵՐԸ

Տ'Արդանեան Բարիզի մէջ մարդ չէր ճանչնար։ Ուստի Աթօսի հետ ժամադիր եղած տեղը գնաց առանց վկայ մը հետ առնելու, որոշած ըլլալով իր հակառակորդին ընտրած վկաները բաւական սկսել։ Արդէն հաստատապէս մտադրած էր պատշաճ գոհացումը տալ քաջ հրացանակիրին, բայց առանց ակարութիւն յայտնելու։ Կը վախճար որ ցաւալի հետեւանք մը կ'ունենար այս մնամարտը, ինչպէս կ'ըլլայ այս տեսակ գործերու մէջ, երբ նորաստի ու կորովի երիտասարդ մը կը կռուի վիրաւոր և տկար հակառակորդի մը հետ։ Եթէ յաղթուի, իր սոսիսին յաղթանակը կը կրկնապատկէ, իսկ եթէ յաղթէ, կ'ամբաստանուի իբր օրինազանց և ժպրհ։

Մնաց որ եթէ մեր բախտախնդիրին նկարագիրը լաւ պատկերացուցինք, ընթերցողը արդէն գիտած պիտի ըլլայ որ տ'Արդանեան սովորական մէկը չէր։ Ուստի, թէև ինքնիրեն կ'ըսէր թէ իր մահը անխուսափելի է, բայց չպատրաստուեցաւ ամենայն հեղու թեամբ մեռնիլ, ինչպէս պիտի ընէր նուադ քաջասիրտ և անխոհեմ մէկը, եթէ իր տեղը ըլլար։ Նախ խորհեցաւ իր սոսիսներուն տարբեր նկարագիրներուն վրայ և սկսաւ իր կացութիւնը շատ վտանգաւոր չդնել։ Անկեղծօրէն ներում խնդրելով, կը յուսար բարեկամը ըլլալ Աթօսին, որուն ազնուական երևուոյթը և խոփու զէմքը շատ հաճելի էին իրեն։ Կը յուսար վախճնել Բօրթօսը, գօտիին արկածով, զոր կրնար ամէնուն պատմել, եթէ չմեռնէր։ Եւ որք պատմութիւնը ծաղրելի պիտի ընէր Բօրթօսը։ Վեր-

ջապէս գալով ծածկամիտ Արամիսին, շատ վախ չէր զգար անկէ և եթէ միւս երկուքէն ազատելով անոր հետ մնամարտէր, կը յուսար մնացնել զայն, կամ գէթ, երեսը վիրաւորելով, ինչպէս Կեսար յանձնարարած էր Պոմպէի վիրաւորներուն, առ յաւէտ եղծել այն գեղեցկութիւնը, որուն վրայ այնքան կը հպարտանար անիկա։

Յետոյ, տ'Արդանեանի սրտին մէջ կար արիւն թեան անդրդուելի ոգի մը, զոր իրեն ներշնչած էին իր հօր խրատները, որոնց իմաստը սա էր. «Թագաւորէն, Կարտինալէն և Մ. տը Դոնվիլլէն զատ, ուրիշ ո'չ մէկէն չվախնալ»։ Ուստի թաւ քան թէ քալից զէպի բոկոտն (déchaussé) կամ մահաւանդ Տէչօ, — ինչպէս կ'ըսէին այն ատենները, — Կարմիւրեաններուն վանքը, տեսակ մը չէնք առանց պատահանի, անջրդի արօտներէ չըջապատուած, մասնաճիւղ Բոն օ Բլէսի, և որ կորսնցնելիք ժամանակ չունեցող մարդոց իբր մնամարտի վայր կը ծառայէր սովորաբար։

Երբ տ'Արդանեան այս վանքին ստորոտը դանուած տնայի վայրը հասաւ. Աթօս հինգ վայրկեանէ ի վեր կ'սպասէր անոր։ Ճիշտ կէս օր էր։ Սամարացիին պէս ճշտօրէն էր ուրեմն և մնամարտի ամէնէն անաչառ վարդեան իսկ չէր կրնար բան մը ըսել։

Աթօս, որուն վէրքը առասիկ կը ցաւէր տակաւին, թէև Մ. տը Դոնվիլլի վիրաւորմը նորէն կապած էր վէրքը, անկիւնաքարի մը վրայ նստած իր հակառակորդին կ'սպասէր իրեն յատուկ հանգարտ և ծանրախոհ զէմքով։ Տ'Արդանեանի գալը տեսնելուն պէս, տոբ ելաւ և քաղաքավարութեամբ զիմաւորեց զայն։ Տ'Արդանեան ալ անոր մօտեցաւ գլխարկը ձեռքը, որուն փետրազարդը գետին կը քսուէր։

— Պարոն, ըսաւ Աթօս, իմ երկու բարեկամներուն լուր գրկեցի որ իբր վկայ ծառայեն ինձի բայց

տակաւին մէջանդ չեւան: Կը զարմանամ ուշ մնալ-
նուն վրայ, որովհետեւ սովորութիւնն չունին յապա-
ղելու:

— Իսկ ես վկայ չունիմ, պարո՛ն, ըսաւ տ'Ար-
դանեան, վասն զի տակաւին երէկ Բարիդ եկած ըլ-
լալով, մարդ չեմ ճանչնար Մ. տը Դռէվիլէն զոտ,
որուն յանձնարարուած եմ հօրս կողմէ: Հայրս պա-
տիւ ունի անոր բարեկամը ըլլալու:

Աթօս պահ մը խորհեցաւ:

— Մ. տը Դռէվիլէն զոտ մէկը չէ՞ր ճանչնար,
հարցուց:

— Ո՛չ, պարոն, մինակ զանիկա կը ճանչնամ:

— Ուրեմն, շարունակեց Աթօս կէս մը ինքնիքին
և կէս մը տ'Արդանեանի խօսելով, և թէ ձեզ սպան-
նեմ, աղաչակիք մը պիտի ճանչցուիմ:

— Ամենեւին, պարո՛ն, պատասխանեց տ'Արդանե-
ան աշխարհի ողջոյնով մը, որուն մէջ արժանա-
պատուութիւն կար, ամենեւին, քանի որ թէև նե-
ղացնող վէրք մը ունիք, բայց զարձեալ պատիւ
կ'ընէք ինձի հետ մեղաւորութիւն:

— Շա՛տ նեղացնող, հաւատացէք, և պէտք է
ըսեմ որ սոսկալի ցաւ պատճառեցիք ինձի: Բայց ձախ
ձեռքս պիտի գործածեմ: Սովորութիւնս արագէս է
ասանկ պարագայի մէջ: Ուստի մի՛ կարծէք քր շնորհ
պիտի ընեմ ձեզի: Երկու ձեռքով ալ սուր կը շար-
ժեմ և առիկա նոյն իսկ վտանգաւոր պիտի ըլլայ ձեզի
համար: Չախլիկ մը շատ մեծաւ կը հասցնէ, երբ հա-
կառակորդը այս մասին տեղեկութիւնն չունի: Կը ցա-
ւիմ որ այս պարագան աւելի կանուխ չբնացուցի
ձեզի:

— Սառելի, պարո՛ն, ըսաւ տ'Արդանեան նորէն
խոնարհելով, շատ քաղաքավար էք, որուն համար
խիստ երախտապարտ եմ ձեզ:

— Կը շիտեցնէք զիս, պատասխանեց Աթօս
աղնուականի իր երեւոյթովը: Ուրիշ բանի վրայ խօ-
սինք, խնդրեմ, և թէ անախորժ չըլլար ձեզի: Ա՛հ,
թշուառակա՛ն, ո՛րչափ ցաւցուցիք վէրքս: Ուստ
կ'այրի:

— Եթէ ներէիք ինձի... ըսաւ տ'Արդանեան
երկնոտութեամբ:

— Ի՞նչ կայ, պարոն:

— Վէրքի համար հրաշալի սպեղանի մը ունիմ,
զոր մայրս տուած է ինձի և զոր իմ անձիս վրայ
փորձած եմ:

— Կա՛ւ:

— Կա՛ւ, վստահ եմ որ երեք օր չքշած, պիտի
բժշկուիք, և երեք օր ետքը, երբ բժշկուիք, ինձի
համար մեծ պատիւ մը պիտի ըլլայ միշտ ձեզ հետ
մեղաւորութիւնով:

Տ'Արդանեան այս խօսքերը ըսաւ ա՛յնպիսի պար-
զութեամբ մը, որ պատիւ կը բերէր իր քաղաքա-
վարութեան, առանց իր քաջասրտութիւնը վտանգե-
լու:

— Այդ առաջարկը, պարո՛ն, ըսաւ Աթօս, հա-
ճօք կը պատճառէ ինձի, չէ թէ անոր համար որ
պիտի ընդունիմ, այլ որովհետեւ մղոն մը հեռուէն
կ'ըզացնէ ձեր աղնուականութիւնը: Մեծն Կարողութի
օրով այսպէս կը խօսէին և կը գործէին քաջերը, որոնց
օրինակին հետեւելու է ամէն ասպետ: Դժբախտաբար
մեծ կայսեր ժամանակը չենք հիմա, այլ Կարտինա-
լին, և մինչև երեք օր, ո՛րչափ ալ գաղտնի պահենք,
ամենքը պիտի իմանան մեր մեղաւորութիւնը և պիտի
արգիլեն: Բայց սա թափառաշրջիկները ո՞ւր մնացին,
պիտի չգա՞ն արդեօք:

— Եթէ գործերնիդ ստիպողական է, պարո՛ն, ըսաւ
տ'Արդանեան այն միեւնոյն պարզութեամբ, որով պահ

մը առաջ կարծիք յայտնած էր մենամարտը երեք օր յետաձգելու, եթէ գործերնիւ սարսաղանքն է և ժամ առաջ զիս սպաննելու փախաք ունիք, մի' նեղուիք, կ'աղաչեմ, կրնանք անմիջապէս սկսիլ:

— Այդ խօսքն ալ հաճոյք կը պատճառէ ինձի, ըսաւ Աթօս զլիւի շնորհալի շարժումով: Անխելք մարդու խօսք չէ, այլ քաջասիրտ մարդու: Պարո'ն, ձեր խմորը ունեցող մարդիկը կը սիրեմ և կը կարծեմ որ եթէ զիրար չսպաննենք, ճշմարիտ հաճոյք մը պիտի գգամ ձեր խօսակցութենէն: Սպասենք սա պարտնաներուն, կ'աղաչեմ: Ես ժամանակ ունիմ: Այս կերպով աւելի կ'անոնապահ կ'ըլլանք: Ա'ն, ահաւարիկ մէկը կուգայ կարծեմ:

Եւ իրաւ, Վօթիրար փողոցի ծայրէն երևցած էր հսկայ Բօրթօս:

— Ի՞նչ, պոռաց ա'Արզանեան, ձեր առաջին վկան Մ. Բօրթօսն է:

— Այո': Անհաճոյ է ձեզի:

— Ամենեւին:

— Ահաւարիկ երկրորդ վկան:

Տ'Արզանեան Աթօսի ցոյց տուած կողմը դարձաւ և Արամիսը ճանչցաւ:

— Ի՞նչ, պոռաց առաջին անգամէն աւելի զարմացած չեշտով, ձեր երկրորդ վկան Մ. Արամի'սն է:

— Անշուշտ: Չէ՞ք գիտեր թէ մենք իրարմէ չենք բաժնուիր և հրացան կիւրներն ու պահակները, արքունիքին և քաղաքին մէջ, կ'անուանեն մեզ Աթօս, Բօրթօս, Արամի'ս, կամ երեք անբաժանելիները: Բայց որովհետեւ դուք նոր կուգաք Տաքսէն կամ Բօ...

— Դարպէն, ըսաւ ա'Արզանեան:

— Ներելի է ձեզ այս մանրամասնութիւնը չգիտալ, ըսաւ Աթօս:

— Իրաւ որ, ըսաւ ա'Արզանեան, աղէկ անուն

տուեր և'ն ձեզի, պարտնե'ր, և իմ արկածս եթէ աղմուկ հանէ, գէթ պիտի հաստատէ թէ ձեր միութիւնը հակադրութիւններու վրայ հիմնուած չէ:

Այս միջոցին Բօրթօս մօտեցած և ձեռքով բարեւած էր Աթօսը: Յետոյ ա'Արզանեանի դառնալով, զարմացաւ մնաց:

Անցողակի ըսենք թէ գօտին փոխած և վերաբերուն հանած էր:

— Օ'հ, օ'հ, ի՞նչ է առ, ըսաւ:

— Այս պարտնին հետ պիտի մենամարտիմ, ըսաւ Աթօս ձեռքովը ցոյց տալով ա'Արզանեանը և ողջունելով զայն:

— Ես ալ անոր հետ պիտի մենամարտիմ, ըսաւ Բօրթօս:

— Բայց ժամը մէկին միայն, պատասխանեց ա'Արզանեան:

— Ես ալ այս պարտնին հետ պիտի մենամարտիմ, ըսաւ Արամի'ս, որ մօտեցած էր:

— Բայց ժամը երկուքին միայն, ըսաւ ա'Արզանեան միեւնոյն հանդարտութեամբ:

— Բայց դուն ի՞նչ բանի համար կը մենամարտիս, Աթօ'ս, հարցուց Արամի'ս:

— Իրաւ որ ես ալ աղէկ չեմ գիտեր: Ուստի ցաւ ցուց, իսկ դո՞ւն, Բօրթօս:

— Իրաւ որ ես կը մենամարտիմ, վասն զի կը մենամարտիմ, պատասխանեց Բօրթօս կարմրելով:

Աթօս, որուն ուշադրութենէն բան չէր վրիպեր, տեսաւ որ թեթեւ ժպիտ մը անցաւ Կասթօնին շրթերէն վրայէն:

— Արդուզարդի մասին վէճ մը ունեցանք, ըսաւ երիտասարդը:

— Իսկ դո՞ւն, Արամի'ս, հարցուց Աթօս:

— Ես կը մենամարտիմ ամառուածարանական ինչքերի

մը համար, պատասխանեց Արամին, նշան ընելով
տ'Արդանեանի որ մեհամարաին պատճառը զաղանի
պահէ :

Աթօս տեսաւ որ երկրորդ ժպիւն մը անցաւ տ'Ար-
դանեանի շրթունքին վրայէն :

— Իրա՞ւ, հարցուց Աթօս :

— Այո՛, Սուրբ Օգոստինոսի վերաբերեալ խնդիր
մը, որուն վրայ համաձայն չենք, ըսաւ Կասքօնը :

— Անշուշտ սրամիտ մարդ մըն է աս, մրմռաց
Աթօս :

— Հիմա՛կ որ հաւաքուած էք, պարոններ՛ր, ըսաւ
տ'Արդանեան, թոյլ տուէք ինծի որ ներում խնդրեմ
ձեռնէ :

Այս ներում բառին վրայ, ամպ մը անցաւ
Աթօսի ձախտէն, հարստ ժպիտ մը ստնեցաւ Բօրթօսի
շրթունքին վրայէն և ժխտական նշան մը եղաւ Արա-
միսի պատասխանը :

— Միտքս չհասկցար, պարոններ՛ր, ըսաւ տ'Ար-
դանեան գլուխը վերցնելով, որուն վրայ այն պահուն
արեւին մէկ ձառագայթը կը շողար ու անոր նուրբ և
խիզախ գիծերը կ'ոսկեղօծէր, ներում կը խնդրեմ ձեռնէ
եթէ չկրնամ պարտքս հատուցանել ձեր երեքին, վասն
զի Մ. Աթօս իրաւունք ունի առաջին անգամ՝ ինք
սպաննելու զիս, որով ձեր առնելիքին արժէքը շատ
կ'իջնէ, Մ. Բօրթօս, իսկ ձերինը գրէթէ կ'ոչնչացնէ,
Մ. Արամի՛ս : Հիմա, պարոններ՛ր, նորէն կ'ըսեմ, նե-
րողամիտ եղիք ինծի միայն այս կէտին համար և
պատրաստուեցէք :

Այս խօսքերուն վրայ, տ'Արդանեան սուրբ քաշեց
ասպետական այնպիսի շարժումով մը, որուն նմանը
տեսնուած չէր երբեք :

Արիւնը գլխին զարկած էր և այս միջոցին իր
սուր մպիտի քաշէր Գրանտայի բոլոր հրացանակիրներ-

բուն դէմ, ինչպէս քաշեց Աթօսի, Բօրթօսի և Արա-
միսի դէմ :

Կէս օրը քառորդ անցած էր : Արեւը իր զենիթին
վրայ կը գտնուէր և մեհամարաի վայր ընտրուած այս
տեղը անոր բովանդակ ջերմութեանը ենթարկուած էր :

— Շատ տաք կ'ընէ, ըսաւ Աթօս ինք ալ սուրբ
քաշելով, և սակայն պիտի չկրնամ բաձկնապիս հանել,
վասն զի քիչ առաջ զգացի որ վէրքս կ'արիւնէր, և
կը վախնամ որ նեղութիւն կը պատճառեմ պարոնին,
անոր ցոյց տալով արիւնս, զոր ինք պիտի չկրնար
թափել :

— ձիւա է, պարոն, ըսաւ տ'Արդանեան, և հաւա-
սացէք որ միշտ ցաւով պիտի տեսնեմ ձեզի պէս քաջ
աղնուականի մը արիւնը, հոգ չէ թէ իմ կամ ուրիշի
կողմէ թափուած ըլլայ անիկա : Ուստի ես ալ բաձկո-
նակով պիտի մեհամարաիմ ձեզի պէս :

— Է՛, է՛, ըսաւ Բօրթօս, բաւական են այդ քա-
ղաքավարական խօսքերը : Մտածեցէք որ մեք ալ մեր
կարգին կ'սպասենք :

— Դուք ձեզի համար միայն խօսեցէք, Բօրթօս,
և երբ այդ պիտի անպատշաճ բառեր պիտի արտասանէք,
ընդմիջեց Արամիս : Դալով ինծի, ես ալ պարոննե-
րուն խօսքերը երկու աղնուականներու վայել կը
գտնեմ :

— Ես պատրաստ եմ, պարոն, ըսաւ Աթօս :

— Ձեր հրամաններուն կ'սպասեմ, ըսաւ տ'Ար-
դանեան, սուրբ խաչաձեւելով :

Բայց երկու սուրերը հաղիւ թէ իրարու զարնուած
էին, Ն. Բարձրութեան պահակներէն խումբ մը, Մ.
ալ ժիւսաքի հրամատարութեան տակ, մէջտեղ ելաւ
վանքին անկիւնէն :

— Կարտինալին պահակներ՛ը, պոռացին միարե-
ւան Բօրթօս և Արամիս : Սուրբնիդ պատեանը դրէք,
պարոններ՛ր :

Բայց ուշ էր: Երկու կուսակցները տեսնուած էին աշխարհի դերքի մը մէջ, որ անոնց դիտաւորութեան մասին տարակոյս չէր ձգեր:

— Է՛յ, պոռաց ժիւստք դէպի անոնց կողմը երթալով և իր մարդիկներուն ալ նշան ընելով որ իրեն հետեւին, Է՛յ, հրացանակիրներ՝, կը մենամարտի՞ր այս տեղ: Հրամանադիրները ի՞նչ ընենք:

— Շա՛տ վեհանձն էք, պարոն պահակներ՝, ըսաւ Աթօս վրէժխնդրութեամբ աղցում, որովհետեւ ժիւստք առջի օր իրենց վրայ յարձակողներէն մէկն էր: Եթէ մենք ձեռք մենամարտիլը տեսէինք, կը հաւատ տե՛մ ձեզ թէ պիտի չարգիլէինք: Ուստի թողէք որ մենամարտիք և դուք հաճոյք պիտի դառնա՞նք ինքուրթիւն մը կրկնու:

— Պարոններ՝, ըսաւ ժիւստք, ցաւով կը յայտարարեմ ձեզ թէ անկարելի է: Ամէն բանէ առաջ՝ մեր պարտականութիւնը: Հետեւապէս սուրբերիդ պատահանը դրէք ու մեր ետեւէն եկէք:

— Պարո՛ն, ըսաւ Արամիս, ժիւստքին ոճը կեղծելով, մեծ հաճոյքով պիտի հնազանդէինք ձեռք շնորհալի հրաւերին, եթէ ստիկա մեր կամբէն կախում ունենար, բայց դժբախտաբար անկարելի է: Մ. օր Գոնգիլ արգիլած է: Ձեր ճամբան դադէք ուրեմն: Շատ աղէկ բան մը բրած պիտի ըլլաք:

Այս հեղհուրթիւնը սաստիկ զայրացուց ժիւստքը:

— Պիտի յարձակինք ձեռք վրայ, եթէ չհնազանդիրք, ըսաւ:

— Անոնք հինգ հոգի են, ըսաւ Աթօս ցոծ ձայնով, իսկ մենք երեք: Նորէն պիտի յաղթուինք և հարկ պիտի ըլլայ որ մեռնինք, վասն զի կը յայտարարեմ թէ մեր հարիւրապետին առջեւ չեմ ելլեր յաղթուած վիճակի մէջ:

Աթօս, Բօրթօս ու Արամիս իսկոյն իրարու մօ ելցան, մինչդեռ ժիւստք իր զօրքերը կը շարէր:

Այս միակ վայրկեանը բաւական եղաւ ա'Արդանեանի, որոշում մը տալու համար: Ասիկա մէկն էր այն դիպումներէն, որոնք մարդու մը բախտը կը վճեն: Պէտք էր կա՛մ թագաւորին և կա՛մ Կարտինալին կողմը ընել: Այս ընտրութիւնը ընելէ ետք, պէտք էր շարունակել: Կուրիլ, այսինքն անհնազանդ գտնուիլ օրէնքին, այսինքն գլուխը վտանգել, այսինքն մէկ անգամէն թշնամի դառնալ թագաւորէն աւելի հզօր պաշտօնատարի մը: Ահա այս բաները ընդհանրեց երկուստեքը և ի պատիւ իրեն ըսենք թէ վայրկեան մը իսկ չվարանկցաւ: Ուստի Աթօսին և անոր լարեկամներուն դառնալով,

— Պարոններ՝, ըսաւ, եթէ կը հաճիք, ձեռք խօսքերուն մէկ սխալը պիտի ուղղեմ: Ըսիք թէ երեք հոգի էք, բայց ես կը կարծեմ թէ չորս հոգի ենք:

— Բայց դուք մեղմէ չէք, ըսաւ Բօրթօս:

— Իրա՛ւ է, պատասխանեց ա'Արդանեան, հագուտը չունիմ, բայց հոգին ունիմ: Սիրտս հրացանակիրի սիրտ է, կ'զգամ և ստիկա կը յափշտակէ զիս:

— Հեռացէ՛ք, երկուստեք, պոռաց ժիւստք, որ ա'Արդանեանի դիտաւորութիւնը զուշակած էր անշուշտ անոր շարժումներէն և դէմքին արտայայտութիւնէն: Կրնաք հեռանալ, կ'արտօնենք: Ձեր մարթնադասեցէք: Գացէ՛ք չուտով:

Տ'Արդանեան տեղէն չշարժեցաւ:

— Իրաւ որ դուք սիրուն աղայ մըն էք, ըսաւ Աթօս երկուստեքին ձեռքը սեղմելով:

— Օ՛հ, որոշում մը տանք, աւելցուց ժիւստք:

— Բան մը ընենք, ըսին Բօրթօս և Արամիս:

— Պարոնը շատ վեհանձն է, ըսաւ Աթօս:

Բայց երեքն ալ ա'Արդանեանի մատաղութեանը վրայ կը խորհէին և անոր անփորձութիւնէն կը վախնային:

— Երեք հոգի ենք, որոնց մէկը վիրաւոր, աղաք մը աւելի կայ, ըսաւ Աթօս, և դարձեալ պիտի ըսեն թէ չորս հոգի էինք :

— Այո՛, բայց նահանջել կ'ըլլա՞ր, ըսաւ Բօրթօս :

— Դժուար է, աւելցուց Աթօս :

Տ'Արդանեան հասկցաւ անոնց վարանութիւնն պատճառը :

— Պարոններ, փորձեցէք զիս անգամ մը, ըսաւ, և պատիւիս վրայ կ'երդնում թէ չեմ ուզեր տակէ անդին երթալ եթէ յաղթուինք :

— Ձեր անունը ի՞նչ է, քա՛ջս, ըսաւ Աթօս :

— Տ'Արդանեան, պարո՛ն :

— Է՛ ուրեմն, Աթօս, Բօրթօս, Արամիս և ա՛՛րդանեան, յառա՛ջ, պոռաց Աթօս :

— Է՛ ուրեմն, պարոններ, որոշում մը պիտի տա՞ք, պոռաց ժիւսաք երրորդ անգամ :

— Տուինք, պարոններ, ըսաւ Աթօս :

— Ի՞նչ որոշում տուիք, հարցուց ժիւսաք :

— Պատիւ պիտի ունենանք ձեզի զէմ կռուելու, պատասխանեց Արամիս և մէկ ձեռքով գլխարկը հանեց ու միւս ձեռքով սուրը քաշեց :

— Օ՛հ, զէմ պիտի դնէք, պոռաց ժիւսաք :

— Ինչո՞ւ կը զարմանաք :

Ինչ կռուողները իրարու վրայ յարձակեցան այնպիսի մոլեգնութեամբ, որ սակայն առանց մէթոսի չէր :

Աթօս սկսաւ կռուիլ Բահիւսաք անուն ... մէկու մը հետ, որ Կարտինալին սիրականն էր : Բօրթօս Պիրատայի զէմը ելաւ և Արամիս երկու հակառակորդներու հետ զէմ զէմի գոնուեցաւ :

Իսկ ա՛՛րդանեան նոյնինքն ժիւսաքի զէմ յարձակած գոնուեցաւ :

Դեռառի Կապօնին սիրտը կը բաբախէր կուրծքը

պայթեցնելու աստիճան, բայց ո՛չ վախէն, որովհետեւ, փա՛ռք Աստուծոյ, վախի ստուերն անգամ չունէր, այլ նախանձաւորութենէն : Կատաճ վագրի մը պէս կը կռուէր, ասան անգամ դառնալով հակառակորդին շուրջը, քսան անգամ փոխելով տեղը և կռուելու ձևը : Ժիւսաք, ինչպէս կ'ըսէին այն ատեն, սրա խաղութեան վարպետ մըն էր և շատ վարժութիւն ըրած էր : Սակայն մեծ դժուարութիւնով կը պաշտպանէր ինքզինքը այնպիսի հակառակորդի մը զէմ, որ գլխարկարժ ու ստոստուն ըլլալով, ընդունում կա- նոններէն կը շեղէր միշտ, ամէն կողմէ միանգամայն կը յարձակէր և այս ամէնը կ'ընէր, զգուշանալով մարդու մը պէս, որ իր մորթը շատ կը յարգէ :

Վերջապէս այս պայքարը ժիւսաքին համբերութիւնը սպառեց : Տղու՛մը տեղ դրած մէկէն նեղուելուն համար զայրանալով, գլուխը տաքցաւ ու սկսաւ սխալներ գործիլ : Տ'Արդանեան, որ թէեւ գործնակա- նին մէջ անփորձ, բայց տեսականին մէջ շատ վարժ էր, կրկնապատկեց իր գլխաշարժութիւնը : Ժիւսաք, գործը լմնցնել ուզելով, սոսկալի հարուած մը տուաւ հակառակորդին, զէպլի առաջ գալով, բայց ա՛՛րդանեան խուսափեցաւ հարուածէն և մինչ ժիւսաք կը պա բաստուէր նորէն այնպիսի հարուած մը տալու, ա՛՛րդանեան օձի մը պէս սողոսկեցաւ անոր սուրին տակ և իր զէնքը անոր մարմինին մէջ խօթեց : Ժիւսաք գետին ինկաւ :

Այն ատեն ա՛՛րդանեան վրդովալի ու արագ նայուածք մը ձգեց ռազմադաշտին վրայ :

Արամիս արդէն սպաննած էր իր հակառակորդ- ներէն մէկը, բայց միւսը սաստիկ կը նեղէր զինքը : Սակայն Արամիս լաւ գիրքի մէջ էր և կրնար ինքզինքը պաշտպանել տակաւին :

Պիրատա և Բօրթօս կեղծ հարուածներ կուռային :

Բօրթօս սուրբի հարուած մը ընդունած էր թեւէն և Պիքառա աղղրէն: Բայց որովհետեւ երկուքին ալ վէրքը ծանր չէր, աւելի կատաղութեամբ կը կռուէին իրարու հետ:

Աթօս, նորէն վերաւորուած ըլլալով Քանկաստքէն, յայտնապէս կը աժգունէր, բայց մաս մը իսկ չէր հանաճեր: Միայն սուրը ձախ ձեռքը առած էր և այնպէս կը կռուէր:

Այն ատենուան մինամարտի օրէնքներուն համեմատ, տ'Արդանեան կրնար մէկուն օգնել և երբ ահա նարկ մը կը պտտցնէր տեսնելու համար թէ իր ընկերներէն ո՞վ պէտք ունէր իր օժանդակութեանը, Աթօսին ահնարկը նշմարեց: Այդ ահնարկը գերագոյն պերճախօսութիւն մը ունէր: Աթօս նախաձեռնար կը սեպէր մեռնիլը քան թէ օգնութիւն ուզելը, բայց կրնար նայիլ և ահնարկով մը օժանդակութիւն խնդրել: Տ'Արդանեան գուշակեց, սոսկալի ստուռ մը ըրաւ և Քանկաստքի վրայ յարձակեցաւ կողէն, պռնալով:

— Ինծի դարձէք, պարոն պահակ, պիտի սպաննեմ ձեզ:

Քանկաստք ետին դարձաւ: Ծիշտ ժամանակն էր: Աթօս, որ իր ծայրայեղ քաջասրտութիւնովը միայն կը գիմանար, մէկ ծունկին վրայ ինկաւ:

— Մի՛ սպաննէք զայն, երիտասարդ, կ'աղաչեմ: Առաջ: Հին հաշիւ մը ունիմ անոր հետ կարգադրելու, երբ բժշկուիմ: Միայն գինաթափ ըրէք զայն և սուրը առէք: Ծիշտ աղբակ: Լա՛ւ, չա՛տ լաւ:

Աթօս այս բացազանչութիւնը արձակեց տեսնելով որ Քանկաստքի սուրը քսան քայլ հեռու թռաւ: Տ'Արդանեան և Քանկաստք միատեղ խորացան, մէկը այդ սուրը նորէն ձեռք առնելու և միւսը՝ գրաւելու համար զայն: Բայց տ'Արդանեան աւելի զիւրաշարժ

ըլլալով, միւսէն առաջ հասաւ և սուրը սուրին վրայ դրաւ:

Քանկաստք վաղեց այն պահակին մօտ, զոր Արամիս սպաննած էր, անոր սուրը առաւ և ուղեց տ'Արդանեանի հետ կռուիլ նորէն, բայց ճամբուն վրայ հանդիպեցաւ Աթօսի, որ տ'Արդանեանի հայթայթած վայրկեանական զազարին ատեն չունչ առած էր և վախնալով որ տ'Արդանեան կ'սպաննէ իր թշնամին, կ'ուզէր կռիւը վերսկսիլ:

Տ'Արդանեան հասկցաւ թէ զգոհութիւն պիտի պատճառէ Աթօսին, և թէ անոր կամքին դէմ գործէ: Եւ իրաւ, քանի մը վայրկեան կտքը, Քանկաստք գետին ինկաւ սուրի հարուած մը ստանալով կողորդէն:

Նոյն պահուն Արամիս իր զգեստուած հակառակորդին կուրծքին դրած էր սուրը և կը պարտաւորէր զայն չնորհ խնդրելու:

Կը մնային Բօրթօս և Պիքառա: Բօրթօս հազար տեսակ մեծխօսիկութիւններ կ'ընէր, Պիքառային կը հարցնէր թէ ժամը քանի՞ն կրնար ըլլալ և իր չնորհաւորութիւնները կը յայտնէր անոր հարիւրապետի աստիճանին համար, զոր եղբայրը ստացած էր նաւաւի զօրագունդին մէջ: Բայց այսպէս հեղինակով հանդերձ, բան մը չէր չահեր: Պիքառա մէկն էր այն սուսերամարտիկներէն, որոնք մինչև իրենց մահը կը կռուին:

Սակայն պէտք էր վերջացնել: Պահակները կըրնային դալ և բոլոր կռուողները, վիրաւոր կամ ոչ, արքայական կամ կարովնալեան, ձերբակալել: Աթօս, Արամիս և տ'Արդանեան շրջապատեցին Պիքառան և հրաւիրեցին զայն անձնատուր ըլլալ: Թէև ամէնուն դէմ առանձին և աղղրին վրայ սուրի հարուած մը ստացած, Պիքառա կ'ուզէր գիմադրել, բայց ժիւտաք, որ արմուկին վրայ կը թնկելով ելած էր, պռնաց որ

անձնատուր ըլլայ: Պիքառա կասքօն մըն էր տ'Ար-
դանեանի պէս: Ականջ չկախեց: Միայն խնդաց և
երկու հարուածնեքու մէջտեղ, ժամանակ գտաւ սու-
րին ծայրով գետինը ցուցնելու:

— Հո՛ս, բաւ, Աստուածաշունչին մէկ տունին
հմանցնելով, հո՛ս պիտի մեռնի Պիքառա, իր ընկեր-
ներուն մէջ առանձին:

— Բայց անոնք չորս հոգի են քու ղէմդ, վերջ
տո՛ւր, կը հրամայեմ քեզ:

— Ա՛հ, եթէ կը հրամայես, աղ ուրիշ, բաւ Պի-
քառա: Որովհետեւ դուն իմ տարնապետս ես, պար-
տաւոր եմ հնազանդիլ:

Եւ ղէպի ետ ցատկելով, սուրը ծռնողին դրաւ ու
կտորեց, որպէս զի թշնամիին չքանձէ, և կտորները
վանքին պատին վրայէն նետեց ու թեւերը խաչածե-
ւեց, կարտինալեան եղանակ մը սուրելով:

Քաջութիւնը միշտ կը յարգուի, նոյն էակ թշնա-
միի մը վրայ: Հրացանակիրները Պիքառան բարեւեցին
իրենց սուրերով, զորս յետոյ պատեանին մէջ դրին:
Տ'Արդանեան ալ այնպէս ըրաւ, յետոյ Պիքառային
հետ, որ միայն կանգուն մնացած էր, վանքին դուրսը
տարաւ ժիւտաքը, Գահիւսաքը և Արամիսի վիրաւոր
հակառակորդներէն մէկը: Չորրորդը, ինչպէս բոլինք,
մնացած էր: Յետոյ զանգակը զարկին և իրենց հինգ
հակառակորդներէն չորս սուր առնելով ճամբայ ելան
ղէպի Մ. ար Դոէվիլի ապարանքը, ուրախութիւնով
աբրշխու:

Թեւ թեւի կը քալէին, փողոցին ամբողջ լայնքը
բռնելով, և իրենց հետ կ'առնէին ճամբուն վրայ իրենց
հանդիպած հրացանակիրները, այնպէս որ, ի վերջոյ,
յաղթական թափոր մը եղաւ: Տ'Արդանեանի սիրտը
հրճուանքի մէջ կը լողար: Աթօսի ու Բօրթօսի մէջ-
տեղէն կը քալէր, զանոնք գորովագին սեղմած:

— Եթէ տակաւին հրացանակիր չեմ, բաւ իր
նոր բարեկամներուն Մ. ար Դոէվիլի ապարանքէն
նեքս մտած միջոցին, զոնէ իբր աշակեր ընդունուած
եմ, չէ՞:

Զ.

Ն. ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ ԼՈՒԻ ԺԳ. ԹԱԳԱՒՈՐ

Այս գործը մեծ ազնուկ հանեց: Մ. ար Դոէվիլ
բարձրաձայն առտեց իր հրացանակիրները, բայց
զազտուի շնորհաւորեց զանոնք: Բայց որովհետեւ
գործը ժամ առաջ թաղաւորին իմացնել պէտք էր,
Մ. ար Դոէվիլ փութաց Լուվր երթալ: Արդէն շատ
ուշ էր: Թաղաւորը կարտինային հետ առանձնացեր
էր և ըսուեցաւ Մ. ար Դոէվիլի թէ թաղաւորը կ'աշ-
խատէր և չէր կրնար այն պահուն ընդունիլ զինք:
Իրիկունը, Մ. ար Դոէվիլ թաղաւորին մօտ գնաց,
անոր խաղացած ասունը: Թաղաւորը կը շահէր և որով-
հետեւ Ն. Վեհափառութիւնը շատ աղահ էր, խիստ
զուարթ արամադրութեան մէջ կը գահուէր: Ուստի,
երբ հեռուէն նշմարեց Դոէվիլը:

— Հոս եկէք, Վ. հարիւրապետ, բաւ, եկէք որ
յանդիմանեմ ձեզ: Գիտէ՞ք, Ն. Բարձրութիւնը զան-
գատեցաւ ձեւ հրացանակիրներէն և այնքան յուզուած
էր որ այս իրիկուն Ն. Բարձրութիւնը հիւանդ է:
Ա՛հ, սա ձեւ հրացանակիրները կախուելու արժանի
մարդիկ են:

— Ո՛չ, Վեհափառ տէ՛ր, պատասխանեց Դոէվիլ,
որ խելոյն հասկեցաւ թէ գործը ի՛նչ կը պարանք պիտի

առնէ, ո՛չ, քնդհակառակը, բարի տղաք են, դառնուիլի նման հեղ և կը հաւատ եմ թէ մէկ փափաք միայն ունին, այսինքն Ձեր վեհափառութեան ծառայելու համար միայն իրենց սուրբ կը հանեն պատեանէն: Բայց ի՞նչ օգուտ, Կարտինալին պահակները միշտ անոնց հետ կ'սին վնասելու կ'աշխատին և խեղճ երիտաւորները իրենց գունդին պատուոյն համար ստիպուած են ինքզինքնին պաշ պահել:

— Մտիկ ըրէք, Մ. տը Դոէվիլ'ը, ըսաւ թագաւորը, կարծես թէ կրօնական միաբանութեան վրայ կը խօսիք: Կը փափաքիմ ձեր հրովարտակը առնել ձեր ձեռքէն և առլ Օր. տը Շէմբոյի, որուն խոստացած եմ վաճառք մը տալու: Բայց մի՛ կարծէք թէ ձեր խօսքին պիտի հաւատամ: Ինձի Արդար Լուի կ'ըսեն: Հիմա կը տեսնուինք* Մ. տը Դոէվիլ'ը:

— Ա՛հ, վեհափառ Տէր, ձեր արդարաւարտութեան վրայ հաւատք ունենալուս համար է որ համբերութեամբ և հանգաբարութեամբ պիտի սպասեմ Ձեր վեհափառութեան վճիռին:

— Ապասեցէք, պարո՛ն, սպասեցէք, ըսաւ թագաւորը: Շատ պիտի չսպասցնեմ ձեզ:

Արդարեւ բախար կը դառնար: Եւ որովհետեւ թագաւորը կ'սկսէր շահածը վրայ առլ ուրախ էր որ պատրուակ մը գտած էր խաղէն քաշուելու համար: Ուստի պահ մը ետք, թագաւորը սոք ելաւ և իր առջև գտնուած դրամը, որուն մեծ մասը շահ էր, զբոսնէր գնելով, ըսաւ:

— Լա վիէվիլ'ը, իմ տեղս նստեցէք: Մ. տը Դոէվիլի հետ խօսելիք ունիմ կարեւոր գործի համար: Ա՛հ, ութսուն ոսկի ունէի առջևս, դուք ալ նոյնչափ գումար զրէք, որպէսզի կորսնցնողները գանգատելու պատճառ մը չունենան: Ամէն բանէ տուա՛յ արդարութիւն:

Յետոյ Մ. տը Դոէվիլի դառնալով և անոր հետ պատահանի մը առջև երթալով, շարունակեց.

— Է՛, պարո՛ն, կ'ըսէք թէ Ն. Ամենաբարձրութեան պահակները կուսի մղեցին ձեր հրացանակիրները, հա՛:

— Այո՛, վեհափառ Տէր, ինչպէս միշտ:

— Ինտո՞ք եղաւ, ըսէք նոյնիմ: Դատաւոր մը, ինչպէս գիտէք, սիրելի հարիւրապետ, պէտք է որ երկու կողմն ալ մտիկ ընէ:

— Ա՛հ, Աստուած իմ, շատ պարզ և բնական կերպով մը: Իմ լաւագոյն զինուորսներէս երեւր, զոր Ձեր վեհափառութիւնը անուշով կը ճանչնայ, որոնց անձնուիրութիւնը մէկէ աւելի անգամներ գնահատած է, և որոնք հոգիով մարմինով նուիրուած են իրենց թագաւորին ծառայութեան, իմ լաւագոյն զինուորսներէս երեւր, կ'ըսեմ, այսինքն Աթօս, Բօրթօս և Արաւիլ, զրօտանքի գացած էին Կաթօնիցի երիտասարդի մը հետ, զոր նոյն առտուն խկ յանձնարարած էի իրենց: Ջրօտանքը տեղի պիտի ունենար կարծեմ Սէն ժէրմէնի մէջ և ժամագիր եղեր էին Քարմ Տէշօ, երբ Մ. տը ժիւսաք, և Մ. Մ. Քահիւսաք, Պիշառա և ուրիշ երկու պահակներ, որոնք այնչափ բազմութեամբ գալով անշուշտ հրովարտակներու պէմ գործելու չար դիտում մը ունէին, խանդարեցին անոնց զրօտանքը:

— Ա՛հ, ա՛հ, մամեկ կուտաք ինձի, ըսաւ թագաւորը, անշուշտ մենամարտելու կուգային:

— Ձեմ ամբաստաններ դանոնք, վեհափառ Տէր, բայց ձեզի կը թողում դատել թէ հինգ զինուած մարդեր ի՞նչ գործ կ'ընային ունենալ ամալի տեղ մը, ինչպէս են Քառմի վաճառքին չրջակայները:

— Այո՛, իրաւունք ունիք, Դոէվիլ'ը իրաւունք ունիք:

— Երբ այս պահակները իմ հրացանակիրներս

տեսան, միտքերնին փոխեցին և իրենց անձնական առաւելութիւնը մտցան մեր դռնդին դէմ իրենց առաւելութիւնը յիշելով, վասն զի Ձեր վեհափառութիւնը գիտէ թէ հրացանակիրները, որոնք թագաւորին և միայն թագաւորին անձնուէր են, բնական թշնամիներն են պահակներուն, որոնք կարտինալին կը պատկանին :

— Այո՛, Դոէվիլ՝, այո՛, ըսաւ թագաւորը տխուրէն, հաւատացէ՛ք որ շատ ցաւալի է Ֆրանսայի մէջ այսպէս եղիւ կուսակցութիւն, երկու վարիչ տեսնել : Բայց այս ամէնը պիտի վերջանան, Դոէվիլ՝ : Ըսել է որ պահակները կռիւի մղեցին հրացանակիրները, այնպէս չըսի՞ք :

— Ըսի թէ հաւանական է որ այսպէս եղած ըլլայ, բայց չեմ պնդեր, վեհափառ Տէ՛ր : Գիտէ՛ք թէ ո՛րչափ դժուար է ճշմարտութիւնը գիտնալ և եթէ չըլլար այն հիմնաւի բնադրութիւնը, որ Լուի ԺԳ-ը արդար անուանած է . . . :

— Իրաւունք ունի՛ք, Դոէվիլ՝ : Բայց ձեր հրացանակիրները առանձին չէին, աղայ մըն ալ կար հետեւին, չէ՞ :

— Այո՛, վեհափառ Տէ՛ր, և վիրաւոր մը, այնպէս որ, թագաւորին երեք հրացանակիրները, որոնց մէկը վիրաւոր և աղայ մը, ո՛չ միայն զիմադրեցին Կարտինալին ամէնէն անարկու հինգ պահակներուն, այլ նաև անոնց չորսը գետին փռեցին :

— Բայց ասիկա յաղթանակ մըն է, պոռաց թագաւորը հրճուանքով, կատարեալ յաղթանակ մը :

— Այո՛, վեհափառ Տէ՛ր, Մէ կամուրջին յաղթուած թեանը չափ կատարեալ :

— Չորս հոգի, որոնցմէ մէկը վիրաւոր և մէկը աղայ ըսի՛ք, չէ՞ :

— Նորատի երկուստարդ մը, որ այս դէպքին մէջ

նոյն իսկ այնքան կատարեալ քաջութիւն ցոյց տուաւ որ պիտի համարձակիմ Ձեր վեհափառութեան լանձնարարելու դայն :

— Անունը ի՞նչ է :

— Տ՛Արդանեան է, վեհափառ Տէ՛ր, իմ շատ վաղէմի բարեկամներէս մէկուն որդին : Այդ բարեկամս ձեր երջանկայիշատակ հօր հետ միասեղ կուտած է պատերազմի մէջ :

— Եւ կ'ըսէ՛ք թէ այդ երկուստարդը քաջութիւն ցոյց տուաւ : Պատմեցէ՛ք սրբիկա, Դոէ՛վիլ : Գիտէ՛ք թէ ես կը սիրեմ պատերազմի և կռիւի պատմութիւնները :

Եւ Լուի ԺԳ, պիտը ոլորեց դուռդարար :

— վեհափառ տէ՛ր, աւելցուց Դոէվիլ, ինչպէս ըսի, Մ • ԽԱրդանեան գրէթէ աղայ մըն է և որովհետեւ հրացանակիր ըլլալու պատիւը չունի, քաղաքային հագուստով էր : Կարտինալին պահակները, անոր մատղաշութիւնը տեսնելով և նկատելով որ հրացանակիրներու գունդին չէր պատկաներ, հրաւիրեցին որ քաջուի երթայ յարձակումը չսկսած :

— Ուրեմն, Դոէվիլ՝, ընդամիջեց թագաւորը, ինչպէս կը տեսնէ՛ք, յարձակումը իրենք սկսեր են :

— Ճի՛շտ է, վեհափառ տէ՛ր : Այդ մասին տալիս չկայ : Ուստի հրաւիրեցին որ հեռանայ, բայց երկուստարդը պատասխանեց թէ ինք որտով հրացանակիր է և Ն • վեհափառութեան անձնուէր, հետեւապէս հրացանակիրներուն քով պիտի մնայ :

— Քա՛ջ երկուստարդ, մըմուաց թագաւորը :

— Եւ իրաւ, անոնց քով մնաց և Ձեր վեհափառութեան համար այնքան արի ակոյեան մըն է որ ժիւսաքին սուրի սոսկալի հարուած մը տուողը ան եղաւ, որուն համար այնչափ դայրացած է Կարտինալը :

— Ժիւսաքը վիրաւորողը ա՞ն է, պոռաց թագաւորը :

ւորք, այդ տղան : Անկարելի է, Դոնէ'վիլ :

— Ձեր Վեհափառութեան ըստ ինչի :

— Ժիւսա՞քը, այն որ Ֆրանսայի առաջին սուսե-
րամարտիկներէն մէկն է :

— Է՛ ուրեմն, Վեհափառ տէ՛ր, ի՞նչ վարպետը
գասաւ :

— Այդ երիտասարդը տեսնել կ'ուզեմ, Դոնէ'վիլ,
և եթէ կարելի է բան մը ընել, կ'ընենք :

— Ձեր Վեհափառութիւնը ե՞րբ պիտի հաճի ըն-
դունիլ զայն :

— Վաղը, կէս օրին, Դոնէ'վիլ :

— Մինակ բերեմ :

— Ո՛չ, չորսը միատեղ բերէք : Կ'ուզեմ ամէնուն
ալ շնորհակալութիւն յայտնել : Անձեռէք մարդիկը
հազուադիւս են, Դոնէ'վիլ, և անձնութիւնը պէտք
է վարձատրել :

— Կէս օրին Լուվր պիտի ըլլանք, Վեհափառ
տէ՛ր :

— Բայց փոքր սանդուղէն, Դոնէ'վիլ : Հարկ չկայ
որ Կարտինալը գիտնայ... :

— Շա՛տ աղէկ, Վեհափառ տէ՛ր :

— Կը հասկնաք ի՛նչ ըսել ուզեց, Դոնէ'վիլ, հրա-
վարտակ մը միշտ հրովարտակ է : Մենամարտը ար-
գիլուած է վերջապէս :

— Բայց այս ընդհարումը, Վեհափառ տէ՛ր, մե-
նամարտի մը սովորական պայմաններէն բոլորովին
զուրս է : Կոխ մըն է և ապացոյցը՝ սա է որ Կարտի-
նալին պահակները հինգ հոգի էին իմ երեք հրացա-
նակիրներու և Մ. տ'Արդանեանի դէմ :

— Ճի՛շտ է, ըսաւ թագաւորը, բայց հող չէ, Դոնէ'-
վիլ, դուք փոքր սանդուղէն եկէք դարձեալ :

Դոնէ'վիլ ժպտեցաւ : Բայց որովհետեւ իրեն համար ար-
դէն շատ խի էր որ յաջողեցաւ երիտասարդ թագաւորը

իր տիրոջ դէմ ըմբոստացնելու, յարգանքով ողջունեց
թագաւորը և անոր հաճութիւնովը հրաժեշտ առաւ :

Նոյն իրիկունն իսկ, երեք հրացանակիրները
խնայան իրենց շնորհուած պատիւը : Եւ որովհետեւ
երկար տանէ է ի վեր կը ճանչնային թագաւորը, շատ
չողկորուեցան : Բայց տ'Արդանեան, իր կառքոնեան
երեւակալութիւնով, իր ապագայ յաջողութիւնը տե-
սաւ այս պատիւին մէջ և գիշերը անցուց ոսկի երազ-
ներ հիւսելով : Ուստի առտուան ժամը Տին արդէն իսկ
Աթօսի տունը կը դառնէր :

Տ'Արդանեան տեսաւ որ հրացանակիրը հագուած
է և դուրս ելլելու պատրաստ : Եւ որովհետեւ կէս
օրին պիտի երթային թագաւորին, Աթօսի, Բօրթօ-
սի և Աբամիսի հետ խօսք մէկ ըրած էր Լիւքսէն-
պուրի ախոռներուն մօտ դառնուած զբօսարանը եր-
թալ և գնդակի խաղով ժամանակ անցընել : Աթօս
հրաւիրեց տ'Արդանեանը որ միասին գայ : Երիտա-
սարդը, հակառակ անոր որ այս խաղը չէր գիտեր,
բնաւ խաղացած չըլլալով, ընդունեց, որովհետեւ չէր
գիտեր թէ ի՛նչ կերպով անցընէ ժամանակը, առտուան
ժամը Տէն միջեւ կէս օր :

Երկու հրացանակիրները արդէն եկած էին և
իրարու հետ կը խաղային : Աթօս, որ ֆիզիքական
բոլոր մարզանքներու մէջ վարպետ էր, տ'Արդանե-
անի հետ ընկեր եղաւ և ապարէզ կարգաց Բօրթօսի
և Աբամիսի : Բայց առաջին շարժումին, թէեւ ձախ
ձեռքով կը խաղար, հասկցաւ թէ՛ վէրքը տակաւին
նոր ըլլալուն համար՝ պիտի չկրնար արդպիսի մար-
դանք մը կատարել : Հետեւապէս տ'Արդանեան առան-
ձին մնաց, և որովհետեւ յայտարարած էր թէ անփորձ
է և պիտի չկրնայ կանոնաւոր կերպով խաղալ, չա-
բունակեցին իրարու գնդակ նետել, առանց խաղ սե-
պելու : Բայց Բօրթօսի հերքիւլեան դաստակովը ար-

ձաղուած գնդակներէն մէկը տ'Արդանեանի դէմքին աջնքան մօտէն անցաւ որ երկտասարդը մտածեց թէ փոխանակ քովէն անցնելու, եթէ գնդակը դէմքին զարնուէր, հաւանաբար ջուրը պիտի իյնար ունկընդբութիւնը, որովհետեւ անկարելի պիտի ըլլար թաղաւորին ներկայանալ : Արդ, որովհետեւ իր կառքօնեան երեսակայութեանը մէջ այս ունկընդբութիւնէն կախում ունէր իր բոլոր ապագան, քաղաքավարութիւնով բարեւեց Բօրթօնը և Արամիսը, յայտարարելով թէ խաղը պիտի չվերակսի մինչեւ որ ի վիճակի չըլլայ անոնց հետ չափուելու և գնաց նստաւ վերնաշարիւր, պարանին մօտ :

Տ'Արդանեանի համար դժբախտութիւն էր որ հանդիսասեաներուն մէջ կը գտնուէր Ն. Բարձրութեան մէկ պահակը, որ իր ընկերներուն առջի օրուան պարտութիւնէն խիստ զայրացած ըլլալով, միաբը դրած էր առաջին պատեհութիւնէն օգտուիլ և վրէժլուծել : Ուստի կարծեց թէ այդ պատեհութիւնը եկած է և խօսքը քովինին ուղղելով.

— Զարմանալի չէ որ, ըսաւ, սա երկտասարդը գնդակէ մը վախցաւ : Անշուշտ համբալ հրացանակիր մըն է :

Տ'Արդանեան կտին դարձաւ, իբր թէ օձ մը խայթած ըլլար զինք ու այս լիբը խօսքը ընող պահակին երեսը նայեցաւ ծուռ ծուռ :

— Է՛հ, ուղածնուդ չափ նայեցէք երեսս, փոքրիկ պարոն, ըսաւ պահակը լրբօրէն ոլորելով պիտը :

— Եւ որովհետեւ ձեր ըսածը բացօթոջ է և բացատրութեան պէտք չկայ, պատասխանեց տ'Արդանեան ցած ձայնով, պիտի խնդրէի որ հետեւէիք ինծի :

— Ե՞րբ, հարցուց պահակը, նոյն հեգնոտ դէմքով :

— Հիմակ անմիջապէս, եթէ կը հաճիք :

— Իմ ո՛վ ըլլալս գիտէք անշուշտ :

— Բնաւ չեմ գիտեր : Ո՛վ կ'ուզէք եղէք :

— Աղէկ չէք ընել, վասնզի եթէ անունս գիտնայիք, թերեւ այդքան չէիք աճապարեր :

— Ի՞նչ է անուննիդ :

— Պէրնաժու, ձեր ծառան :

— Լա՛ւ, Մ. Պէրնաժու, ըսաւ տ'Արդանեան հանդարտօրէն, դրանը առջև կ'սպասեմ ձեզ :

— Գացէք, պարոն : Ես ալ կուգամ :

— Շատ մի՛ աճապարէք, պարոն, որպէսզի միասին դուրս ելլելնիս չտեսնեն : Կը համկնար թէ չստմարդ ըլլալուն պէս մեր գործը չենք կրնար տեսնել :

— Շա՛տ աղէկ, պատասխանեց պահակը, զարմանալով որ իր անունը ո՛ր և է տալաւորութիւն չըրաւ երկտասարդին վրայ :

Եւ իրաւ, ամէն մարդ գիտէր Պէրնաժուի անունը, բայց ի թերեւ տ'Արդանեանէն : Պէրնաժու մէկն էր անոնցմէ որոնք յաճախ կ'երևային ամենօրեայ կռիւներու մէջ, զորս չէին կրցած արգիլել թագաւորին և կարախնալին հրովարտակները :

Բօրթօն և Արամիս այնքան զբաղած էին իրենց խաղով և Աթօս այնքան ուշադրութեամբ կը դիտէր զանոնք, որ նոյն իսկ իրենց զեռատի ընկերոջ դուրս ելլելը չտեսան : Տ'Արդանեան, ինչպէս ըսած էր Ն. Բարձրութեան պահակին, կանգ առաւ դրան առջև : Պահ մը ետք, պահակն ալ վար իջաւ : Եւ որովհետեւ տ'Արդանեան ժամանակ չունէր կորսնցնելու, քանի որ թագաւորին ունկընդբութիւնը կէս օրուան համար որոշուած էր, չորս դին նայեցաւ և տեսնելով որ փոշոցը մարդ մարդասանք չկար.

— Իրաւ որ, ըսաւ հակառակորդին, մեծ բարեւախտութիւն է ձեզի համար որ, թէև Պէրնաժու կը կոչուիք, բայց համբալ հրացանակիրի մը հետ գործ

կ'ունենաք: Սակայն անհոգ կղիք, ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ: Պատրաստուեցէք:

— Բայց ինձի կուգայ որ, ըստ այն որուն տ'Արդանեան կուի հրաւեր կը կարգար այսպէս, տեղը լաւ ընտրուած է: Աէն ժէրմէնի մահատանին ետե կամ Բոէ-օ-Բլէնի մէջ աւելի հանգիստ կը կուրինք:

— Ձեր ըսածը իրաւացի է, պատասխանեց տ'Արդանեան: Դժբախտաբար շատ ժամանակ չունիմ, որովհետեւ ճիշտ կէս օրին ժամադրութիւն տուած եմ: Պատրաստուեցէ՛ք ուրեմն, պարո՛ն:

Պէրնափու այսպիսի խօսք մը երկու անգամ ըսել տուող մարդ էր: Նոյն պահուն իսկ սուրը շողաց ձեռքին մէջ և յարձակեցաւ հակառակորդին վրայ, զոր կը յուսար վախցնել անոր շատ զեռտի ըլլալուն շնորհիւ:

Բայց տ'Արդանեան առջի օր իր նախախորձը ըրած էր և իր յաղթանակով զօրացած ու ազադայ պատիւով փրացած, քայլ մը իսկ չընկրկելու որոշում տուած էր: Ուստի երկու սուրերը իրարու փակման մինչեւ եւ թախախալը և որովհետեւ տ'Արդանեան իր տեղը հաստատուն կեցած էր, հակառակորդը ստիպուեցաւ քայլ մը ետ երթալ: Բայց տ'Արդանեան, օգուտ քաղելով այն վայրկեանէն ուր Պէրնափուի սուրը՝ այս շարժումի պահուն՝ գիծէն խոտորած էր, աջ սրունքը երկարեց և հակառակորդին ուսին դարկաւ: Յետոյ տ'Արդանեան ինք ալ քայլ մը նահանջեց և սուրը բարձրացուց: Բայց Պէրնափու պոտաց թէ բան մը չէ և կուրարար խոյանալով անոր վրայ, իր փորած գուրին մէջը ինք գլտորեցաւ և սուրի հարուած մը ստացաւ: Սակայն որովհետեւ չէր ինկած և ինքզինքը յաղթուած չէր նկատեր, այլ միայն քիչ քիչ կը մօտենար զէպի Մ. տը լա Դոէմուլի ապարանքը, որուն մէջ ծառայող ազգական մը ունէր, տ'Արդանեան սատիկ կը նեղէր

զայն, ինք ալ չզիտնալով թէ իր հակառակորդին ստացած վերջին վէրքը ո՛րքան ծանր էր, և անշուշտ երրորդ հարուածով մը պիտի լմնցնէր անոր գործը, երբ փողոցէն եկած շշուկը մինչեւ խաղարան տարածուելով, պահակին երկու բարեկամները, որոնք տ'Արդանեանի հետ անոր քանի մը խօսք փոխանակելը լսած և այդ խօսքերուն վրայ երկուքին մէկանց դուրս ելլելը տեսած էին, խաղարանէն դուրս վազեցին ոտընդին բացած և յաղթականին վրայ յարձակեցան: Բայց իսկոյն Աթօս, Բօրթօս և Արամիս ալ երեւան ելան և այն պահուն ուր երկու պահակները իրենց զեռտի ընկերով վրայ կը յարձակէին, պարտաւորեցին զանոնք առկին դառնալու: Նոյն միջոցին Պէրնափու ինկաւ և որովհետեւ պահակները չորսի գէմ երկուք էին միայն, սկսան պոռալ. «Հասէ՛ք, Դոէմուլի ապարանքին մարդիկը»: Այս աղաղակներուն վրայ, Դոէմուլի ապարանքին մէջ ո՛րչափ մարդ որ կար, դուրս ելան և յարձակեցան չորս ընկերներուն վրայ, որոնք իրենց կարգին սկսան պոռալ. «Հասէ՛ք, հրացանակիրներ»:

Այս աղաղակը սովորաբար կը լսուէր: Ամէնքը գիտէին թէ հրացանակիրները թշնամի են Ն. Բարձրութեան և կը սիրէին զանոնք, Կարաինալին դէմ իրենց սնուցած ատելութեանը համար: Ուստի կարմիր Դուքսին, — ինչպէս անուանած էր Արամիս, — պատկանող զինուորներէն զատ, միւս ամէն գունդերու զինուորները այս տեսակ կռիւներու ատեն ընդհանրապէս թաղաւորին հրացանակիրներուն կողմը կը բռնէին: Մ. տէ զ'Լոստի գունդին երեք պահակներէն, — որոնք այդ միջոցին հռնկէ կ'անցնէին, — երկուքը չորս ընկերներուն օգնութեան հասան, մինչ երրորդը վազեց Մ. տը Դոէմուլի ապարանքը և պոռաց. «Հասէ՛ք, հրացանակիրներ, հասէք»: Մ. տը

Դոնվիլի ապարանքին մէջ, սովորականին պէս, շատ հրացանակիրներ կային, որոնք իրենց ընկերներուն օգնութեան փութացին: Կռիւր մեծցաւ, բայց առաւելութիւնը հրացանակիրներուն կողմն էր: Կարախնալին պահակները և Մ. տը Դոնվիլի մարդիկը ապարանքէն ներս մտան, և անմիջապէս զուռները գոցեցին, որպէս զի իրենց թշնամիները ներս չխուժեն: Իսկ վիրաւորը աւելի առաջ փոխադրուած էր ապարանք և, ինչպէս ըսինք, վիճակը շատ գէշ էր:

Հրացանակիրներն ու անոնց զաշնակիցները ստատիկ դրդուած էին և կը խորհրդակցէին թէ արդեօք ապարանքը կրակի տա՞ն, պատժելու համար լըրութիւնը, զոր Մ. տը Դոնվիլի ծառաները ունեցած էին, թաղաւորին հրացանակիրներուն վրայ յարձակում մը գործելով: Առաջարկը եղած և խանդավառութեամբ ընդունուած էր, երբ բարեբախտաբար ժամը 11 զարկաւ: Տ'Արդանեան և ընկերները իրենց ժամադրութիւնը յիշեցին և որովհետեւ պիտի ցաւէին եթէ այնքան ազուր գործ մը կատարուէր տառնց իրենց մասնակցութեան, յաջողեցան միմեները հանդարտեցնել: Հետեւապէս բաւական սեպեցին քարկոծել զուռները, որոնք դիմադրեցին: Այն ատեն տաղաւայան: Ասկէ դատ, ձեռնարկին պարագլուխները արգէն իսկ խումբէն բաժնուած էին և կ'երթային Մ. տը Դոնվիլի մօտ, որ իրենց կ'սպասէր, լուր առած ըլլալով այս կռիւին նկատմամբ:

— Շո՛ւտ, Լուվր երթանք առանց վայրկեան մը կորսնցնելու և ջանանք թաղաւորը տեսնել, տակաւին անիկա Կարախնալէն լուր հառած: Գործը կը պատմենք իբրեւ երեկուսանին շարունակութիւնը և երկուքը միասին կը վերջանան:

Մ. տը Դոնվիլ չորս երկտասարդներուն հետ ճամբայ ելաւ դէպ ի Լուվր երթալու համար, բայց հոն

ո՛րչափ մեծ եղաւ զարմանքը երբ իրեն ծանուցին թէ թաղաւորը Սէն ժէրմէնի անտառը գացած էր եղջերուի որսորդութեան: Մ. տը Դոնվիլ երկու անգամ կրկնել տուաւ այս լուրը և ամէն անգամուն ալ իր ընկերները տեսան որ զէմքը տխրեցաւ:

— Արդեօք Ն. վեհափառութիւնը երեկուրնէ մտադր՞ր էր այս որսորդութեան երթալու, հարցուց:

— Ո՛չ, վսեմաշուք Տէ՛ր: պատասխանեց սենեկապանը: Որսորդապետը այս առտու եկաւ իմացուց թէ գիշերը եղջերու մը զարձուցած էին յատկապէս իրեն համար: Նախ պատասխանեց թէ պիտի չերթայ, յետոյ չկրցաւ զիմադրել այս որսորդութեան խոտուցած հաճոյքին և ճաշէն ետքը գնաց:

— Կարախնալին հետ տեսնուեցա՞ւ, հարցուց Մ. տը Դոնվիլ:

— Շատ հաւանական է, պատասխանեց սենեկապանը, վասնզի այս առտու տեսա՞ որ Ն. Բարձրութեան կառքը լծուած էր: Հարցուցի թէ ո՛ւր պիտի երթար: Պատասխանեցին թէ Ն. Բարձրութիւնը Սէն ժէրմէն պիտի երթար:

— Մեզ կանխեր են, ըսաւ Մ. տը Դոնվիլ: Պարոննե՛ր, այս իրիկուն պիտի տեսնուի՞մ թաղաւորին հետ, բայց զուք նայեցէք որ այտեղ չերեւաք:

Այս կարծիքը շատ բանաւոր էր և մանաւանդ կը յայտնուէր ա՛յնպիսի մէկու մը կողմէ, որ թաղաւորը մօտէն կը ճանչնար և հետեւապէս չորս երկտասարդները չփորձեցին ընդդիմանալ: Ուստի Մ. տը Դոնվիլ հրաւիրեց զանոնք իրենց տեղերը զառնալ և իր հրահանգներուն սպասել:

Մ. տը Դոնվիլ, իր ապարանքը դառնալով, խորհեցաւ թէ պէ՞տ էր աճապարել և առաջին գահգատողը ըլլալ: Իր ծառաներէն մէկուն միջոցաւ Մ. տը Դոնվիլի նամակ զրկեց, որով կը խնդրէր իր ապարանքէն վտարել Կարախնալին պահակը և յան-

ղիմանել իր մարդիկը, որ յանդգնած էին հրացանա-
կիրներուն վրայ յարձակում գործելու: Բայց Մ. տը
լա Դոէմուլլ, արդէն տեղեկութիւն առած ըլլալով իր
ախտապետէն, որ, ինչպէս ըսինք, Պէրնաթուի աղ-
գականն էր, պատասխանեց թէ ո՛չ Մ. տը Դոէմուլլ և
ոչ իր հրացանակիրները իրաւունք չունին գանդատե-
լու, այլ ընդհանրապէս ինք պիտի գանդատի որ հրա-
ցանակիրները յարձակած էին իր մարդոց վրայ և ու-
զած էին իր ապարանքը կրակի տալ: Արդ, որովհե-
տեւ այս երկու մեծ անձնաւորութիւններու վէճը կըր-
նար երկար տեւել, քանի որ երկուքն ալ բնականա-
բար պիտի յամառէին իրենց կարծիքին վրայ, Մ. տը
Դոէմուլլ միջոց մը խորհեցաւ, որուն նպատակն էր
խնդիրը վերջացնել, այն է անձամբ երթալ Մ. տը
լա Դոէմուլլին:

Ուստի անմիջապէս անոր ապարանքը գնաց և իր
այցելութիւնը ծանուցանել տուաւ:

Երկու մեծ անձնաւորութիւնները քաղաքավա-
բութեամբ ողջունեցին զիրար, վասն զի եթէ բարե-
կամութիւն չկար իրենց միջեւ, գէթ յարգանք կար:
Երկուքն ալ քաջասիրտ ու պատուաւոր մարդիկ էին
և որովհետեւ Մ. տը լա Դոէմուլլ բողոքական ըլլա-
լով և թաղաւորը քիչ անգամ տեսնելով 'ո' և է կու-
սակցութեան չէր պատկաներ, իր ընկերային յարա-
բերութիւններուն մէջ ընդհանրապէս կանխախա-
կարծիք մը չունէր: Սակայն այս անգամ իր ընդու-
նելութիւնը, թէեւ քաղաքավար, սովորականէն աւելի
պաղ կըլաւ:

— Պարո՛ն, ըսաւ Մ. տը Դոէմուլլ, կը կարծենք
թէ իրարմէ գանդատելու պատճառ ունինք ու ես ան-
ձամբ եկայ որ այս խնդիրը միատեղ լուսարանենք:

— Ամենայն սիրով, պատասխանեց Մ. տը Դոէ-
մուլլ, բայց առաջուրնէ կ'իմացնեմ ձեզի թէ լա տե-

ղեկութիւն առած եմ և բոլոր յանցանքը ձեր հրացա-
նակիրներուն քովն է:

— Դուք խիստ արդարասէր և ողջամիտ անձ մըն
էք, պարո՛ն, ըսաւ Մ. տը Դոէմուլլ և անշուշտ պիտի
ընդունիք առաջարկութիւնս, զոր պիտի ընեմ ձեզ:

— Ըրէք, պարո՛ն, ականջս ձեզի է:

— Ի՞նչ վիճակի մէջ է Մ. Պէրնաթուն, ձեր ախտ-
ապետին աղգականը:

— Շատ գէշ վիճակի մէջ է, պարո՛ն: Թեւին
վրայ ստացած վէրքէն դատ, որ շատ վտանգաւոր չէ,
սուրի հարուած մըն ալ առած և թոքը վիրաւորուած
է, այնպէս որ բժիշկը յոյսը կտրած է:

— Բայց վիրաւորը պահած է իր գլխակցու-
թիւնը:

— Այո՛:

— Կը խօսի՞:

— Դժուարութիւնով:

— Լա՛ւ, պարո՛ն, քովը երթանք, երդում ընել
տանք Աստուծոյ անունով, — որուն առջև պիտի ելլէ
թերեւս — և խնդրենք որ ճշմարտութիւնը ըսէ մեզի:
Ես իր գատին մէջ զինքը դատաւոր կ'ընդունիմ, պա-
րո՛ն, և ի՛նչ որ ըսէ, պիտի հաւատամ:

Մ. տը լա Դոէմուլլ մտածեց պահ մը: Յետոյ,
որովհետեւ առաջարկութիւնը շատ բանաւոր էր, ըն-
դունեց զայն:

Միատեղ իջան այն սենեակը, ուր պառկած էր
վիրաւորը: Այս վերջինը իրեն այցելութեան եկող
երկու աղետական անձնաւորութիւններուն ներս
մտնելը տեսնելով, փորձեց նստիլ անկողնին մէջ, բայց
շատ տկար ըլլալուն և ըրած ճիգէն ուժաթափ,
ինկաւ գրէթէ նուաղած:

Մ. տը լա Դոէմուլլ մօտեցաւ անոր եւ զեղ մը
հոտոտել տալով սթափեցուց զայն: Այն ատեն Մ. տը

Դռնվիլը որ չէր ուզեր հիւանդին վրայ ազդեցութիւն բանեցուցած ըլլալու ախրատախտութեան ներքեւ գրտնուիլ հրաւիրեց Մ. ար լա Դռնմուլը. որ ինք հարցնէ :

Մ. ար Դռնվիլի գուշակածը եղաւ : Պէքնաժու, որ կեանքի ու մահուան միջեւ կը տարուրերէր, մաքէն իսկ չանցուց ճշմարտութիւնը ծածկելու և գէպքը պատմեց ինչպէս որ տեղի ունեցած էր :

Մ. ար Դռնվիլին ուզածն ալ տա էր : Արապ տալով քինում մաղթեց Պէքնաժուի, հրաժեշտ առաւ Մ. ար լա Դռնմուլէն, ապարանքը դարձաւ և իսկոյն յուր զրկեց չորս բարեկամներուն թէ ճաշի կ'ապասէր իրենց :

Մ. ար Դռնվիլ բարձրատախտի հիւրեր կ'ընդունէր, ամենքն ալ կարախնալի հախաւորք : Կը հասնէր ուրեմն թէ ճաշին ամբողջ տեւողութեանը միջոցին խօսակցութիւնը դարձաւ Ն. Բարձրութեան պահակներուն կրած երկու պարտութիւններուն վրայ : Արդ, որովհետեւ տ'Արդանեան այս երկու գէպքերուն զիւցազներ եղած էր, անոր ուղղուեցան բոլոր շնորհաւորութիւնները, զորս Աթօս, Բօրթօս և Արամիս սիրով թողուցին անոր, ո'չ միայն իրեն աղնիւ ընկերներ, այլ իրեն այնպիսի մարդիկ, որոնք շատ անգամ լսած են այդպիսի շնորհաւորութիւններ :

Ժամը ճին միջոցները, Մ. ար Դռնվիլ խնայուց թէ պարտաւոր էր իւր և բազմ, բայց սրովհետեւ ունկնդրութեան համար Ն. Վեհափառութեան որոշած ժամը անցած էր, փոխանակ պզտիկ սանդուղէն ելլելու, նախասենեակը գնաց չորս երկտասարդներուն հետ : Թաղաւորը տակաւին որսորդութենէն դարձած չէր : Մեր երկտասարդները հաղիւ թէ կէս ժամէ ի վեր կ'ապասէին պալատականներու բաղնիքին մէջ խառնուած, երբ բոլոր գուռները բացուեցան և Ն. Վեհափառութեան ժամանումը ծանուցուեցաւ :

Այս ծանուցումին վրայ տ'Արդանեան մինչեւ ոտ կորներուն ծուծը ստրտաց : Վայրկեանը, որ պիտի յաջորդէր, շատ հաւանարար իր բախտը պիտի վրձնէր : Ուստի աչքերը անձկութեամբ սեւեւեց այն դրան վրայ, ուրկէ ներս պիտի մտնէր Թաղաւորը :

Լուի ժԳ. երեւցաւ, ամէնէն առաջ քաշելով : Հաղած էր որսի զգեստը, համակ փռելից, և երկար կօշիկներ : Չեւքը մտրակ մը բռնած էր : Առաջին ակնարկով տ'Արդանեան հասկցաւ թէ Թաղաւորը բարեկացած էր :

Այս տրամադրութիւնը, ո'րչափ ալ ակներեւ ըլլար Ն. Վեհափառութեան գէժքին վրայ, արդեւ չեղաւ որ պալատականները կարգաւ չչարուն անոր անցքին վրայ : Արքայական նախասենեակներու մէջ աւելի ազէկ է բարեկամայթ աչքով դիտուիլ քան թէ բնաւ չտեսնուիլ : Ուստի երեք հրացանակիրները, առանց վարանելու, քայլ մը յառաջացան, մինչ տ'Արդանեան, ընդհակառակը, անոնց ետեւ պահուրտած էր : Բայց թէ Թաղաւորը անձնապէս կը ճանչնար Աթօսը, Բօրթօսն ու Արամիսը, անցաւ անոնց առջեւէն, առանց երեսներն նայելու, առանց հետերնին խօսելու, իբր թէ բնաւ չէր ճանչնար զանոնք : Գալով Մ. ար Դռնվիլի, որուն Թաղաւորը պահ մը նայած էր, այնքան ոյժով դիմադրեց այդ նայուածքին որ Թաղաւորը ինք ստիպուեցաւ անդին նայիլ : Յետոյ, քիթին տակէն մօլտալով, Ն. Վեհափառութիւն իր սենեակը գնաց :

— Դործերը գէշ կ'երթան, ըսաւ Աթօս ժպտելով : Այս անգամ ալ նշորհի պիտի չարժանանար :

— Տասը վայրկեան սպասեցէք հոս, ըսաւ Մ. ար Դռնվիլ, և իթէ տեսնէք որ տասը վայրկեանէն դուրս չեմ ելլեր, ապարանքս գացէք, վասն զի անօգուտ պիտի ըլլայ սպասելնիդ :

Չորս երկտասարդները սպասեցին տասը վայրկեան

մը, քառորդ մը, քսան վայրկեան և տեսնելով որ Մ․ տը Դոնէվիլ դուրս չեկեր, առին քալեցին, անցած դարձածին վրայ մտահոգ:

Մ․ տը Դոնէվիլ համարձակօրէն մտած էր թագաւորին սենեակը և շատ սրտնեղ վիճակի մէջ գտած էր Ն․ Վեհափառութիւնը, որ թիկնաթոռի մը վրայ նստած, խաբաղանին կոթովը կը զարնէր կօշիկներուն: Այս վիճակը արդեւէ մը չեղաւ Մ․ տը Դոնէվիլի որ պաղարկեցով մը թագաւորին որպիսութիւնը կը հարցնէր:

— Շա՛տ գէշ եմ, պարո՛ն, շատ գէշ, պատասխանեց թագաւորը: Կը ձանձրանամ:

Եւ իրաւ, Լուի Ժ․ի ամէնէն ծանր հիւանդութիւնը ձանձրոյթն էր: Շատ անգամ իր պալատականներէն մէկը կը կանչէր, պատահանի մը առջեւ կը տանէր զայն և անոր կ'ըսէր. «Պարո՛ն աշխիշ, միտսին ձանձրանա՞նք»:

— Ի՛նչպէս, Ձեր Վեհափառութիւնը կը ձանձրանա՞յ, բաւ Մ․ տը Դոնէվիլ: Միթէ աշօր որորդութեան հաճոյքը չվախկե՞ց:

— Աղւո՛ր հաճոյք, պարո՛ն: Կ'երգեում որ ամէն բան կ'ալլափոխուի: Ձեմ գիտեր թէ ո՞րքո՞հ հետք չունենրը հոտառութիւն չունին: Եղջերուի մը կը հետապնդենք, վեց ժամ անոր ետեւէն կը վազենք, երբ բռնուելու մօտ է ու Սէն-Սիմոն փողը արդէն խնկբերան կ'առնէ արալը (եղջերուին անձնատուրը ըլլալու եղանակը) զարնելու համար, և ահա՛ որսի բոլոր չուները կը սխալին և ճակի մը (եղջերուի տեսակ մը) վրայ կը քարձակին: Կը տեսնէք թէ պիտի պարտաւորուիմ վազ անցնիլ ձիով ու բարակներով որորդութիւն ընելէ, ինչպէս արդէն վազ անցած եմ թռչունի որորդութենէ: Ա՛հ, ես չա՛տ դժբախտ թագաւոր մըն եմ, Մ․ տը Դոնէվիլ: Բաղէ մը միայն ունէի ու ան ալ մեռաւ առջի օր:

— Արդարեւ, Վեհափառ տէ՛ր, կ'ըմբռնեմ ձեր յուսահատութիւնը: Ճաւալի էր այդ կորուստը: Բայց կարծեմ թէ տակաւին շատ մը ճուռակներ, պզտիկ բաղէ՛նք և վարուժնակներ (արու գիշերահաւ) ունիք:

— Սակայն մէկը չունիմ որ զանոնք մարդէ: Թռչնավարները կ'առնեն կը քալեն և որսադիտութեան արհեստէն հասկցող միայն ես կամ: Ինձմէ ետքը ամէն բան պիտի վերջանայ և թակարդ լարելով, ծուղակ ու որորդայթ լարելով միայն պիտի որսան: Եթէ ժամանակ ունենայի աշակերտներ հասցնել...: Բայց ահա Կարտինալը գլխիս վրայ կեցած է և վայրկեան մը իսկ հանդարտ չի թողուր զիս: Սպանիոյ վրայ կը խօսի: Աւստրիոյ, Անգլիոյ վրայ կը խօսի: Ա՛հ, աղէկ միաքս ինկաւ, Մ․ տը Դոնէվիլ ձենէ գոհ չեմ:

Մ․ տը Դոնէվիլ կ'սպասէր որ թագաւորը այս կէտին պիտի դար: Երկար ատենէ ի վեր գիտէր անոր բնաւորութիւնը և հասկցած էր թէ այս բոլոր արտունջները յառաջարան մըն էին միայն, տեսակ մը զրգրո, ինքզինքը քաջալերելու համար եւ վերջապէս հասած էր այն կէտին, ուր կ'ուզէր գալ:

— Ի՞նչ բանի մէջ Ձեր Վեհափառութեան դժգոհութիւն պատճառելու դժբախտութիւնը ունեցած եմ, հարցուց Մ․ տը Դոնէվիլ, խորին զարմանք կեղծելով:

— Ձեր պարտքը այսպէ՞ս կը կատարէք, պարո՛ն, շարունակեց թագաւորը, առանց ուղղակի պատասխան տալու Մ․ տը Դոնէվիլի հարցումին: Ստոր համա՞ր է որ իմ հրացանակիբներուս հարիւրապետ անուանեցի ձեզ: Անոնք մարդ մը կ'սպանեն, ամբողջ թաղ մը իրար կ'անցընեն և Բարիզը կրակի տալ կ'ուզեն և դուք բան մը չէք ըսեր: Բայց անչույս կ'աճապարեմ ձեզ ամբաստանելով, շարունակեց թագաւորը: Անչույս խռովարարները բանտարկած ու

եկամ էք ծանուցանելու թէ արդարութիւնը գործադրուած է:

— Վեհափառ տէ՛ր, պատասխանեց Մ. ար Դոէվիլ հանդարտօրէն, ընդհակառակը, եկամ եմ ձեռն արդարութիւն խնդրելու:

— Որի՞ գէժ, պտուց թագաւորը:

— Զբաղարարչներուն գէժ, բնաւ Մ. ար Դոէվիլ:

— Ա՛հ, ահաւասիկ նոր բան մը, աւելցուց թագաւորը: Չեւէք բռնէք թէ ձեր երեք անիծեալ հրահանգիւրները Աթօս, Բօթթօս ու Արամիս, եւ ձեր Պէտրէցի երիտասարդը կատաղիներու պէս չյարձակեցան խեղճ Պէրնամուի վրայ չխոշտանակելին զայն այնպիսի եղանակով մը որ հաւանական է թէ այս միջոցի օրհասական ըլլայ: Չեւէք բռնէք թէ յետոյ չպաշարեցին. ըլլա Դոէմույլ Դուքսին ապարանքը եւ չուղեցին կրակի տու զայն, ինչ որ պատերազմի ատեն մեծ դժբախտութիւն մը պիտի չըլլար թերեւս, քանի որ Հիւկընօններու ըոյն մըն է անիկա, բայց խաղաղութեան ատեն գէշ օրինակ մըն է: Ըսէք, պիտի ուրանա՞ք այս ամէնը:

— Այս աղւոր պատմութիւնը ո՞վ ըրաւ ձեզի, Վեհափառ տէ՛ր, հարցուց Մ. ար Դոէվիլ հանդարտօրէն:

— Ո՞վ ըրաւ այս աղւոր պատմութիւնը մի: Ո՞վ կընար ըլլալ եթէ ոչ անիկա որ իմ քնացած ատենս կը հսկէ, որ իմ զբօնած ա եւս կ'աշխատի, որ Թրանսայի ներքին ու արտաքին գործերը կը վարէ:

— Ձեր Վեհափառութիւնը Աստուծոյ ակնարկել կ'ուզէ անշուշտ, բնաւ Մ. ար Դոէվիլ վասն զի միայն Աստուծոյ է որ Ձեր Վեհափառութեան աւելի հզօր ըլլայ:

— Ո՛հ, պարո՛ն, Տէրութեան նեցուկին, իմ միակ ծառայիս, միակ բարեկամիս, Կարախանլին ակնարկել կ'ուզեմ:

— Ն. Բարձրութիւնը Պապ է, Վեհափառ Տէ՛ր:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պարո՛ն:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ միայն Պապը անախալ է եւ այս անսխալութիւնը Կարախանլներուն վրայ չի տարածուիր:

— Ըսել կ'ուզէք թէ զիս կը խաբէ՞, զիս կը մատնէ՞: Ուրեմն կ'ամբաստանէ՞ք զայն: Լա՛ւ, ըսէք, բացէ ի բաց խոստովանեցէք թէ կ'ամբաստանէք զայն:

— Ո՛հ, Վեհափառ Տէ՛ր, այլ կ'ըսեմ թէ ինք ալ կը սխալի, կ'ըսեմ թէ սխալ տեղեկութիւն առած է, կ'ըսեմ թէ ամապարեր է ամբաստանելու Ձեր Վեհափառութեան հրացանակիրները, որոնց համար անխառութիւն կ'ընէ, եւ թէ ստոյգ աղբիւրներէ չէ քաղած իր տեղեկութիւնները:

— Ամբաստանութիւնը ընողը նոյն ինքն Մ. ար Լա Դոէմույլն է: Ասոր ի՞նչ պիտի պատասխանէք:

— Կընայի պատասխանել, Վեհափառ Տէ՛ր, թէ ինք այս խնդրին մէջ շահ ունենալուն համար չի կընար անկողմնակալ վկայ մը ըլլալ, բայց այդպիսի բան մը չեմ ըսեր, որովհետեւ գիտեմ թէ ուղղամիտ ազնուական մըն է: Կ'ընդունիմ իր վկայութիւնը, բայց պայմանով մը, Վեհափառ Տէ՛ր:

— Ի՞նչ պայմանով:

— Ձեր Վեհափառութիւնը պէտք է հոս կանչէ զայն եւ հարցաքննէ, բայց ինք անձամբ, գլուխ գլխի, առանց ուրիշի ներկայութեան եւ Դուքսը ընդունելէդ անմիջապէս ետքը պէտք է տեսնեմ Ձեր Վեհափառութիւնը:

— Շատ աղէկ, բնաւ թագաւորը: Մ. ար Լա Դոէմույլի ըսածները պիտի ընդունի՞ք:

— Այո՛, Վեհափառ Տէ՛ր:

— Անոր պատաստանը պիտի ընդունի՞ք:

— Անշուշտ:

— Եւ իր պահանջած հատուցումը պիտի ընէ՞ք:

— Այո՛ :

— Լա Շէզնէ՛յ, Լա Շէզնէ՛յ, պատաց թագաւորը :
Լուի Ժ. Գ. Ի վստահելի սենեկապանը, որ շարունակ
դրանը առջեւ կը կենար, ներս մտաւ :

— Լա Շէզնէ՛յ, բաւ թագաւորը, հիմա անմիջա-
պէս մարդ զրկեցէք և Մ. տը լա Դոնէմուլը հոս կան-
չեցէք : Այս իրիկուն անոր հետը խօսիլ կ'ուզեմ :

— Ձեր վեհափառութիւնը խօսք կուտա՞յ որ Մ.
տը լա Դոնէմուլէն հաքը զիս պիտի տեսնէ, առանց
ուրիշը ընդունելու :

— Այո՛, աղնուականի խօսքս վկայ :

— Ուրեմն, վաղը կը տեսնուինք, վեհափառ
Տէ՛ր :

— Շատ աղէկ, պարո՛ն :

— Ժամը քանի՞ն :

— Ո՛ր ատեն որ ուզէք :

— Բայց կը վախնամ թէ առտուն կանուխ գալով
Ձեր վեհափառութիւնը կ'արթնցնեմ :

— Արթնցնե՛՛լ : Միթէ ևս կը քնանամ : Մ. Լ քունս
չի տանիր, պարո՛ն : Երբեմն կ'երազիմ, անա այսչափ :
Ուստի կրնաք ուղածնուդ չափ կանուխ գալ, ժամը
7ին : Բայց զգուշացէք եթէ յանցանքը ձեր հրացանա-
կիրներուն քովն է :

— Եթէ յանցանքը հրացանակիրներու քով ըլ-
լայ, թո՛ղ Ձեր վեհափառութիւնը ուղած պատիժը տայ
անոնց : Ձեր վեհափառութիւնը ուրիշ հրաման մը
ունի՞ : Պատրաստ եմ հնազանդելու :

— Ո՛չ, պարո՛ն, ո՛չ, պարտադ տեղը չէ որ ար-
դար Լուի անուանած են զիս : Ուրեմն վաղը կը տես-
նուինք, պարո՛ն :

— Աստուած կեանք տայ Ձեր վեհափառութեան :
Թագաւորը քիչ քնացաւ, բայց Մ. տը Դոնէվիլ
ալ հանգիստ գիշեր մը չանցուց : Նոյն իրիկունն իսկ

իմացուցած էր իր երեք հրացանակիրներուն և անոնց
ընկերովը որ միւս առտու ժամը 6 ու կէսին իր ապա-
րանքը գտնուին : Միասին արքունիք տարաւ զա-
նոնք, առանց բան մը հաւաստելու, առանց խոս-
տում մը ընելու, և չժածկելով իրենցմէ թէ իրենց ու
նոյն իսկ իր շնորհը բախտին թողուած էր :

Պալիկ սահղուղին ստորտը հասնելով, զանոնք
հոն սպասցուց : Եթէ թագաւորը զայրացած ըլլար
իրենց դէմ, պիտի հեռանային առանց տեսնուելու,
իսկ եթէ թագաւորը հաւանէր զիրենք ընդունելու,
շուտով պիտի կանչուէին :

Թագաւորին մասնաւոր նախասենեակը հասնելով,
Մ. տը Դոնէվիլ գտաւ Լա Շէզնէյը, որ իմացուց իրեն
թէ առջի իրիկուն իր ապարանքին մէջ գաած չէին
Մ. տը լա Դոնէմուլը, որ ուշ դարձած ըլլալով չէր
կրցած Լուլը գալ, թէ քիչ մը առաջ միայն եկած էր
և հիմա թագաւորին քով կը գտնուէր :

Այս պարագան շատ հաճոյք պատճառեց Մ. տը
Դոնէվիլի, որ այս կերպով վստահ եղաւ թէ օտար թե-
ւադրութիւն մը պիտի չըլլար Մ. տը լա Դոնէմուլի
վկայութենէն ետք :

Արդարեւ հազիւ տասը վայրկեան անցած էր, թա-
գաւորին սենեակին դուռը բացուեցաւ և Մ. տը լա
Դոնէմուլ գուրս ելելով, Մ. տը Դոնէվիլի քով եկաւ
ու ըսաւ.

— Մ. տը Դոնէվիլ՝ Ն. վեհափառութիւնը զիս
կանչած էր զիտնալու համար թէ երէկ առտուան
դէպքը ի՛նչպէս պատահած էր ապարանքիս մէջ :
Ճշմարտութիւնը ըսի իրեն, այսինքն թէ յանցանքը
իմ մարդոցս քով էր և թէ պատրաստ էի ներում
խնդրել ձեռնէ : Բանի որ ձեզի հանդիպեցայ, հաճեցէք
նեւ թողամիտ ըլլալ և զիս ձեր բարեկամը նկատել
միշտ :

— Պարոն Դուքս, ըսաւ Մ. ար Դուքսը, ձեր ուղղամտութեան վրայ այնքան վստահ էի որ հուզեցի ձենէ ուրիշ պաշտպան մը ունենալ Ն. Վեհափառութեան մօտ: Կը տեսնեմ որ սխալած չէի և չնորհալիւ կամ կ'էմ ձեզի որ տակաւին Ծրանստօրի մէջ կայ մէկը, որուն մասին կարելի ըլլայ առանց սխալելու ըսել ինչ որ ես ըսի ձեր մասին:

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, ըսաւ Թագաւորը, որ դրան մէջէն լսած էր այս մեծարանքները, միայն ըսէք իրեն, Դուքսը, — քանի որ ձեր բարեկամը կը յաւատարմէ ինքզինք, — թէ ես ալ կ'ուզէի իր բարեկամը ըլլալ, բայց զանց կ'ընէ զիս, թէ գրէթէ երեք տարի է որ տեսած չունիմ զինք և հոս կ'անչել տուած ատենս միայն կը տեսնեմ: Այս խօսքերը ըսէք իմ կողմէս, վասնզի ասոնք ա'յնչիսի բաներ են, զոր Թագաւոր մը չի կրնար անձամբ ըսել:

— Շնորհակալ եմ, Վեհափառ տէ՛ր, չնորհակալ եմ, ըսաւ Դուքսը, բայց Ձեր Վեհափառութիւնը թող վստահ ըլլայ թէ ամէնէն անձնուէրները չեն անոնք, զորս կը տեսնէ օրուան ամէն ժամուն: Խօսքս Մ. ար Դուքսին համար չէ:

— Ա՛հ, ըսածներս իմացա՞ք, աւելի՛ աղէկ, Դուքս, աւելի՛ աղէկ, ըսաւ Թագաւորը մինչև դուռին առջև դառնալ: Ա՛հ, հո՞ս էք, Դուքսը, ո՞ւր են ձեր հրացանակիրները: Առջի օր ըսած էի որ հետեւինք բերէք: Ինչո՞ւ չբերիք:

— Վարն են, Վեհափառ Տէ՛ր, և եթէ հրաման ընէք, ևա Շէզնէյ թող երթայ ըսէ որ վեր գան:

— Այո՛, այո՛, թող անմիջապէս գան: Ժամը ութի մօտ է, ժամը իննիս հիւրի մը կ'սպասեմ: Գացէ՛ք, պարոն Դուքս, բայց նորէն հրամայէք: Ներս եկէք, Դուքսը:

Դուքսը բարեկեց ու մեկնեցաւ: Դուքսը բացա՞

միջոցին, երեք հրացանակիրները և տ'Արդանեան սանդուղին գլուխը եկած էին լա Շէզնէյի առաջնորդութեամբ:

— Եկէ՛ք, քաջի՛րս, եկէ՛ք, ըսաւ Թագաւորը: Աղէկ մը պիտի յանդիմանեմ ձեզ:

Հրացանակիրները մօտեցան խոնարհելով: Տ'Արդանեան անոնց հետեւէն կուգար:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ, շարունակեց Թագաւորը, դուք չորս հոգի երկու օրուան մէջ եօթը պահակ կը վերաւորէք: Շո՛ւա է աս, պարոններ, շատ է: Այս հաշիւով, Ն. Բարձրութիւնը պիտի ստիպուի երեք շաբաթը անգամ մը իր գունդը վերահադմել, իսկ ես ալ հրովաւասակներուն արամադրութիւնները ի գործ դնել պիտի տամ իրենց բոլոր խստութիւնովը: Եթէ մէկ հոգի դիպուածով վերաւորուի, ըսելիք չունիմ, բայց երկու օրուան մէջ եօթը հոգի, նորէն կ'ըսեմ թէ շատ է, խի՛ստ շատ:

— Ահա ասոր համար է որ, Վեհափառ Տէ՛ր, Ձեր ներողութիւնը խնդրելու եկած են շուարած և զղջացած:

— Շուարած և զղջացած, հը՛մ, ըրաւ Թագաւորը, իրենց կեղծաւոր երեսներէն չեմ խարուիր: Մահաւանդ քիչ մը անդին կասքօնցի մը կայ: Հոս եկէ՛ք, պարոն:

Տ'Արդանեան, որ հասկցաւ թէ այս գովեստը իրեն կ'ուղղուէր, մօտեցաւ չափազանց յուսահատ երևոյթ մը առնելով:

— Է՛, ինտո՞ք կ'ըսէիք թէ երիտասարդ մըն է: Տղայ մըն է աս, Մ. ար Դուքսը, կատարեալ տղայ մը: Ա՞ս է որ ժիւսաքին տուաւ սուրի այն ծանր հարուածը:

— Ինչպէս նաեւ Պէրնաթուի արուած սուրի երկու աղւոր հարուածները:

— Իրա՞նք :

— Առանց հաշուելու որ, ըստ Աթոս, և թէ Պի-
քառալին ձեռքէն հաղատէր զիս, անշուշտ այս միջոցին
իմ ամենախոնարհ յարգանքներս Ձեր Վեհափառութեան
մատուցանելու պատիւը պիտի հունենայի :

— Ըսել է թէ այս Պէտրոսին ճշմարիտ սատանայ
մըն է : Այս արհեստով, շատ բաճկոնակ պիտի ծակէ և
շատ սուր պիտի կտորէ : Արդ, Կաթօնները միշտ աղ-
քատ են, այնպէս չէ՞ :

— Վեհափառ Տէ՛ր, պէտք է ըսեմ թէ իրենց լեռ-
նի բուն մէջ տակաւին ոսկիի հանք չէ գտնուած, թէև
Աստուած պէտք էր որ այս հրաշքը ընէր անոնց,
վարձատրելու համար այն ծառայութիւնը, զոր անոնք
մատուցին ձեր հօրը :

— Ըսել կ'ուզէք որ Կաթօնները թագաւոր ըրին
զիս, այնպէս չէ՞, Դոէվի՛ւ, քանի որ հօրս գաւակն
եմ : Լա՛ւ, չէ չեմ ըսեր : Լա Շէզնէ՛յ, դացէք բոլոր
զրպաններս պրպոնցէք և տեսէք թէ քառասուն ոսկի
կընամք գտնել : Եթէ գտնէք, ինձի բերէք : Եւ հիմա,
ձե՛զ նայեմ, երկասարդ, ձեռքերնիդ ձեր խղճին
վրայ դրէք ու պատմեցէք թէ ի՛նչպէս եղաւ զէպքը :

Տ'Արքանեան առջի օրուան զէպքը պատմեց ման-
րամանաբար : Ըստ թէ ի՛նչպէս, Ն. Վեհափառու-
թիւնը տեսնելու ուրախութենէն քունը տարած չըլլա-
լով, ունկնդրութեան համար որոշուած ժամէն երեք
ժամ առաջ դացած էր իր բարեկամներուն քով, թէ
ի՛նչպէս զօտարան դացած էին միատեղ և թէ ի՛նչ-
պէս, երեսին գնդակ մը ուտելու մասին իր զգացած
վախին համար ծաղրուած էր Պէրնաժուի կողմէ, որ
այս ծաղրանքը քիչ մնաց պիտի քաւէր իր կեանքովը,
և Մ. ար լա Դոէմուլը, որ այս գործին մէջ բնաւ
յանցանք չունէր, իր ապարանքը պիտի կորսնցնէր :

— Ճիշտ ատանկ է, մըմնաց թագաւորը, այո՛,

Դուքսը այդպէս պատմեց : Են՛ղճ Կարտինալ, երկու
օրուան մէջ Եօթը հոգի, և ամէնէն աւելի սիրած-
ները : Բայց այնպիւր բաւական է, պարոններ՛ր, կը
լսէ՞ք, բաւական է : Ֆէրու վողոցի գործին վրէժը
լուծեցիք և անդին ալ անցաք : Պէտք է գո՛ն ըլլաք :

— Եթէ Ձեր Վեհափառութիւնը գո՛ն է, ըսաւ
Դոէվիլ, մենք ալ գո՛ն ենք :

— Այո՛, ես գո՛ն եմ, աւելցուց թագաւորը Լա
Շէզնէյի ձեռքէն ափ մը ոսկի առնելով ու տ'Արքանե-
անի տալով : Ահաւասիկ գոհունակութեանս մէկ ապա-
ցոյցը :

Այն ատենները տակաւին սովորական չէին հպար-
տութեան գաղափարները, որոնք մեր օրերուն մէջ
ընթացիկ են : Ազնուական մը թագաւորէն ստակ
կ'ընդունէր և բնաւ նուաստութիւն չէր սեպեր : Հե-
տեւապէս տ'Արքանեան քառասուն ոսկին զրպանեց
առանց մնրժելու, ընդհակառակը խորին չնորհակա-
լութիւն յայտնեց Ն. Վեհափառութեան :

— Է՛հ, ըսաւ թագաւորը ժամացոյցին նայելով,
ժամը ութուկէսն է, դացէ՛ք : Ինչպէս ըսի, ժամը
իննին մարդու կ'սպասեմ : Շնորհակալ եմ ձեր անձ-
նուիրութենէն, պարոններ՛ր : Կրնամ միշտ վստահիլ
այդ անձնուիրութեան, չէ՞ :

— Օ՛հ, Վեհափառ Տէ՛ր, պողոցին չորս ընկեր-
ները միարեւան, պատրաստ ենք Ձեր Վեհափառու-
թեան համար կտոր կտոր ըլլալու :

— Լա՛ւ, լա՛ւ, բայց աւելի աղէկ է որ ամբողջ
մնաք : Այդպէս աւելի օգտակար պիտի ըլլաք ինձի :
Դոէվի՛ւ, աւելցուց թագաւորը ցած ձայնով, մինչ
միւսները կը հեռանային, որովհետեւ հրացանակիրնե-
րուն մէջ պարապ տեղ չունէր և արդէն որոշած էինք
որ նոյն գունդին մէջ մտնելու համար պէտք է նա-
խապէս աշկերտութիւն ընել, այս երկասարդը ձեր

աներձագին՝ Մ․ տէ զ'Էսառի պահակներուն գունդին մէջ դրէք։ Ա'հ, իրա՛ւ որ, Դռէվի՛ւր, կը հրճուիմ միտք բերելով այն ծամածռութիւնը, զոր պիտի ընէ Կարտինալը։ Պիտի կատղի, բայց հողս չէ։ Ես իմ իրաւունքիս մէջ եմ։

Եւ թագաւորը ձեռքով ողջունեց Դռէվիւրը, որ դուրս ելաւ և միացաւ հրացանակիրներուն, որոնք ա'Արդանեանի հետ կը բաժնէին քառասուն սակին։

Եւ Կարտինալը, ինչպէս ըսած էր Ն․ Վեհափառութիւնը, ստուգիւ կատղեցաւ, և այնչափ կատղեցաւ որ ութը օր շարունակ թուղթ չխաղաց թաւառքին հետ, որ սակայն միշտ զուարթութիւն ցոյց տուաւ և ամէն անգամ որ անոր հանդիպէս իր ամէնէն փայլաւոր ձայնովը կը հարցնէր․

— Է՛, Պ․ Կարտինալ, ի՞նչա՛! Են ձեր ինքզնիքնաժուռն և խեղճ ժիւսաքը։

Է.

ՀՐԱՅԱՆԱԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔԻ

Երբ ա'Արդանեան Լուվրէն դուրս ելաւ և իր բարեկամներուն խորհուրդ հարցուց թէ քառասուն ոտկիէն իրեն ինչպէս բաժինը ի՞նչպէս դորձածէր։ Աթօս յանձնարարեց լաւ ճաշ մը Բօմ աը Բէնի մէջ, Բօրթօն՝ սպասաւոր մը և Արամիս՝ յարմար սիրուհի մը։

Ճաշը նոյն օրն իսկ տրուեցաւ և սպասաւորը ծառայեց սեղանին վրայ։ Ճաշը ապապրուած էր Աթօսի կողմէ, և սպասաւորը հայթայթուած էր Բօրթօսի

կողմէ։ Այդ սպասաւորը Բիքարտացի մըն էր, զոր փառապանծ հրացանակիրը նոյն օրը և ճաշին առթիւ բռնած էր Թուրնէլի կամուրջին վրայ, երբ ան պառչաներ կ'ընէր, ջուրին մէջ թփնելով։

Բօրթօս կարծած էր թէ այս զբաղուած խոնուն և հայեցողական կեանքի ապացոյց մըն էր և առած միասին բերած էր առանց ուրիշ յանձնարարութեան։ Փառաւոր կերպարանքը այն ազնուականին, որուն քով ծառայելու կոչուած կարծեց, հրապուրած էր Բլանչէն, — այս էր Բիքարտացիին անունը։ Սակայն թեթեւ յուսախարութիւն մը ունեցաւ երբ Բօրթօսի տունը երթալով, տեսաւ թէ իր տեղը արդէն բռնուած էր Մուսքըռն անուն պաշտօնակիցի մը կողմէ ու երբ Բօրթօս իրեն ըսաւ թէ իր տունը, թէեւ մեծ, երկու ծառայ չէր կրնար պահել և պէտք էր ա'Արդանեանի քով ծառայել։ Սակայն իր տիրոջ տուած ճաշին ներկայ գտնուելով և տեսնելով որ անիկա, զրոյսը վճարելու պահուն, ախով սակի հանած էր զբաղանէն, կարծեց թէ բախտը չինուած է և փառք տուաւ Աստուծոյ, որ ախպիսի Կրետտի մը հանդիպեր էր։ Այս կարծիքին մէջ յարատեւեց մինչև հացկերոյթէն ետքը, որուն մնացորդներովը զարմանեց իր երկարատեւ ժողովրդութիւնը։ Բայց զիշերը, իր տիրոջ անկողինը չաղած պահուն, Բլանչէի բոլոր բանաւոր շահքները ցնդեցան։ Նախասեռեակէ մը և նշարանէ մը բաղկացած յարկաբաժինին մէջ մէկ անկողին միայն կար։ Բլանչէ պառկեցաւ նախասեռեակին մէջ, ծածկոցի մը վրայ, որ ա'Արդանեանի անկողնէն հանուած էր և զոր այն օրէն ետքը ալ ևս չգործածեց ա'Արդանեան։

Աթօս ալ սպասաւոր մը ունէր, Կրիմօ անունով, զոր իրեն ծառայելու վարժեցուցած էր մասնաւոր եղանակով մը։ Այս արժանընտիր ազնուականը, —

խօսքերն իսկ Աթօսի համար է, սխալ հասկացուի, — չատ լռասէր էր: Հինգ կամ վեց տարիէ ի վեր որ ամենասերտ մտերմութիւնով կ'ապրէր իր ընկերներուն՝ Բօրթօսի և Արամիսի հետ, այս վերջինները յաճախ տեսած էին անոր ժպտիլը, բայց խնդալը երբեք տեսած չէին: Իր խօսքերը կարճ և յտաակ էին: Անթեռնի, զարդ և շաղապատում չունէին: Իր խօսակցութիւնը իրողութիւն մըն էր, առանց ո'ր և է միջանկեալ ձևերու:

Թէև Աթօս հազիւ երեսուն տարու կար ու ֆիզիքական և իմացական գեղեցիկութիւնով օժտուած, բայց սիրունի չունէր: Երբեք չէր խօսեր կիներու վրայ: Միայն թէ արդեւ չէր ըլլար որ այդ նիւթին վրայ չխօսէին իր ներկայութեան, թէև գիւրդին էր տեսնել թէ ախորժ էր զգար այդ կարգի խօսակցութիւնէ, որուն կը մասնակցէր դառն խօսքերով և մարդատեաց զիտողութիւններով: Իր վերապահումը, վարենութիւնը և լռախրութիւնը գրեթէ ձերբազնի մը կը դարձնէին զինք: Հետեւապէս, իր սովորութիւնները չխանգարելու համար, Կրիմօն վարժեցուցած էր իրեն հնազանդիլ պարզ նշանով մը կամ շրթութունքի պարզ շարժումով մը: Ծանրակշիռ պարագաներու մէջ միայն կը խօսէր անոր հետ:

Կրիմօ, որ կրակէ վախնալու պէս կը վախնար իր տիրոջմէն, անոր անձին համար մեծ սէր և անոր հանձարին համար մեծ պատկառանք զգալով մէկտեղ, երբեմն կը կարծէր թէ անոր փախաբաժը կատարելապէս հասկցած էր և կը խոյանար իր ստացած հրամանը գործադրելու, բայց ճիշտ անոր հակառակը կ'ընէր: Այն ատեն Աթօս ուներ կը թոթուէր և Կրիմօն կը ծեծէր առանց բարկանալու: Այդ օրերը քիչ մը կը խօսէր:

Բօրթօս, ինչպէս որ տեսնուեցաւ, Աթօսի բոլոր

բոլորն հակառակ բնավորութիւն մը ունէր: Ո՛չ միայն չատ, այլ նաեւ բարձրաձայն կը խօսէր, բայց, պէտք է խոստովանիլ ի պատիւ իրեն, հոգը չէր ընել թէ իր խօսքը մոտիկ ընող կ'ալ թէ ոչ: Կը խօսէր խօսելու և լսուելու հաճոյքին համար: Կը խօսէր ամէն նիւթի վրայ, գիտական նիւթերէ զատ, ունենալով անհաշտ ատելութիւն մը, զոր տղայ հասակէն ցոյց տուած էր գիտուններու հանդէպ, ինչպէս կ'ըսէր ինք: Աթօսի չափ վեհ կերպարանք մը չունէր, և այս մասին իր թերութիւնը զգալով, իրենց բարեկամութեան առաջին օրերուն մէջ, չատ անգամ անիրաւ վարմունք մը ունեցած էր Աթօսի հանդէպ, զոր ջանացած էր գերազանցել իր պերճ հագուստներով: Բայց հրացանակիր իր պարզ տառատոկով և գլուխը ետեւ ձգելու և ոտքը առաջ նետելու իր առանձնայատուկ ձևով, Աթօս իսկոյն կը գրաւէր իրեն վայել զիրքը ու պերճասէր Բօրթօսին երկրորդ կարգի գիրք մը կուտար: Բօրթօս ինքզինքը կը մխիթարէր Մ. տը Դոնվիլի նախասենեակին և խուլի պահականոցներուն մէջ պատմելով իր սիրային արկածները, որոնց մասին Աթօս երբեք չէր խօսեր, ու պարեգօտի ազնուականութենէ սուրի ազնուականութեան և հասարակ կիներէ մը մինչեւ պառնունիի ելլելէ ետք՝ Բօրթօս առայժմ կը խօսէր օտար իշխանուհիի մը վրայ, որ մեծ բարիք կը կամենար իրեն:

Հին առած մը կ'ըսէ. «Անանկ տիրոջ մը անանկ ծառայ»: Ուրեմն Աթօսի ծառայէն՝ Կոնիմոյէն՝ անցնինք Բօրթօսի ծառային՝ Մուսքոյօնին:

Մօսքոյօն նորմանտացի մըն էր, որուն Պօնիֆատ հանդարտիկ անունը Մուսքոյօն հնչեղ անունին փոխած էր տէրը: Բօրթօսի ծառայութեան մտած էր պայմանաւ որ իր տէրը հագուստին ստակը տայ և բնակութեան համար վարձք չառնէ: Օրը երկու ժամ ազատ

մնալ կ'ուզէր որպէս զի արհեստի մը պարագայով իր միւս պէտքերուն համար դրամ հաշթայթէր: Բօրթօս ընդունած էր այս սակարկութիւնը, որովհետեւ շատ աղէկ կուգար գործին: Մուսքօնին համար բաժկոնակներ կարել տուաւ իր հին հագուստներէն և պահեստի վերարկուներէն և շնորհիւ խիստ վարպետ դերձակի մը, որ հագուստներուն մէջի կողմը գարձակով կը նորէր զանոնք և որուն կնոջը մասին կասկած կար թէ Բօրթօսին մոռցնել տալ կ'ուզէր իր աղնուապետական սովորութիւնները, Մուսքօն շատ փառաւոր կերպարանք մը կ'առնէր իր տիրոջը ետեւէն գացած պահուն:

Գալով Արամիտի, — որուն բնաւորութիւնը կը կարծենք թէ գոհացուցիչ կերպով նկարագրեցինք, և զոր այս պատմութեան ընթացքին մէջ պիտի կրնանք աւելի աղէկ ուսումնասիրել, իր ընկերներուն բնաւորութեանը պէս —, սպասաւոր մը ունէր, որ կը կոչուէր Պաղէն: Գիտնալով թէ իր տէրը կը յուսար օրին մէկը կրօնաւոր ըլլալ, միշտ սև կը հագնէր, ինչպէս կը վայլէ եկեղեցականի մը սպասաւորին: Պէտիշօնցի մըն էր, 35-40 տարեկան, քաղցրարարոյ, հանդարտ գիրուկ, որ պարագայ ժամերուն մէջ բարեպաշտական գիրքեր կը կարդար և իրենց համար կը պատրաստէր քիչ բայց ընտիր կերակուր: Ասկէ զատ, համը, կոյր, խուլ և կա արեւապէս հաւատարիմ էր:

Հիմակ որ գէթ վեր ի վերոյ կը ձանձնանք տէրերն ու ծառաները, անցնինք անոնց բնական հարաններուն:

Աթօս կը բնակէր Ֆէրու փողոց, Լիւքսէնպուրկէն քանի մը քայլ հեռու, վարձու տան մը մէջ: Իր յարկարածինը կը բաղկանար երկու պղտիկ ու վայելչօրէն կահաւորուած սենեակներէ: Տանտիրուհին, որ տակաւին մանկամարդ էր և ճշմարտապէս գեղեցիկ

ի զուր կ'աշխատէր հաճոյ երեւալու: Այս համաստեղակալանին պատերուն վրայ, հոս հոն, հին պերճութեան մը բեկորներ կը փայլէին: Օրինակի համար, սուր մը, ճոխապէս ոսկեղրուագուած, որ Ֆրանսուս Ա. ի ժամանակէն մնացած էր, ձեւէն դատելով, և որուն երախակալը, որ գոհարներով ընդելուզուած էր, կրնար 200 ոսկի արժել: Եւ սակայն Աթօս, իր ամէնէն նեղ օրերուն մէջ իսկ, մտքէ անցուցած չէր գրաւի դնել կամ ծախել զայն: Բօրթօս երկար ատենէ ի վեր աչք տնկած էր այդ սուրին, և կեանքին տառը տարին կուտար, ձեռք անցընելու համար զայն:

Օր մը, երբ դրսուհիի մը ժամադիր եղած էր, նոյն իսկ փորձեց Աթօսէն փոխ առնել այն սուրը: Աթօս, առանց բան մը ըսելու, գրպանները պարպեց, բոլոր գոհարեղէնները, դրամները, երկդները, ոսկի շղթաները հաւաքեց և ամենքը մէկ Բօրթօսին տուաւ: Գալով սուրին, ըսաւ, անիկա իր տեղը դրոշմուած է և վար պիտի առնուի այն ատեն միայն երբ իր տէրը թողու իր բնակարանը: Սուրէն զատ, պատկեր մըն ալ կար, որ կը ներկայացնէր Հանրի Գ. ի ժամանակուան մեծ անձնաւորութիւն մը, խիստ վայելչօրէն հագուած, Սէնդ Էսքոի պատուանշանը կուրծքին վրայ, ու այս պատկերը Աթօսի դիմագծութեան հետ կարգ մը նմանութիւններ ունէր, որոնք կը ցուցնէին թէ արքայական պատուանշաններով զարդարուած այս մեծ անձնաւորութիւնը իր նախահաւն էր: Վերջապէս սուրին և պատկերին գինանշանները կրող գոհարազարդ շքեղ սնտուկ մը դրուած էր այն կրակարանին մօտ, որ միւս զարդերուն հետ բնաւ չէր յարմարեր: Աթօս միշտ վրան կը պահէր այս սնտուկին բանալին: Բայց օր մը Բօրթօսին առջեւ բացած էր սնտուկը և Բօրթօս կըցած էր ապահովուել թէ միայն նամակներ և թուղթեր կային անոր մէջ, — սիրային նամակներ և ընտանեկան թուղթեր անշուշտ:

Բօրթօս կը բնակէր խիստ ընդարձակ և շատ փառաւոր երեւոյթով յարկաբաժինի մը մէջ, Վիէօ-Բօլօնպիէ փողոց: Ամէն անգամ որ բարեկամի մը հետ կ'անցնէր իր բնակարանին առջևէն, որուն մէկ պատուհանէն Մուսքօն կ'երեւար միշտ իր համազգեստով, Բօրթօս գլուխն ու ձեռքը կը վերցնէր և կ'ըսէր. «Ահա՛ իմ բնակարանս»: Բայց երբեք տունը չէր գտնուեր, երբեք մարդ չէր հրաւիրեր որ մեր ելլէ և ո'չ ոք կրնար գաղտնար մը կաղմնել թէ այդ փառաւոր երեւոյթին տակ իրական ի'նչ ճոխութիւններ կային:

Իսկ Արամիս կը բնակէր զարդասեւեակէ մը, ճաշարանէ մը և ննջարանէ մը բաղկացած փոքր յարկաբաժինի մը մէջ, որ գեանտարակի միւս յարկաբաժիններուն պէս կը նայէր դարարագեղ, հովանուտ և դրացիներէն անսասան լի պարտէզի մը վրայ:

Գալով տ'Արզանեանի, գիտենք թէ ո'ւր կը բնակէր և արդէն ծանօթացանք անոր սպասաւորին՝ Բլանշէի հետ:

Տ'Արզանեան, որ ի բնէ շատ հետաքրքիր էր, ինչպէս են նեղգամիտները, ամէն ճիգ թափեց հասկնալու համար թէ իրօք ի՞նչ էին Աթօս, Բօրթօս և Արամիս: Վասն զի այս ուղմական անուններուն տակ պահած էին անոնք իրենց աղնուականի անունը, մաշաւանդ Աթօս, որ մէկ մզոն հեռուէն ցոյց կուտար մեծ անձնաւորութիւն մը ըլլալը: Հետեւապէս Բօրթօսին գիտեց Աթօսի և Արամիսի մասին տեղեկութիւն աններու համար և Արամիսի գիտեց, Բօրթօսը ճանչնալու համար:

Դժբախտաբար Բօրթօս ի'նք ալ բան մը չէր գիտեր իր լուսեաց ընկերոջ վրայ: Իր գիտցածը այն էր ինչ որ գուշակած էր: Կ'ըսէին թէ մեծ դժբախտութիւններ ունեցած էր իր սիրային գործերուն մէջ և թէ ահռելի մատնութիւն մը առ յաւէտ թունաւորած

էր այս շնորհալի մարդուն կեանքը: Ի՞նչ էր այդ մատնութիւնը: Ո՛չ ոք գիտէր:

Գալով Բօրթօսի, իր բուն անունէն զատ, — զոր միայն Մ. տը Դոնէվիլ գիտէր, անոր երկու ընկերներուն անունին պէս —, զիւրին էր հասկնալ անոր ի'նչ ըլլալը: Պարծենկոտ և անգաղտնապահ, անոր ներքինը կը տեսնուէր, ինչպէս կը տեսնուի բիւրեղի մը մէջէն: Միակ բանը, որ կրնար մոլորեցնել խուզարկուն, իր մասին անոր ըսած բոլոր աղէկ բաներուն հաւատալն էր:

Իսկ Արամիս, ո' և է գաղտնիք չունենալու երեւոյթին հակառակ, գաղտնախորհուրդ աղայ մըն էր, ուրիշներու մասին իրեն եղած հարցումներուն քիչ անգամ պատասխան կուտար, իսկ իր անձին նկատմամբ եղած հարցումներէն կը խուսափէր: Օր մը տ'Արզանեան, Բօրթօսի մասին երկար հարցումներ ընելէ և իմանալէ ետք այն զրոյցը թէ հրացանակիրը իշխանուհիի մը հետ կը սիրաբանէր, ուղեց գիտնալ նաև իր խօսակիցին սիրային արկածները:

— Իսկ դո՛ւք, սիրելի ընկեր, ըսաւ անոր, դուք որ ուրիշներու պատմութիւններուն, կոմսուհիներուն և իշխանուհիներուն վրայ կը խօսիք:

— Ներեցէ՛ք, ընդմիջեց Արամիս, խօսեցայ, վասն զի Բօրթօս ինք ալ կը խօսի այդ մասին, վստահի այս բոլոր գեղեցիկ բաները ըսած է իմ ներկայութեան: Բայց հաւատացէ՛ք, սիրելի Մ. տ'Արզանեան, որ եթէ այս տեղեկութիւնները ուրիշ աղբիւրէ մը քաղէի կամ եթէ անոնք իմ գաղտնապահութեան վստահութիւն, ըսաւ խօսքը պիտի չընէի:

— Տարակոյտ չունիմ, աւելցուց տ'Արզանեան, բայց վերջապէս, ինձի կուգայ որ դուք ալ շատ ընտանի էք զինանշաններու: Վկայ է այն ասեղծանկար թաշկինակը, որուն կը պարտիմ ձեզ հետ ծանօթանալու պատիւը:

Արամիս այս անգամ չբարկացաւ, բայց իր ամէնէն համեստ երեւոյթը առաւ և պատասխանեց կաթողին.

— Սիրելիս, մի՛ մոռնաք թէ եկեղեցական ըլլալ կ'ուզեմ և թէ աշխարհիկ ամէն առիթներէ խոյս կուտամ: Այն թաշկինակը, զոր տեսաք, ինծի յանձնուած չէր, այլ բարեկամ մը մոռցած էր զայն իմ տունս: Պարտաւորուեցայ պահել, որպէս զի ինք և իր սիրած կէնը չվտանգուին: Իսկ ես սիրունի չունիմ և ունենալ չեմ ուզեր, այս մասին հետեւելով Աթոսի խոնական օրինակին: Աթոս ալ սիրունի չունի ինծի պէս:

— Բայց ի՞նչ զարմանալի բան է: Դուք արքայ չէք, քանի որ հրացանակիր էք:

— Առժամայ հրացանակիր, սիրելիս, ինչպէս կ'ըսէ Կարախալը, աղամայ հրացանակիր, բայց սրտով եկեղեցական, հաւատացե՛ք: Աթոս և Բօրթօս այս գործին մէջ մացուցին զիս, որպէսզի զբաղում մը ըլլայ ինծի: Ձեռնադրուելու պահուս պզտիկ դժուարութիւն մը ունեցայ...: Բայց ասիկա չի շահողորդութիւն մը չէ և ձեր թանկագին ժամանակը կը գրաւեմ:

— Ամէ՛նեւին, զիս շատ կը հետաքրքրէ, պոռաց տ'Արդանեան, և առ այժմ ընելիք ո՛ր և է գործ չունիմ բացարձակապէս:

— Այո՛, բայց ես աղօթագիրքս պիտի կարդամ, պատասխանեց Արամիս, յետոյ պիտի պատրաստեմ քանի մը ոտանաւոր, զոր ինձմէ խնդրեց Տիկին տ'Էկէյօն: Ապա Մէնդ Օնօրէ փողոցը պիտի երթամ Տիկինն ար Շէվրէօզի համար անգոյր գնելու: Կը տեսնէք, սիրելի բարեկամս, որ եթէ դուք ստիպողական գործ չունիք, ես ունիմ:

Եւ Արամիս ձեռքը սիրալիր կերպով երկնցուց իր երիտասարդ ընկերոջ և հրաժեշտ առաւ անկէ:

Տ'Արդանեան, ո՛րքան ալ ձիգ ըրաւ, չկրցաւ սակայն աւելի բան մը խմանալ իր երեք նոր բարեկամ-

ներուն մասին: Ուստի որոշեց իրենց անցեալին նկատմամբ անոնց ըսածներուն հաւատով առ այժմ, յուսալով որ ապագային մէջ աւելի վստահելի և աւելի ընդարձակ տեղեկութիւններ պիտի ստանայ: Հիմակունիմա, Աթօսը նկատեց Աքիլլէս մը, Բօրթօսը՝ Էաս մը և Արամիսը՝ Յովսէփ մը:

Մնաց որ, չորս երիտասարդներուն կեանքը շատ զուարթ էր: Աթոս կը խաղար և միշտ կը յաղթուէր: Սակայն երբեք իր բարեկամներէն սու մը իսկ փոխ չէր տաներ, թէ և իր քսակը անոնց տրամադրութեան տակ եղած ըլլար շարունակ: Եւ երբ ապագիկ խաղացած ըլլար, միւս առտու ժամը վեցին իր պահանջատէրը քունէն կը հանէր և առջի օրուան պարտքը կը վճարէր միշտ:

Բօրթօս զարմանալի բնուորութիւն մը ունէր: Շահած օրերը խորխտ երեւոյթ մը կ'առնէր, իսկ եթէ կորսնցնէր, քանի մը օր անյայտ կ'ըլլար բոլորովին և յետոյ մէջտեղ կ'ելլէր աժգոյն դէմքով և կախ երեսով, բայց գրպանը լեցուն:

Իսկ Արամիս բնաւ չէր խաղար: Ամէնէն յոռի հրացանակիրը և ամէնէն չար կոչնակահան էր, զոր երբեք կարելի ըլլար տեսնել: Աշխատելու պէտք ունէր շարունակ: Երբեմն, ճաշի մը առէն, երբ ամէն ոք, գինիէն զգլխած և խօսակցութեանէն ոգևորուած, կը կարծէր թէ տակաւին երկու երեք ժամ պիտի մնայ սեղանին առջև, Արամիս ժամացոյցը կը նայէր, շնորհով ժպտալով մը ոտք կ'ելլէր և ընկերներէն հրաժեշտ կ'առնէր, երթալ խորհրդակցելու համար, — ինչպէս կ'ըսէր ինք, — առտուածաբանի մը հետ, որուն ժամադրութիւնն առած էր: Ուրիշ անգամ՝ տուն կը դառնար ճառ մը գրելու համար և կը խնդրէր իր բարեկամներէն որ չզրադեցնեն զինք:

Սակայն Աթոս կը ժպտէր այն մերամաղձոտ սիրուն ժպիտով, որ այնքան աղւոր կը վայելէր իր ազնիւ դէմքին և Բօրթօս կը խմէր, երբեւեմ ընկելով որ Արամիս գիւղի երեց մը միայն պիտի կրնար ըլլալ:

Բլանչէ, Կ'Արդանեանի սենեկապանը, իր քախտին համակերպեցաւ: Օրը երեսուն սու կ'առնէր և ամիսէ ի վեր սարեակի մը զուարթութեամբ կուգար բնակարանը, իր տիրոջ հանդէպ շատ սէր տածելով: Երբ ձախորդութեան հովը սկսաւ փչել Յօսուայէօս փողոցի տան վրայ, այսինքն երբ Լուի Ժ. ի քառասուն ոսկիները գրէթէ սպառեցան, սկսաւ դանդաղանք ընել, զորս Աթոս տաղակալի, Բօրթօս անվայի և Արամիս ծաղրելի գտան: Ուստի Աթոս խորհուրդ տուաւ Կ'Արդանեանի որ այդ անպիտանը ճամբէ: Բօրթօս կ'ուզէր որ ճամբէէ առաջ աղւոր մը տփին իսկ Արամիս յայտնեց թէ աէր մը իրեն տրուած գովեստները միայն պէտք է լսէ:

— Ձեզի համար գիւրին է աղպէս ընել, աւելցուց Կ'Արդանեան: Դուք, Աթօս, լուռ ու մունջ կ'ապրէք Կոնստնտինոպոլիս, անոր արդիւրած էք ձեզի հետ խօսելէ և հետեւապէս խնդիր ունեցած չէք: Դուք, Բօրթօս, փառաւոր կեանք մը կը վարէք և ձեր Մուսքըղօն ծառային համար չատուած մըն էք, վերջաւ պէս դուք, Արամիս, շարունակ ձեր աստուածաբանական ուսումնասիրութիւններուն պարապած ըլլալով, խորին յարգանք մը կը ներշնչէք ձեր հեղափոխութեան և կրօնապէս ծառային: Բայց ես որ ապրուստով աղքատ մը չունիմ, ո՛չ հրացանակիր եմ և ո՛չ պահակ, ի՞նչ կրնամ ընել սէր, սարսափ կամ յարգանք ներշնչելու համար Բլանչէի:

— Գործը ծանր է, պատասխանեցին երեք բարեկամները: Տնական խնդիր մըն է: Ծառաները կրնան պէս են: Պէտք է խնայն փափաքուած սահմանին մէջ զննել զանոնք: Խորհեցէք ուրեմն:

Տ'Արդանեան խորհեցաւ և որոշեց առ այժմ տփել Բլանչէն, ինչ որ ըրաւ այն խղճատութեամբ, զոր ջոյց կուտար իր բոլոր գործերուն մէջ: Յետոյ, արգիւնց անոր իր պաշտօնէն հեռանալ առանց իր արտօնութեան:

— Վասնդի, ըսաւ, աւագան աղէկ պիտի ըլլաւ լաւագոյն օրերու կ'ապասեմ անխուսափելի կերպով: Հետեւաբար բախտով պիտի չինես եթէ քովս մնաս, ու ես այնքան բարի աէր մըն եմ որ չեմ ուզեր քու բախտը վտանգել, քեզ իմ ծառայութեան արձակելով:

Այս ընթացքը Կ'Արդանեանի վարուելու եղանակին նկատմամբ մեծ յարգանք ներշնչեց հրացանակիրներուն: Բլանչէ ալ հիացաւ և առնել քալելու խօսքը չըրաւ այլ եւս:

Չորս երկուսուսները գրէթէ միեւնոյն կերպով կ'ապրէին: Տ'Արդանեան, որ ո՛ր է սովորութիւն չունէր, քանի որ գաւառէն կուգար և իրեն համար բոլորովին նոր աշխարհ մը կը մտնէր, իր բարեկամներուն սովորութիւնները իւրացուց իսկոյն:

Չմիտը ժամը ութին և ամառը վեցին կ'արթննաւ յին, և Մ. ար Դոնէվիլի ապարանքը կ'երթային կարգախօսը և գործերուն ընթացքը հասկնալու համար: Տ'Արդանեան, թէեւ հրացանակիր չէր, բայց իրր այն կը ծառայէր սրտառու ճշտութիւնով մը: Միշտ պահակութիւն կ'ընէր, վասն զի իր բարեկամներէն իւրաքանչիւրին պահակութիւն ըրած ատեն կ'ընկերուար անոր: Հրացանակիրներու պաշտօնատան մէջ առաջինը կը ծանօնային զինք և կը նկատէին իրր և լուրնկեր մը: Մ. ար Դոնէվիլ, որ առաջին ակնարկով դնահատած էր անոր արժանիքը և ճշմարտ սէր մը կը տածէր անոր հանդէպ, շարունակ կը գովէր զայն թաղաւորին առջեւ:

Երեք հրացանակիրներն ալ շատ կը սիրէին իրենց

երկառատարդ բնիկերը : Այս չորս մարդիկը զիրար միացնող բարեկամութիւնը, և մանամարտի, կամ գործի և կամ հաճոյքի համար օրը երեք չորս անգամ զիրար տեսնելու պէտքը կը մղէր զիրենք ստուերի պէս լրարու ետեւէ վազելու և ամէն ոք կը տեսնէր որ անբաժանելիները զիրար կը փնտռէին Լիւրսէնպուրէէն Սէն Ալլըրիսի հրապարակը կամ Վիլօ-Քօլօնպիէ փողոցէն Լիւրսէնպուրի :

Հիմակուհիմա, Մ. ալ Դոնէվիլի խոտուռները իրաւանաւաւու վրայ էին : Օր մը թաղաւորը հրամայեց Տէ զ'էսառ ասպետին որ տ'Արդանեանը իր պահակչեքու գունդին մէջ բնդունի : Տ'Արդանեան պահակի համազդեասը հագու հառաչանքով : Իր կեանքին տաք տաքին կը զոհէր եթէ այդ զգեստին տեղ հրացանակի իր աստատուը հագնէր : Բայց Մ. ալ Դոնէվիլ խօսք առաւ որ այս շնորհը ձեռք պիտի ձգէր եթէ տ'Արդանեան երկու տարի աշկերտութիւն բնէր : Սակայն կրնար այս չըջանը կարճաւ, եթէ տ'Արդանեան առիթ ունենար ծառայութիւն մը մասնուցանելու թաղաւորին կամ փայլուն գործ մը կատարելու : Տ'Արդանեան այս խոստումին վրայ հեռացաւ և հետեւեալ օրն իսկ ասանձնեց իր պաշտօնը :

Այն ատեն Աթօս, Բօրթօս և Արամիո սկսան պահակութիւն ընել տ'Արդանեանի հետ, երբ կարգը անոր դար : Այս կերպով, Տէ զ'էսառ ասպետին գունդը մէկի տեղ չորս հոգի ընդունեց, տ'Արդանեանի հոն մտած օրը :

Բ.

ԱՐԲՈՒՆԱԿԱՆ ՄԵՐԵՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Սակայն Լուի Ժ.Թ. թաղաւորին քառասուն ոսկիները ինչպէս այս աշխարհի ամէն բաները, սկիզբ մը ունենալէ ետք, ունեցան իրենց վախճանը ու այս վախճանէն ի վեր չորս բնիկները նեղութեան մէջ ինկած էին : Նախ Աթօս քիչ մը ատեն իր գրամովը հողաց բնիկներու պէտքը : Անոր յաջորդեց Բօրթօս և չնորհի իր անհետացումէն մէկուն, որոնք սովորական եղած էին իրեն, ասանեւորեց օրի չափ կըցած էր հողալ ամէնուն պէտքը : Վերջապէս կարգը եկած էր Արամիոյ, որ սիրով հողացած էր պէտք եղածը և կրնէր թէ իր աստուածաբանական գիրքերը ծախելով Սակայն յաջողած էր քանի մը ոսկի ձարելու :

Այն ատեն, ըստ սովորութեան, զիմեցին Մ. ալ Դոնէվիլի, որ անոնց ամսականէն թերհաշիւ վճարումը բաւ, բայց այս թերհաշիւ վճարումները չէին կրնար երկար ատեն բաւել երեք հրացանակի բնուր, որոնք արդէն յատեալ հաշիւներ չատ ունէին : Իսկ տ'Արդանեան տակաւին ամսական չունէր :

Վերջապէս երբ տեսան թէ այլեւս բնաւ գրամ պիտի չմտայ քովերին, վերջին ճիգ մը ըրին և ութը տար ոսկի հաւաքելով Բօրթօսին տունն որ խաղայ : Դժբախտաբար Բօրթօսին բախտը չբանեցաւ և ամէնքը մէկ կորսնցնելէ զատ, քսանեւորեց ոսկի ալ պարտական մնաց :

Այն ատեն նեղութիւնը չքաւորութեան վերածուեցաւ : Անօթիները սկսան, իրենց սպասաւորները ետեւին ձգած, քարափներն ու պահականոցները

պրտիլ և իրենց դուրսի բարեկամներուն մօտ ճաշել
կըցածնուն չափ, վասն զի, Արամիսի կարծիքով,
պէտք էր յաջողութեան ատեն ճաշ սերմանել աջ ու
ձախ, ձախորդութեան ատեն անոնցմէ քանի մը հասը
քաղելու համար:

Չորս անգամ հրաւէր կըլաւ Աթօսի, որ ամէն ան-
գամուն միասին սարաւ իր բարեկամները ծառաներով
մէկտեղ: Բօրթօս վեց անգամ հրաւիրուեցաւ և վեց
անգամուն ալ միասին սարաւ իր ընկերները: Արա-
միս ութը հրաւէր ստացաւ: Այս մարդը, ինչպէս ար-
դէն կարելի կըլաւ նշմարել, քիչ աղմուկ կը հանէր,
բայց շատ դժուար կը տեսնէր:

Կալով տ'Արդանեանի, որ տակաւին մարդ չէր
ճանչնար Բարիդի մէջ, չօքօլայի նախաճաշ մը հայ-
թայթեց կրկնակից քահանայի մը տունը և ճաշ մը՝
պահակներու դրօշակիւրի մը կողմէ: Իր բանակը տա-
րաւ քահանային տունը, որուն երկու ամսուան պա-
շարը լափեցին լմնցուցին, և դրօշակիւրին տունը, ուր
առաւ ուտելիք տրուեցաւ իրենց: Բայց, ինչպէս կ'ը-
սէր Բլանշէ, մարդ մէկ անգամ միայն կ'ուտէ, նոյն
խալ շատ կերած ատենը:

Հեռեւտպէս տ'Արդանեան շատ պզտիկ մնաց մէկ
ու կէս ճաշ հայթայթած ըլլալուն համար, — վասնզի
քահանային տունին նախաճաշը կէս ճաշ միայն կըր-
նար սեպուիլ —, մինչ Աթօս, Բօրթօս և Արամիս
խնջոյքներ մատակարարած էին: Կը կարծէր թէ բեռ
կըած է ընկերութեան վրայ, իր երկասարդական
բարեմատութեանը մէջ մոռնալով թէ ամբողջ ամիս մը
կերակրած էր այս ընկերութիւնը և իր մտադրաւ
միաքը սկսաւ միջոց մը որոնել փութով: Մտածեց թէ
քաջ, ձեռներեց ու ժիր չորս երկասարդներուն այս
գործակցութիւնը յողնած դադրած պտոյաներէ, որու
սերամարտութեաւ դասերէ և աւելի կամ նուազ արա-

միտ կատակներէ սարերի նպատակ մը պէտք է ու-
նենար:

Արդարեւ, իրենց պէս քսակով ու կեանքով իրա-
րաւ անձնուէր, միշտ իրարու օգնող, ու երբեք չըն-
կրկող, միաձայնութեամբ արուած որոշումները առան-
ձին կամ խմբովին գործադրող չորս մարդեր, աշխարհի
չորս ծայրերուն սպառնացող կամ դէպ ի մէկ ծայրը
դարձող չորս բազուկներ, պարտաւոր էին գաղտնապէս
կամ յայտնապէս, ականի թէ խթամատի միջոցաւ,
նկողութեամբ կամ ոյժով ճամբայ մը բանալ գէպ այն
նպատակը, որուն կ'ուզէին հասնիլ, ո՛րքան ալ ար-
գիւտած կամ հեռացած ըլլար անիկա: Տ'Արդանեան
դարձացաւ որ իր ընկերները խորհած չէին այս բա-
նին վրայ:

Ինք կը խորհէր և նոյն խալ լրջօրէն, և ուղեղը
կը յոգնեցնէր ուղղութիւն մը գտնելու համար այն
փառապատիկ ոյժին, որով տարակոյս չունէր թէ պիտի
յաջողէին աշխարհը վերցնել իբր թէ ճիշտ այն ըծա-
կով, զոր կը փնտռէր Արքիմէդէս: Այս միջոցին էր
որ դուռը դարկին: Տ'Արթանեան արթնցուց Բլանշէն
և հրամայեց որ դուռը բանայ:

«Տ'Արդանեան արթնցուց իր սպասաւորը», խօս-
քէն՝ ընթերցողը չկարծէ թէ գիշեր էր կամ տակաւին
էր լուսացած: Ո՛չ, ժամը չորս դարկած էր և Բլանշէ,
երկու ժամ առաջ, եկած իր արթմէն կերակուր ու-
ղած էր և անիկա ալ պատասխանած էր սա առածով.
«Բնացողը կը ճաշէ»: Եւ Բլանշէ կը ճաշէր քնանալով:
Ներս մտնող մարդը պարզ կերպարանքով և քաղ-
քեանի երեւոյթով մէկն էր:

Բլանշէ աղանդերի տեղ ուղեց որ խօսակցութիւնը
լսէ, բայց քաղքեանին յայտարարեց տ'Արդանեանի թէ
իր ըսելիքը կարեւոր և գաղտնի ըլլալուն համար կը
փափարէր առանձին մնալ իրեն հետ:

ՏՄ. քղանեան ճամբեց Բլանչէն և հասեցուց այցելուն :

Պահ մը լուռ թիւն սիրեց, որու միջոցին երկու մարդիկը իրարու երես հայեցան իրր թէ զիրար ճանչնալու համար : Յետոյ տՄ. քղանեան խոսարհութիւնը բաւ, բսկու համար թէ մտիկ կ'ընէր իրեն :

— Լսեցի որ Մ. տՄ. քղանեանի վրայ կը խօսէին իբրեւ խիստ քաջ երիտասարդ մը, ըսաւ քաղքենին և այն համբաւը, զոր կը վայելէ իրաւամբ, զըզիւ եղաւ ինծի որ գաղտնիք մը վստահիմ իրեն :

— Խօսեցէ՛ք, պարո՛ն, խօսեցէ՛ք, ըսաւ տՄ. քղանեան, որ բնաղբաբար հասկցաւ թէ շահաւոր գործ մը կար :

Քաղքենին պահ մը լուռ կենալէ ետք շարունակեց.

— Կին մը ունիմ որ թագուհիին ձեռնակեղէններուն վերադաշուն է, պարո՛ն, և թէ՛ խոնմ է, թէ՛ գեղանի : Երեք սարի կայ որ զիս անոր հետ ամուսնացուցին, թէ և մեծ հարստութիւն մը հունէր, վասնզի Մ. տը լա Բօրթ, թագաւորին հանգիւրձարկար, անոր կնքահայրն է և իջը սրաշտպանէ գոյն . . . :

— Է՛, ե՞տքը, հարցուց տՄ. քղանեան :

— Ետքը, աւելցուց քաղքենին, երէկ ամուսնուեանգուեցաւ, իր աշխատանոցէն դուրս ելած պահուն :

— Ո՞վ ամուսնագեց ձեր կինը :

— Վստահաբար չեմ գիտեր, պարո՛ն, ըսցց մէկը կայ որմէ կը կասկածիմ :

— Ո՞վ է ատիկա :

— Մարդ մը, որ երկար ատենէ ի վեր կ'ոջնու և տուէն ինկած էր :

— Վա՛յ սատահայ :

— Բայց կ'ուզէ՞ք որ ձիւսը ըսեմ, պարո՛ն, չա-

բուեակեց քաղքենին : Համոզուած ևմ թէ այս գործին մէջ աւելի քաղաքականութիւն կայ քան թէ սէք :

— Աւելի քաղաքականութիւն քան թէ սէք, ըսաւ տՄ. քղանեան մտախոհ երեւոյթով մը : Չեք կասկածը որի՞ վրայ է :

— Չեմ գիտեր թէ կասկածներս քայտնեմ թէ ոչ :

— Պարո՛ն, զիտեղ կուտամ ձեզի թէ ևս ամենեւին բան մը չեմ խնդրեր ձեռէ : Դո՛ւք եկաք : Դո՛ւք ըսիք ինծի թէ գաղտնիք մը պիտի հաղորդէք : Ուրեմն ձեր ուզածին պէս շարժեցէք : Տակաւին ժամանակ կայ հեռանալու :

— Ո՛չ, պարո՛ն, ո՛չ, դուք պարկեշտ երիտասարդ մը : Կ'երեւաք : Պիտի վստահիմ ձեզի : Ուստի կը կարծեմ թէ կինս իրեն քատուի սիրային գործի մը համար չէ որ ամուսնագեցին, այլ իրմէ շատ աւելի բարձր դիրք ունեցող կինը մը սիրային գործին համար :

— Ա՛հ, ա՛հ, արդեօք Տիկին տը Պուա-Դըստի սիրահարութիւններուն համար է, ըսաւ տՄ. քղանեան, որ ինքզինքը արքունիքի գործերուն տեղակ ցոյց ալ ուզեց քաղքենին :

— Աւելի բարձր տիկին մը, պարո՛ն, աւելի բարձր :

— Տիկին տիկնոջօնն է :

— Աւելի բարձր :

— Տիկին տը Շէվրէօղը :

— Աւելի բարձր, շա՛տ աւելի բարձր :

— Տիկին . . . :

ՏՄ. քղանեան կանգ առաւ :

— Այո՛, պարո՛ն, պատասխանեց սարսափահար քաղքենին այնպիսի ցած ձայնով մը, որ հաղիւ կարելի եղաւ լսել :

— Որի՞ հետ :

— Որի՞ հետ կ'ընայ ըլլալ, և թէ ոչ Դուքս . . . :

— Դուքս... ի՞նչ հետ :

— Այո՛, պարո՞ն, պատասխանեց քաղքեհին իր ձայնը աւելի ցածրեւելով :

— Բայց դուք ինչէ՞ն գիտէք այս բաները :

— Ա՛հ, ինչէ՞ն գիտեմ մի... :

— Այո՛, ինչէ՞ն գիտէք : Կէս վստահութիւնն չեմ բնութենիւ, ապա թէ ոչ... կը հասկնաք :

— Կնոջմէս խմացած եմ, պարո՞ն, նոյն ինքն կ'նոջմէս :

— Ինք ո՞րմէ խմացած է :

— Մ. աը լա Բօրթէն : Չըսի՞ թէ կի՛նս Մ. աը լա Բօրթի սանուհին է և Մ. աը լա Բօրթ թագուհիին մանրին է : Է՛ ուրեմն, Մ. աը լա Բօրթ Ն. վահագնութեան մօտ գրած էր զայն, որպէսզի միւր խեղճ թագուհին գոնէ վստահելի մէկը ունենայ, քանի որ թագաւորը երեսի վրայ ձգած է զայն, կարտինալը լրտեսներ գրած է անոր վրայ և ամէն կողմէ մատնիչներ պաշարած են զայն :

— Ա՛հ, ա՛հ, խնդիրը կը պարզուի, ըստ տ'Արգանեան :

— Արդ, չորս օր տուջ կի՛նս տուն եկաւ, պարո՞ն : Իր պայմաններէն մէկը սա էր որ չարաթը երկու անգամ զիս տեսնելու պիտի գար, վասնզի, ինչպէս պատիւ ունեցայ ըսելու, կի՛նս շատ կը սիրէ զիս : Արդ, կի՛նս տուն եկաւ և ինծի խոստովանեցաւ թէ այս պահուն թագուհին մեծ վախի մէջ է :

— Իրա՞ն :

— Այո՛, Կարտինալը, ինչպէս կ'երեւայ, աւելի քան երեք կը հալածէ ու կը հետապնդէ զայն : Չի կրնար անոր ներքէլ աւաղանին (ետակ մը պար) պատմութիւնը : Այդ պատմութիւնը գիտէ՞ք :

— Հա՛րկաւ գիտեմ, պատասխանեց տ'Արգանեան, որ սակայն բան մը չէր գիտեր, բայց ինքզինքը տեղեակ ցուցնել կ'ուզէր :

— Այնպէս որ հիմակ այլ ևս տեսնութիւնն չէ որ կը անուցանէ, այլ վրէժխնդրութիւնն :

— Իրա՞ն :

— Եւ թագուհին կը կարծէ թէ... :

— Է՛, ի՞նչ կը կարծէ :

— Կը կարծէ թէ իր անունով նամակ գրուած է Պըթինկէմի Դուքսին :

— Թագուհիին անունով :

— Այո՛, Բարիզ բերելու համար զայն, և եթէ անգամ մը Բարիզ դայ, ծուղակը պիտի ձգեն զայն :

— Վա՛յ անպիտան : Բայց ձեռ կի՛նը, սիրելի պարո՞ն, ի՞նչ գործ ունի այս ամէնուն մէջ :

— Գիտեն թէ անձնուէր է թագուհիին, և կ'ուզեն կա՛մ հեռացնել զայն իր տիրուհիին քովէն, կամ վախցնել ու Ն. վահագնութեան դադարիքները կորզել և կամ հրապուրել և իբր լրտես գործածել :

— Հաւանական է, ըստ տ'Արգանեան, բայց զի՛նքը առեւանգող մարդը կը ձանձնա՞ք :

— Ըսի թէ կը կարծեմ ձանձնալ :

— Անունը ի՞նչ է :

— Չեմ գիտեր : Միայն սա գիտեմ որ Կարտինալին մէկ արարածը, անոր հար ոգին է :

— Բայց տեսա՞՞ք զայն :

— Այո՛, կի՛նս օր մը ցոյց տուաւ ինծի :

— Նշան մը ունի՞, սրմէ կարելի ըլլայ ձանձնալ զայն :

— Օ՛հ, անշուշտ : Վէս գէմքով, սեւ մագով, թուխ գոյնով, խորաթափանց աչքերով, ձերմակ աղւանդերով անձնաւորութիւն մըն է, որ քունքին վրայ սպի մը ունի :

— Քունքին վրայ սպի՞ մը, պոռաց տ'Արգանեան և ձերմակ աղւանդ, խորաթափանց աչք, թուխ գոյն, սեւ մագ և վէս գէմք : Մէօնի մարդն է :

- Ձեր մա՞րդն է, ըսիք :
- Այո՛, այո՛, բայց մեա չուհի : Ո՛չ, կը սխալիմ, ընդհանրապես չառ աղւոր : Կ'ըլլայ եթէ ձեր մարդը իմա ալ է : Մէկ հարուածով երկու վրէժ պիտի լուծեմ, ահա այսչափ : Բայց ո՞ւր կը գտնուի այդ մարդը :
- Ձեմ գիտեր :
- Ո՛ւր բնակելուն վրայ տեղեկութիւն չունի՞ք :
- Ո՛չ : Օր մը երբ կինս Լուսի կը տանէի, ահիկա դուրս կ'ելլէր հոնկէ և կինս ցոյց տուաւ ինծի :
- Չա՛ր ստանայ, միմայ տ'Արդանեան, ձեր բաժնէրը տարաւ քաներ են : Ձեր կնոջ առեւանդուիլը ո՞ւրկէ իմացար :
- Մ. ալ լա Բօրթէն :
- Մանրամասնութիւն տուա՞ւ :
- Ո՛չ, բան մը չէր գիտեր :
- Ուրիշ տեղէ բան մը չիմացա՞ք :
- Այո՛, ստացայ . . . :
- Ի՞նչ ստացար :
- Բայց չեմ գիտեր թէ արդեօք մեծ անխոհեմութիւն մը կ'ընեն :
- Դա՞րձեալ հոգ եկաք : Սակայն գիտե՛լ Կուտամ ձեզի թէ այս անգամ եթէ պահել ուզէք, ուշ է :
- Ուստի չեմ պահեր, իսկ'ըր անիծեմ, ի՛նչ կ'ուզէ թող ըլլայ, պտաց քաղքեհին հայհոյութիւն ընելով որպէս զի գրգռուի : Սակէ դատ, Պօնասիէօյի խօսքս վկայ . . . :
- Ձեր անունը Պօնասիէօ՞ է, ընդմիջեց տ'Արդանեան :
- Այո՛ :
- Ուրեմն կ'ըսէիք թէ Պօնասիէօյի խօսքս վկայ . . . : Ներեցէք որ ընդմիջեցի : Բայց ինծի անանկ եկաւ թէ այդ անունը անծանօթ չէր ինծի :

- Կարելի է, պարո՛ն : Ձեր տանտէրն եմ :
- Ա՛ն, ա՛ն, ըբաւ տ'Արդանեան, կէս մը ոտք ելլելով և բարեւելով, իմ տանտէ՞րս էք :
- Այո՛, պարո՛ն, այո՛ : Եւ որովհետեւ երեք ամիսէ՛կ վեր որ տունս կը բնակիք և անչուչա չառ զբաղած ըլլալով մոռցած էք վարձքը վճարել, որովհետեւ կ'ըսեմ ես վայրկեան մը խալ չնեղեցի ձեզ, խորհեցայ որ իմ վաղեմականութիւնս պիտի յարգէիք :
- Ի՞նչպէս, սիրելի Մ. Պօնասիէօ, աւելցուց տ'Արդանեան, հաւատացէք որ չառ երախտապարտ եմ ձեր ալդ ընթացքին համար և եթէ, ինչպէս ըսի, կարենամ օգտակար ըլլալ ձեզի . . . :
- Կը հաւատամ ձեր խօսքին, պարո՛ն, կը հաւատամ, և ինչպէս որ պիտի ըսէի, Պօնասիէօյի խօսքս վկայ որ վստահութիւն ունիմ ձեր վրայ :
- Ուրեմն լմնցուցէք ինչ որ ակամ էիք ըսելու ինծի :
- Քաղքեհին նամակ մը հանեց գրպանէն ու տ'Արդանեանի տուաւ :
- Նամակ մը, ըսաւ երիտասարդը :
- Չոր ստացայ այս առտու :
- Տ'Արդանեան բացաւ նամակը և որովհետեւ մութը կոխելու վրայ էր, պատահանին մօտ գնաց : Քաղքեհին ալ հետեւեցաւ անոր :
- Տ'Արդանեան կարդաց.
- « Ձեր կինը մի՛ փնտռէք : Ձեզ պիտի դարձնենք « զայն եթէ այլ ևս պէտք չունենանք անոր : Եթէ « զայն գտնելու համար ձեռնարկ մը ընէք, կոր- « սուած էք : »
- Ահա դրակաւ բան մը, շարունակեց տ'Արդանեան : Բայց վերջապէս սպառնալիք մըն է միայն :
- Այո՛, բայց այս սպառնալիքը կը սաբստիցանէ

զիս: Ես սուր շարժող մարդ չեմ, պարո՛ն, և Պաս-
զիյէն կը վախնամ:

— Հը՛մ, ըբաւ տ'Արդանեան, բայց իմ փոյթն չէ
Պասզիյը: Եթէ խնդիրը սուրի հարուածի մը վրայ
ըլլայ, նորէն բան մը չէ:

— Սակայն, պարո՛ն, յոյս ձեր վրայ դրած էի
այս ուրծին մէջ:

— Իբա՞ն:

— Զձեզ շարունակ պերճափայլ հրացանակիրնե-
րով շրջապատուած տեսնելով և գիտնալով թէ անոնք
Մ. ար Դոէվիլի հրացանակիրներէն են և հետևապէս
Կարախնալին թշնամիները, խորհեցայ թէ դուք և ձեր
բարեկամները ուրախ պիտի ըլլաիք որ մեր խեղճ
թագուհիին իրաւունքը պաշտպանելէ դատ, Ն. Բար-
ձրութեան խող մը պիտի խաղաք:

— Անշուշտ:

— Եւ յետոյ խորհեցայ թէ ինծի երեք ամսուան
վարձք պարտական ըլլալով, որուն խօսքը ըբած չէի
երբեք...:

— Այո՛, այո՛, արդէն այդ բացատրութիւնը տուիք
արդէն:

— Ասիէ զատ, ո՛րչափ ատեն որ իմ ատեն նստե-
լու պատիւը ընէք ինծի, ձենէ վարձք ատենելու մոտ-
դիւր չըլլալով...:

— Շա՛տ աղէկ:

— Ասոր վրայ աւելցուցէք նաեւ թէ ի հարկին
միտքս դրած եմ յիսուն ոսկի տալ ձեզի, եթէ այս
միջոցին նիզովեան մէջ էք, ինչ որ չեմ կարծեր...:

— Հիանալի է: Ըսել է որ, սիրելի Մ. Պօնտփէօ,
հարուստ էք:

— Բարեկեցիկ եմ, որպրո՛ն, ահա այսչափ:
Փերեզակութիւն ընելով ու մանաւանդ համբաւաւոր
նաւարկու ժան Մօքէի վերջին ուղևորութեան հա-

մար քիչ մը դրամադուլիս յատկացուցած ըլլալով,
2-3000 ոսկիի եկամուտ մը շինեցի...: Ա՛հ, բայց...:
պոռաց քաղքենին:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց տ'Արդանեան:

— Ի՞նչ կը տեսնեմ վարը:

— Ո՞ւր:

— Փողոցը, ձեր պատուհանին դէմը, սա դրան
առջև: Վերաբերուի մէջ ծածկուած մարդ մը կայ,
տեսէք:

— Ա՛ն է, պոռացին տ'Արդանեան և քաղքենին,
երկուքն ալ միեւնոյն ժամանակ ճանչցած ըլլալով
իրենց մարդը:

— Ա՛հ, այս անգամ ձեռքէս պիտի չաղատի, պո-
ռաց տ'Արդանեան իր սուրը առնելով, պատահէն
հանելով զայն և սննեակէն դուրս խորանալով:

Սանդուղին վրայ հանդիպեցաւ Աթօսի և Բօր-
թօսի, որ շինքը տեսնելու կուգային: Մէկիկ կեցան
և տ'Արդանեան նետի պէս սրացաւ անոնց մէջէն:

— Է՛, ո՞ւր կը վազես այդպէս, պոռացին երկու
հրացանակիրները:

— Մէօնի մարդը, պատասխանեց տ'Արդանեան և
անյայտ եղաւ:

Տ'Արդանեան քանի մը անգամ իր բարեկամներուն
պատմած էր անձանութիւն հետ ունեցած դէպքը, ինչ-
պէս նաեւ ժամանումը գեղանի ուղևորութիւն, որուն
այդ մարդը յանձնած պիտի ըլլար այնքան կարևոր
նամակ մը:

Աթօսի կարծիքը սա էր որ տ'Արդանեան կռիւին
մէջ կորանցուցած էր իր նամակը: Իր կարծիքով,
ազնուական մը, և տ'Արդանեանի նկարագրածին հա-
մեմատ անձանութը ազնուական մը միայն կրնար ըլլալ,
անկարող էր նամակ մը գողնալու չափ վատ ըլլալ:

Բօրթօս այս ամէնուն մէջ սիրային ժամադրու-

Թիւն մը միայն կը տեսնէր, զոր կինն մը տուած էր աստուծոյ մը և կամ աստուծոյ մը՝ կնոջ մը և տ'Արդանեանի ու անոր դեղնագոյն ձիուն ներկայութիւնը որդիւր եղած պիտի ըլլար այդ ժամագրութեան:

Արամիս ըսած էր թէ այս աստուծոյ բաները խորհրդաւոր ըլլալով, աւելի աղէկ էր անոնց խորը հպարտել:

Հետեւեալէն տ'Արդանեանի ըսած քանի մը բառերէն հասկցան թէ խնդիրը ի՞նչ էր և խորհելով որ տ'Արդանեան իր մարդը դանելէ կամ զայն կորսնցնելէ ետքը վերջապէս իր տունը պիտի դառնայ, շարունակեցին իրենց ճամբան:

Երբ տ'Արդանեանի սենեակը մասն, մարդ մարդասանք չկար հոն: Տանակէրը, երկատարդին և անծանօթին միջև պատահելիք կռիւին հետեւեալներէն վստիմալով, — արդէն ըսած էր թէ վախկտա է, — խոհեմութիւն սեպած էր խոյս տալ:

Թ.

ՏՄԵՐԱՆԵԱՆ ԻՆՔՉԻՆՔԻ ԿԸ ՅՈՒՅՆԻ

Ինչպէս դուշակած էին Աթօս և Բօրթօս, տ'Արդանեան կէս ժամէն դարձաւ: Այս անգամ ալ իր մարդը ձեռքէն փախցուցած էր, որ կարծես թէ անհետ եղած էր գիթաբար: Տ'Արդանեան, սուրը ձեռքը, վազած էր շրջակայ բոլոր փողոցներէն, բայց չէր գտած մէկը որ իր փնտած մարդուն նմանէր: Յետոյ վերջապէս դարձեր էր ընկելու բան մը, զոր թերեւ

ամէնէն առաջ ընկել պէտք էր, այսինքն զարնել այն դուռը, որուն կը թնամ էր անձանօթը: Բայց պարտադիր տալ տալ տասնեկու անգամ զարկած էր յաջորդաբար: Պատասխան տուող եղած չէր: Եւ դրացիները, որ աղմուկը լսելով իրենց տունին դուռը իջեր կամ պատուհանէն դուս հաներ էին իրենց գլուխը, հաւատար էին իրեն թէ վեց ամիսէ ի վեր ո՛չ ոք կը բնակէր այն տունը, որուն բոլոր պատուհանները դոց էին արդէն:

Մինչ տ'Արդանեան փողոցները կը վազվազէր և դուռները կը զարնէր, Արամիս իր երկու բարեկամներուն միացեր էր, այնպէս որ տ'Արդանեան, տուն դառնալուն, տեսաւ որ իր ընկերները խմբուեր էին:

— Է՛, ի՞նչ եղաւ, ըսին երեք հրայանակիրները, ներս մտնելը տեսնելով տ'Արդանեանի, որուն ղէմքը բարկութենէն այլալից էր և ճակատէն քրտինք կը վազէր:

— Է՛, պտուց տ'Արդանեան սուրը անկողինին վրայ նստելով, պէտք է որ այդ մարդը նոյն ինքն ստանան եղած ըլլայ: Ոգիի մը, ստուերի մը, ուրուականի մը պէս անբայա եղաւ:

— Դուք ուրուականներու կը հաւատա՞ք, հարցուց Աթօս Բօրթօսին:

— Ես միշտկ տեսածիս կը հաւատամ, և որովհետեւ ուրուական տեսած չեմ, չեմ հաւատար:

— Աստուածաշունչը կը պատուիրէ մեզ հաւատալու, ըսաւ Արամիս: Սամուէլի ուրուականը Սաւուղին երեւցաւ: Հաւատարի մաս մըն է աս, Բօրթօս, և պիտի ցաւիս և թէ կոտորածի տակ ձգէք ասիկա:

— Ի՞նչ կ'ուզէ ըլլայ, մարդ կամ սատանայ, մարմին կամ ստուեր, պատրանք կամ իրականութիւն, այդ մարդը ծնած է իմ պատուհաս ըլլալու, վասն զի անոր փախուստը հիանալի դարձ մը կը փախցնէ մեր

ձեռքէն, պարոններ, դործ մը, որմէ հարելը ոսկի և թերեւս աւելի պիտի շահէինք :

— Ի՞նչպէս, ըսին Բօրթօս և Արամիս մէկ բնութան :

Իսկ Աթօս, լուռ մնալու իր գրութեանը հաւատարիմ, բաւական սեպեց ակնարկով հարցում ընել տ'Արդանեանի :

— Բլանչէ', ըսաւ տ'Արդանեան իր ծառային, որ այս միջոցին գլուխը կիսաբաց դռնէն ներս կը խօթէր, ջնախով խօսակցութենէն քանի մը բառ հասկնալու, տանտիրոջ՝ Մ. Պօնտաիէօյի գնա՛ւ և բռնէ՛ որ թո՛ղ մեզի վեց շին Պօմանսիի գինի գրկէ : Շատ կը սիրեմ այդ գինին :

— Ա՛հ, դարձանալի բան, ձեր տանտիրոջը քով բաց վաճօղ ունիք, հարցուց Բօրթօս :

— Այո՛, պատասխանեց տ'Արդանեան, այսօրուրնէ ակեալ, և վստահ եղիք որ եթէ գինին լաւ չդանենք, կրնանք ուրիշ գինի մը ուզել :

— Չարաչար դործածելու չէ, ըսաւ Արամիս վարդապետական շեշտով մը :

— Ես միշտ ըսած եմ որ տ'Արդանեան մեր չորսին մէջ ամէնէն խելացին է, ըսաւ Աթօս, որ դարձեալ իր սովորական լուծիւնը շարունակեց այս կարծիքը յայտնելէ ետք, որուն տ'Արդանեան պատասխանեց ողջսնով մը :

— Բայց վերջապէս խնդիրը ի՞նչ է նախնիք, հարցուց Բօրթօս :

— Այո՛, ըսաւ Արամիս, խոստովանեցէք մեզի, սիրելի բարեկամ, եթէ սակայն կնոջ մը պատիւը չկայ ադ խոստովանութեան մէջ : Այդ պարագային աւելի աղէկ կ'ընէք բնաւ չպատմելով :

— Անհոգ եղիք, պատասխանեց տ'Արդանեան, իմ պատմելիքիս մէջ մէկուն պատիւին դէմ բան չկայ :

Եւ այն առն ըսաւ առ բառ պատմեց իր բարեկամներուն ինչ որ անցած դարձած էր իր և տանտիրոջը միջև : Ըսաւ նաև թէ ի՞նչպէս իր արժանընտիր տանտիրոջ կինը առեւանգողը այն միևնոյն մարդն էր, որուն հետ կ'ախ ըրած էր Թրան Մէօնիէ պանդուխտ մէջ :

— Գէշ դործ չէ ատիկա, ըսաւ Աթօս, ճանչցողի մը պէս գինիին համը նայելէ և լաւ գտած ըլլալը գլխի նշանով մը յայտնելէ ետք : Կարելի պիտի ըլլայ այդ բարի մարդէն յիսուն վաթսուն ոսկի քաշել : Հիմա, կը մնայ գիտնալ թէ յիսուն վաթսուն ոսկիի համար կ'արժէ՞ չորս հոգի վտանգել :

— Բայց ուշադրութիւն ըրէ՛ք որ, պօռաց տ'Արդանեան, այս դործին մէջ կին մը կայ, առեւանգուած կին մը, որուն սպառնալիք կ'ըլլայ անուշա, զոր կը խոշտանգեն թերեւ, որովհետեւ հաւատարիմ գտնուած է իր տիրուհիին :

— Չգուշացէ՛ք, տ'Արդանեան, զգուշացէ՛ք, ըսաւ Արամիս, քիչ մը շատ կը բորբոքիք տիկին Պօնտաիէօյի մասին : Կինը ստեղծուած է մեր կորստեան համար և մեր բոլոր աղէտները անոր ձեռքովը կուգան մեր գլխուն :

Աթօս Արամիսի այս վճիռին վրայ յօնքը պոստեց և շրթունքը խածաւ :

— Տիկին Պօնտաիէօյի վիճակը հոգս չէ, ըսաւ տ'Արդանեան : Թագուհին կը մտածեմ որ թաղաւորին կողմէ երեսի վրայ ձգուած է, Կարտինալին կողմէ կը հալածուի և կը տեսնէ որ իր բոլոր բարեկամներուն գլուխները իրարու ետեւէ կ'իյնան :

— Ինչո՞ւ կը սիրէ Սպանիացիները և Անգլիացիները, զորս մենք կ'ատենք :

— Սպանիա իր հայրենիքն է, պատասխանեց տ'Արդանեան և Սպանիացիներուն հանդէպ իր սէրը

բնական բան մըն է, քանի որ իր ծննդավայրին գա-
ւաղներն են անոնք: Գալով ձեր ըրած երկրորդ յան-
դիմանութեան, լսած եմ որ չէ թէ անգլիացիները,
այլ անգլիացի մը կը սիրէ:

— Է՛, իրաւ որ, ըսաւ Աթօն, պէտք է խոստո-
վանիլ թէ այդ անգլիացին սիրուելու արժանի է: Եր-
բեք անոր պէս աղետաւան մը տեսած չեմ:

— Ասկէ դատ անօր պէս հագուող չկայ: Լուվր կը
գտնուէի այն օրը երբ իր մարդարիաները թափեց և,
ի՛նչ մեղքս պահեմ, ես ալ երկու հատ առի գետնէն և
տանաւան ասկի ծախեցի: Դուն կը ճանչնաս զայն,
Արամիս:

— Ձեզի չափ կը ճանչնամ, պարոննե՛ր, վասն զի
ես մէկն էի անոնցմէ, որոնք Ամիէնի պարտէզին մէջ
ձերբակալեցին զայն: Այդ պարտէզը մոցուցած էր զիս
Մ. ար Բիւթանժ, թագուհիին ախուսակար: Այն ատեն
կղերանոցն էի և այս ղէպքը թագաւորին համար շատ
գառն երեւցաւ ինծի:

— Ատիկա պատճառ մը պիտի չըլլայ ինծի, ըսաւ
ա՛Սրդանեան, որ Պըքինկէմի գուքսին ձեռքէն բռնէի,
և թէ գիտնայի թէ ո՛ւր է անիկա և թագուհիին քովը
տանէի, Կարտինալը կառնեցնելու համար, վասն զի
մեր ճշմարիտ, մեր միակ, մեր յաւիտեանական թշնա-
մին, պարոննե՛ր, Կարտինալն է, և եթէ կարենայինք
միջոց մը գտնել և անգութ խաղ մը խաղալ անոր, կը
խոստովանիմ թէ սիրով պիտի վտանգէի գլուխս:

— Ըսել է որ, ա՛Սրդանեան, փերեզակը ըսաւ
ձեզի թէ թագուհիին կարծիքով Պըքինկէմը այստեղ
բերել տուած են կեղծ համակ մը դրկելով անոր:

— Կը վախնայ որ այդպէս է:

— Կեցէք նայինք, ըսաւ Արամիս:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց Բօրթօն:

— Դուք շարունակեցէք: Ես կը ջանամ զանա-
զան պարագաներ յիշել:

— Հիմակ, համոզուած եմ թէ, ըսաւ ա՛Սրդանե-
ան, թագուհիին հաւատարիմ այդ կինը առեւան-
գումը կապակցութիւն ունի մեր ակնարկած ղէպքե-
րուն և Պըքինկէմի Բարիզ գտնուելուն հետ:

— Կառքօնը լաւ կը խորհի, ըսաւ Բօրթօն հիա-
ցումով:

— Շատ կը սիրեմ անոր խօսակցութիւնը, ըսաւ
Աթօն: Անոր գաւառաբարբառը հաճոյք կը պատճառէ
ինծի:

— Պարոննե՛ր, մտիկ ըրէք սրեկա, ըսաւ Արա-
միս:

— Մտիկ կ'ընենք, Արամի՛ս, ըսին երեք բարե-
կամները:

— Երէկ աստուածաբանութեան դիտուն վարդա-
պետի մը քով կը գտնուէի, որուն երբեմն խորհուրդ
կը հարցնեմ իմ ուսումնասիրութիւններու համար:

Աթօն ժպտեցաւ:

— Կը բնակի ամայի թաղ մը, շարունակեց Արա-
միս: Իր ճաշակները, իր պաշտօնը այսպէս կը պա-
հանջեն: Արդ, իր տունէն դուրս ելլելու պահու...:

Արամիս կանգ առաւ:

— Է՛, ե՞տքը, հարցուցին իր ունեղիրները:
Տունէն դուրս ելլելու պահուդ ի՞նչ եղաւ:

Արամիս կարծես թէ ճիգ մը ըրաւ մարդու մը
պէս որ սուտ մը շինելու պահուն անակնկալ արգելքի
մը կը պատահի: Բայց իր երեք ընկերներուն աչ-
քերը իր վրայ սեւեռած էին և անոնց ականջները
լարուած էին: Միջոց չկար ես քաշուելու:

— Այն վարդապետը կղբօր աղջիկ մը ունի, շա-
րունակեց Արամիս:

— Ա՛հ, կղբօր աղջիկ մը ունի, ընդմիջեց Բօր-
թօն:

— Խիստ յարգելի կին մը, ըսաւ Արամիս:

Երեք բարեկամները սկսան խնդալ:

— Ա՛հ, եթէ այդպէս խնդաք կամ տարակուսիք, աւելցուց Արամիս, բան մը պիտի չիմանաք:

— Մահձեռակահներու պէս հաւատացեալ և դեղմաններու պէս համբ էնք, ըսաւ Աթօս:

— Ուրեմն կը շարունակեմ, ըսաւ Արամիս: Այդ եղբորաղջիկը երբեմն իր հօրեղբայրը տեսնելու կուգայ: Արդ, երէկ, իմ հօն գտնուած տաննա, անիկա ալ հօն էր պատահմամբ և պէտք եղաւ որ իր կառքը առաջնորդեմ զինք:

— Ա՛հ, վարդապետին եղբորաղջիկը կա՞ռք ունի, ընդմիջեց Բօրթօս, որուն պակասութիւններէն մէկն էր լեզուազարութիւնը: Աղւոր բարեկամուհի գտեր ևս, Արամիս:

— Բօրթօս, աւելցուց Արամիս, արդէն քանի անգամներ զիտել տուած եմ ձեզի թէ շատ անգաղտնապահ էք, և ասիկա անյաջողութեան կը մատնէ ձեզ կիներու մօտ:

— Պարոններ, պարոններ, պոռաց տ'Արդանեան, որ այդ զէպքին ի՛նչ ըլլալը կը հասկնար, գործը ծանր է, ուստի ջանաւք կատակ չընել: Շարունակեցէ՛ք, Արամիս:

— Յանկարծ բարձրահասակ, թխադոյն, աղիուաւ կոնի ձեւերով մարդ մը, ճիշտ ձերկնին տեսակէն, տ'Արդանեան:

— Թերեւս նո՛յն ինքն է, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Կարելի է, շարունակեց Արամիս: Այդ մարդը ինծի մօտեցաւ, իր հետը ունենալով հինգ վեց հոգի, որոնք տասը քալ հեռուէն կը հետեւէին իրեն, և խիստ քաղաքավար ձայնով մը ըսաւ ինծի. «Պարո՛ն Դուքս և դուք, տիկի՛ն», շարունակեց խօսքը ուղղելով այն կնոջ որ թեւ մօտ էր...:

— Աստուածաբանին եղբորաղջկա՞ն:

— Է՛, լուծի՛ւն, Բօրթօս, ըսաւ Աթօս: Անտանելի էք:

— «Հաճեցէք սա կառքը նստիլ առանց ամենափոքր դիմադրութիւն մը փորձելու, առանց ամենափոքր աղմուկ մը հանելու»:

— Չեղի Պըքինկէմին տե՛ղը դեր է, պոռաց տ'Արդանեան:

— Ես ալ այդպէս կը կարծեմ, պատասխանեց Արամիս:

— Իսկ այդ կի՞նը, հարցուց Բօրթօս:

— Թագուհիին տե՛ղը դեր է, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Ճիշտ, պատասխանեց Արամիս:

— Կասքօնը սատանայ է, պոռաց Աթօս: Բան մը չի փախչիր իր ուշադրութենէն:

— Իբաւ է թէ, ըսաւ Բօրթօս, Արամիս զեղաղէմ Դուքսին հասակը և անոր ձեւերէն բան մը ունի, սա կայն ինծի կուգայ որ հրացանակիրի հագուստը...:

— Խոշոր վերաբիւ մը հագած էի, ըսաւ Արամիս:

— Յուլիս ամսուա՞ն մէջ, ըսաւ Բօրթօս: Արդեօք աստուածաբանի չո՞ղեր որ ճանչցուիս:

— Լրտեսը ձեւերէն խաբուած է աւելի քան թէ զէմքէն, ըսաւ Աթօս:

— Մեծ գլխարկ մը դրած էի, ըսաւ Արամիս:

— Օ՛հ, Աստուած իմ, պոռաց Բօրթօս, ադ ո՛րչափ զգուշութիւն ձեռք կ'առնէք աստուածաբանութիւն սովբելու համար:

— Պարոններ, պարոններ, ըսաւ տ'Արդանեան, պարապ խօսքերով ժամանակ չանցընենք: Ասդին անդին ցրուինք և փերեզակին կիներ փնտռենք: Մեքենայութեան բանալին անոր քովն է:

— Այդքան հասարակ կ'ո՞ջ մը քով: Կը կարծէ՞ք, տ'Արդանեան, ըսաւ Բօրթօս արհամարհանքով:

— Տը լա Բօրթին՝ Թագուհիին մտերիմ պաշտօն-
կային սանուհիին է։ Արդէն չըսի՞ ձեզ պարոններ՝ Եւ-
յնտոյ, Թերեւս Թագուհիին գործին կուգայ օժանդա-
կութիւն փնտռել այս անգամ հասարակ մարդոցմէ։
Բարձրաստիճան անձերը հեռուէն կը տեսնուին և
կարախնալը սրտաւն է։

— Լաւ ուրեմն, ըսաւ Բօրթօս, նախ փերեզակին
հետ սակարկեցէք և աղէկ դին մը որոշեցէք։

— Հարկ չկայ, ըսաւ տ'Արդանեան, վասն զի
կարծեմ թէ ուրիշ կողմէ մը լաւ պիտի վարձառ-
ւութիւնք, և թէ փերեզակը դրամ չվճարէ մեզ։

Այդ միջոցին արագ քայլեր լսուեցան սանդուղին
վրայ։ Դուռը մեծ աղմուկով բացուեցաւ և տարարախտ
փերեզակը ներս մտաւ այն սենեակէն ուր գումարուած
էր խորհուրդը։

— Ա՛հ, պարոններ՝, պոռաց, աղատեցէ՛ք զիս
յանուն Աստուծոյ, աղատեցէ՛ք զիս։ Չորս հօգի եկեր
են զիս ձերբակալելու համար։ Աղատեցէ՛ք զիս, աղա-
տեցէ՛ք զիս։

Բօրթօս և Արամիս ոտք ելան։

— Քիչ մը կեցէք, պոռաց տ'Արդանեան, և նշան
ըբաւ որ կէս մը քաշուած սուրերը պատեանը պնեն։
Քիչ մը կեցէ՛ք, այս տեղ քաջութիւն պէտք է, խո-
հեմութիւն պէտք է։

— Սակայն, պոռաց Բօրթօս, պիտի չթողունք
որս...։

— Թողէք որ տ'Արդանեան իր զիտցածը ընէ, ը-
սաւ Աթօս։ Կը կրկնեմ որ մեր մէջ ամէնէն խելացին
այն է և ես իմ մասին կը յայտարարեմ որ պիտի հնա-
զանդիմ անոր։ Դուն ուղածդ ըրէ՛, տ'Արդանեան։

Այս միջոցին չորս պահակները նախասենեակին
դրան առջև երեւցան և չորս հրացանակիրները ոտքի
վրայ և սուրերնին քովքնախ կախած տեսնելով վարա-
նեցան ներս մտնելու։

— Մտէ՛ք, պարոններ՝, մտէ՛ք, պոռաց տ'Արդանե-
ան։ Իմ տանս մէջ էք և մենք ամենքս ալ Թագա-
ւորին և Կարտինալին հաւատարիմ ծառաներն ենք։

— Ըսել է որ, պարոններ՝, պիտի չհակառակիք որ
մեր ստացած հրամանները գործադրենք, ըսաւ այն որ
խումբին պետը կ'երեւար։

— Ընդհակառակը, պարոններ՝, ձեզի պիտի օգ-
նենք եթէ հարկ ըլլայ։

— Բայց ի՞նչ կ'ըսէ աս, մըմուաց Բօրթօս։

— Դուն պարզամիտ ես, ըսաւ Աթօս, լռութիւն։

— Բայց դուք ինծի խոստացաք... ըսաւ հէզ փե-
րեզակը ցած ձայնով։

— Մենք ազատ մնալով միայն կրնանք աղատել
ձեզ, պառսխանեց տ'Արդանեան արագ և մեղմ ձայ-
նով, և եթէ ձեզ պաշտպանելու երեւոյթ առնենք, մե՛ղ
ալ կը ձերբակալեն ձեզի հետ։

— Սակայն ինծի կուգայ որ...։

— Եկէ՛ք, պարոններ՝, եկէ՛ք, ըսաւ տ'Արդանեան
բարձր ձայնով։ Ո՛ր և է պատճառ չունիմ այս պարոնը
պաշտպանելու։ Այսօր առաջին անգամ ըլլալով տե-
սայ զայն և զիտէ՞ք ի՞նչ առիթով, ինքն ալ պիտի
ըսէ թէ վարձքը պահանջելու եկած էր։ Անանկ չէ՞,
Մ. Պօնասի՛էօ, պատասխանեցէ՛ք։

— Կատարելապէս ճիշտ է, ըսաւ փերեզակը, բայց
պարոնը չըսեր ձեզի թէ...։

— Իմ մասին, բարեկամներուս մասին, բայց մա-
նաւանդ Թագուհիին մասին բան մը չխօսիք, ապա
թէ ոչ ամենքս ալ կորստեան կը մատնէք, առանց
ինքզինքնիդ աղատելու։ Օ՛հ, պարոններ՝, տարէ՛ք
սա մարդը։

Եւ տ'Արդանեան շուարած փերեզակը հրեց պա-
հակներուն կողմը և ըսաւ անոր․

— Դուք անպիտանին մէկն էք, սիրելիս․ ինձ

մէ՛, հրացանակիրէ՛ մը ստակ կ'ուզէ՛ր հա՞: Հիմա բանտ գացէ՛ք որ տեսնէ՛ք: Պարոննե՛ր, նորէն կ'ըսեմ, բանտ նետեցէ՛ք սա մարդը և կարելի եղածին չափ երկար ատեն հոն պահեցէ՛ք զայն, որպէսզի ժամանակ ունենամ պարտքս փճարելու:

Պահակները չափ չնորհակալ եղան և իրենց որսը առին տարին:

Վար իջած ատեննին, տ'Արդանեան պահակներու պետին ուսին դարկաւ:

— Ես ձեր կեանքին և դուք ալ իմ կեանքիս համար չգինի չխմե՞նք, ըսաւ Մ. Պօղոսիէօի տուած գինիէն երկու գաւաթ լեցնելով:

— Ինձի համար մեծ պատիւ մը պիտի ըլլայ, ըսաւ պահակներու պետը: Երախտագիտութեամբ կ'ընդունիմ:

— Ուրեմն ձեր կենսո՞յցը, պարո՞ն: Անուշնիդ ի՞նչ է:

— Պուարընար:

— Մ. Պուարընար:

— Ձեր կենսոյցը, աղետակա՞ն: Ձեր անունը ի՞նչ է, եթէ կը հաճիք:

— Տ'Արդանեան:

— Ձեր կենսոյցը, պարո՞ն:

— Եւ ասոնցմէ աւելի, պոռաց տ'Արդանեան, իբր թէ խանդավառած, թագաւորին և Կարտինալին կենացը:

Պահակներուն պետը թերեւ կասկածէր տ'Արդանեանի անկեղծութեանը վրայ եթէ գինին գէշ ըլլար: Բայց որովհետեւ գինին ընտիր էր, համոզուեցաւ:

— Բայց ձեր ըրածը անարժան բան էր, ըսաւ Բօրթօս երբ պահակներուն պետը իր ընկերներուն միացաւ և երբ չորս բարեկամները մինակ մնացին: Դիտա՛ բանդ, չորս հրացանակիրներ ըլլանք և թո՛ւ

դունք որ օգնութիւն խնդրող տարաբախտ մը ձեր բակալուի: Ձեմ համկնար որ աղնուական մը ի՛նչպէս գաւաթ կը պարպէ պարզ գինուորի մը հետ:

— Բօրթօս, ըսաւ Արամիս, Աթօս արդէն իմացուց քեզի թէ պարզամիտ ես: Ես ալ անոր կարծիքէն եմ: Տ'Արդանեան, դուն մեծ մարդ ես և եթէ Մ. աը Դռվիլի տեղը անցնիս, քու պաշտպանութիւնդ պիտի խնդրեմ, որպէսզի արքայաբան մը յանձնես ինձի:

— Ա՛հ, իրա՛ւ որ խելքս չի հասնիր, ըսաւ Բօրթօս: Դուք տ'Արդանեանի ըրածին կը հաւնի՞ք:

— Հարկաւ, ըսաւ Աթօս: Ո՛չ միայն կը հաւանիմ, անոր ըրածին, այլ կը շնորհաւորեմ զայն:

— Եւ հիմա, պարոննե՛ր, ըսաւ տ'Արդանեան առանց իր ընթացքին նկատմամբ բացատրութիւն տալու Բօրթօսին, «ամէնքը մէկի և մէկը ամէնուն համար», մեր նշանաբանը աս է, այնպէս չէ՞:

— Սակայն, ըսաւ Բօրթօս:

— Ձեռքդ երկնցո՛ւր և երգում ըրէ՛, պոռացին Աթօս և Արամիս միարեւան:

Իր ընկերներուն օրինակէն ազդուած և քիթին տակէն հայնոյելով, Բօրթօս ձեռքը երկնցուց և չորս բարեկամները միաձայն կրկնեցին տ'Արդանեանի տուած տուած բանաձևը:

«Ամէնքը մէկի և մէկը ամէնուն համար»:

— Լա՛ւ, թո՛ղ ամէն մարդ իր տունը քաշուի հիմա, ըսաւ տ'Արդանեան, որպէս թէ իր բովանդակ կեանքին մէջ հրամայելու վարժուած ըլլար: Ուշագրութիւն ըրէ՛ք, վասն զի այս վարկեանէն սկսեալ Կարտինալին հետ պայքարի սկսած ենք:

Ժ.

ԾՈՒՂԱԿ ՄԸ 17ԲԴ ԴԱՐՈՒՆ ՄԷՁ

Ծուղակի գիւտը մեր օրերը եղած է: Երբ ընկերութիւնները, իրենց կազմութեան ատեն, ոտով կանուխ մը հնարեցին, այդ ոտակահալութիւնը ծուղակներ ստեղծեց:

Եւ որովհետեւ մեր ընթերցողները թերեւս ընտանի չեն տակաւին ժէրիւզալէժ փողոցի ալիօղևոյն բարբառին և թէ մեր գրիչ շարժելէն ի վեր, ալիսինքն տանեւորինգ տարիէ ի վեր առաջին անգամն է որ կը գործածենք այս բառը այս խմատով, բացառիկնք թէ ի՞նչ է ծուղակը:

Երբ ո՛ր և է տան մը մէջ ոճիրով մը ամբաստանուած մարդ մը ձերբակալեն, այդ ձերբակալութիւնը դադանի կը պահեն: Չոյս հինգ հոգի դարանակալ կը սպասցնեն առաջին սենեակին մէջ, դուռը դաբնողը ներս կ'առնեն և կը ձերբակալեն: Այս կերպով երկու երեք օրուան մէջ նոյն տունը յաճախողներուն ամենքն ալ կը բռնեն:

Ահա այս է ծուղակը:

Հետեւապէս ծուղակ մը լարեցին Մ. Պօնափէօյի յարկարածին մէջ և ո՛վ որ եկաւ հոն, ձերբակալուեցաւ և հարցաքննուեցաւ Կարաինալին մարդոցը կողմէ: Հարկ չկալ ըսելու թէ որովհետեւ մասնաւոր անցքէ մը կ'երթուէր առաջին յարկը, ուր կը բնակէր Կարաինալ, անոր եկողները ղերծ կը մնային հարցաքննութիւնէ:

Եւ արդէն երեք հարցանակիրները միայն կուգային: Ամենքն ալ զատ զատ հետազոտութիւն կատարած էին և չէին կրցած բան մը երեւան հանել: Աթօս

մինչեւ անգամ Մ. ար Դուէվիլի հարցումներ ուղղած էր, բան մը որ մեծ զարմանք պատճառած էր հարկարակներն, ծանօթ ըլլալով արժանքնալի հրացանակիրին սովորական լռասիրութիւնը, բայց Մ. ար Դուէվիլ բան մը չէր գիտեր: Իր գիտցածը սա էր միայն որ վերջին անգամ երբ Կար Ինալը, թաղաւորը և թագուհին տեսած էր, Կարաինալը շատ մաշուկ երևոյթ մը ունէր, թագաւորը վրդոված էր և թագուհին կարմրած աչքերը կը ցուցնէին թէ գիշերը անքուն անցուցած կամ լացած էր, բայց այս վերջին պարագան իր ուշադրութիւնը դրաւ չէր շատ, որովհետեւ թագուհին, ամուսնանալէն ի վեր, միշտ անքուն կ'անցընէր գիշերները և կուլար:

Մ. ար Դուէվիլ պատուիրեց Աթօսի, որ ամէն պարագայի մէջ ծառայէ թագաւորին և մանաւանդ թագուհին և խնդրեց որ այս միեւնոյն պատուէրը հաղորդէ նաեւ իր ընկերներուն:

Գալով Կարաինալին, տունէն դուրս չէր ելլեր: Իր սենեակը դիտարանի վերածած էր: Պատահաններէն կը դիտէր անոնք որ ձերբակալուեալ կուգային: Յետոյ, որովհետեւ տախտակամածին փայտերը հանած էր, և զետեղած էր մը բացած էր և վարիսենեակէն, ուր հարցաքննութիւններ տեղի ունեցային, պարզ ձեռնով մը զատուած էր, կը լսէր ինչ որ կը խօսէին հարցաքննիչները և ամբաստանեալները:

Հարցաքննութիւնները, որոնցմէ առաջ ձերբակալուած անձին վրայ մանրագնին խուզարկութիւն մը կ'ըլլար, գրէթէ միշտ սա ձեւով տեղի կ'ունենային.

— Տիկին Պօնափէօ իր էրկանը կամ ուրիշ մէկու մը տրուելու համար բան մը յանձնե՞ց ձեզի:

— Մէկը կամ միւսը բերանացի դադանիք մը հաղորդեցի՞ն ձեզի:

Եթէ բան մը գիտնային, ասանկ հարցումներ չէին

ընկեր, ըստա տ'Արդանեան ինքնիրեն: Հիմա, ի՞նչ կ'ուզեն գիտնալ: Արդեօք կ'ուզեն գիտնալ թէ Պըքինսկէմի Դուքսը Բարի՞զ կը գտնուի, և թէ թագուհիին հետ անսակցութիւն մը ունեցած է կամ թէ պիտի ունենա՞յ:

Տ'Արդանեան կանգ առաւ այս գաղափարին վրայ՝ որ իր լսածներէն դատելով, հաւանականութենէ գուրկէր:

Հիմակուհիմա, ծուղակը լարուած էր միշտ, ինչպէս նաեւ տ'Արդանեանի արթնամտութիւնը:

Խեղճ Պօնապիէօյի ձերբակալութեան հետեւեալ իրիկունը, երբ Աթօս տ'Արդանեանէ բաժնուելով Մ. աը Դուէվիլի ապարանքը կ'երթար, երբ ժամը ինը կը զարնէր և երբ Բլանշէ, որ տակաւին անկողինը չտկած չէր, իր դործին կ'սկսէր, փողոցին դուռը զարնուեցաւ: Դուռը խկոյն բացուեցաւ և նորէն գոյուեցաւ: Մէկը ինկած էր ծուղակին մէջ:

Տ'Արդանեան խկոյն խոյացաւ այն տեղը ուր տախտակամածին մէկ մասը հանուած էր, և բնի վրայ պառկեցաւ և մտիկ ըրաւ:

Շատ չանցած՝ լսուեցան աղաղակներ և յետոյ հեծեծանքներ, զոր կը ջանային խեղդել: Հարցաքննութիւն չկար:

— Վա՛յ անպիտան, ըսաւ տ'Արդանեան ինքնիրեն, ինձի կուգայ որ բռնուողը կին մըն է, որուն վրան գլուխը կը խուզարկեն և ան ալ դէմ կը դնէ: Թշուառականները կը խոշտանգեն զայն:

Եւ տ'Արդանեան, հակառակ իր խոհմտութեանը, ամէն ճիգ կ'ընէր որպէսզի տակի սննեակին մէջ մէջ տեղի ունեցած տեսարանին չխառնուի:

— Բայց ձեզի կ'ըսեմ թէ այս տունին տիրուհին եմ, պարտնէ՛ր: Ձեզի կ'ըսեմ թէ տիկին Պօնա-

պիէօն եմ: Ձեզի կ'ըսեմ թէ թագուհիին կը ծառայեմ, կը պոռար հէք կիներ:

— Տիկին Պօնապիէօ՛, մըմապ տ'Արդանեան, արդեօք ամենուն փնտռածը ես գտած ըլլալու չափ բաղդաւո՞ր պիտի ըլլամ:

— Մենք ալ ճիշտ ձեզի կ'սպասէինք, պատասխանեցին հարցաքննիչները:

Չայնը հետզհետէ կը խղզուէր: Աղմկալի շարժում մը լսուեցաւ, զոր կը մաքառէր որչափ որ կին մը կընայ մաքառիլ չորս մարդերու դէմ:

— Ներեցէք, պարտնէ՛ր, ներե՛... մըմապ Չայնը որ այնուհետեւ անկապակից հնչիւններ միայնկընէր:

— Բերանը գալլ կը դնեն, քաշքշկով կը տանին, պոռապ տ'Արդանեան, զսպանակէ մը շարժածի պէս սաք ելնելով: Սուբա աղէկ որ քովս է: Բլանշէ՛:

— Ի՛նչ է, պարտն:

— Վազէ գալիք Աթօսը, Բօրթօսը և Աբամիսը: Երեքէն մէկը անշուշտ տունը պիտի ըլլայ, թերեւ երեքն ալ տուն դարձած են. թող իրենց գէնքեր տանեն և վազելով հոս գան: Ա՛հ, կը յիշեմ, Աթօս Մ. աը Դուէվիլի ապարանքն է:

— Բայց ո՞ւր կ'երթաք, պարտն՝, ո՞ւր կ'երթաք:

— Պատուհանէն վար կ'իջնեմ, պոռապ տ'Արդանեան: Դուն տախտակամածին փայտերը տեղը դիր, գետինը աւել, դուռնէն դուրս ելիր և վազէ գնա ըսած տեղս:

— Օ՛հ, պարտն, պիտի սպաննուիք, պոռապ Բլանշէ:

— Լռէ՛, ապուշ, ըսաւ տ'Արդանեան, և ձեռքովը պատուհանին դուրս ելած մասը բռնելով վար նետուեցաւ անփնտռ առաջին յարկէն որ բարերախտաբար բարձր էր:

Յետոյ շուտով մը գնաց և դուռը զարկաւ ինքնիրեն մոլորալով:

— Ես ալ ծուղակին մէջ պիտի բռնուիմ և վա՛յ այն կատուններուն որ ինծի պէս մուկի մը հետ պիտի չափուին :

Հաղիւ թէ ուռնակը հնչեց երիտասարդին ձեռքին տակ, ներսի աղմուկը դադրեցաւ, ոտքի ձայները մօտեցան, դուռը բացուեցաւ և տ'Արդանեան սուրը մերկացուցած խոցացաւ Մ. Պօնասիէօյի յարկաբաժինը, որուն դուռը անշուշտ զսպանակէ մը շարժելով ինք իր վրայ դացուեցաւ :

Այն ատեն Պօնասիէօյի դժբախտ տունին մէջ բնակողները և ամէնէն մօտ դրացիները լսեցին բարձրաձայն աղաղակներ, ոտքի դոխիւններ, սուրբուշառաչիւններ և կարասիներու խորտակման երկարատեւ ձայներ : Յետոյ պահ մը ետքը անոնք որ այս աղմուկին վրայ պատուհանները թափեր էին, պատճառը հասկնալու համար, տեսան որ դուռը նորէն բացուեցաւ և չորս սեւադգեստ մարդեր ոչ թէ դուրս ելան, այլ սարսափահար ագռաւներու պէս թռան գետինը և սեղաններուն անկիւնները ձգելով իրենց թեւերուն փետուրները, այսինքն իրենց զգեստներուն ծուէնները և իրենց վերաբիւններուն կտորները :

Տ'Արդանեան պէտք է ըսել թէ յաղթական ելած էր առանց շատ նեղութիւն քաշելու, վասն զի պահակներէն մէկը միայն զինուած էր և ան ալ ձեւի համար պաշտպանեց ինքզինքը : Իրաւ է թէ միւս երեքը փորձած էին երիտասարդը ծեծել աթոռներով, աթոռակներով և հողէ ամաններով, բայց Կառքօնին կողմէ սուրի երկու երեք հարուած ստանալով սարսափած ու փախած էին : Տասը վայրկեանը բաւական եղած էր զանոնք պարտութեան մատնելու համար և տ'Արդանեան ռազմավայրին տէրը մնացած էր :

Դրացիները, որոնք իրենց պատուհանը բացած էին շփոթութիւններու և անվերջ կռիւներու այդ

ասանուան մէջ Բարիդի բնակիչներուն յատուկ եղած պաղարիւնութիւնով, գոցեցին նորէն երբ չորս սեւադգեստ մարդերուն փախչիլը տեսան : Իրենց բնազդովը կ'ըսէր իրենց թէ առ այժմ ամէն բան վերջացած էր :

Եւ յետոյ, ժամանակը ուշ էր և այն ատեն, ինչպէս այսօր, կանուխ կը պառկէին Լիւքսէնպուրկի թաղին մէջ :

Տ'Արդանեան, Տիկին Պօնասիէօյի հետ մինակ մնալով, անոր մօտ գնաց : Խեղճ կիներ թիկնաթուրի մը վրայ ինկած էր կիսովին նուաղած : Տ'Արդանեան աւագ ակնարկով մը քննեց զայն :

25-26 տարեկան սիրուն կին մըն էր, թուխ գոյնով, կապոյտ աչքերով, թեթեւակի վեր ելած քիթով, հիւսնալի ակռաներով և վարդի ու արեւակնի դիմադոյնով : Հոս կը վերջանային նշանները, որոնք կրնային աղնուական տիկինի մը հետ չփոթել զայն : Ձեռքերը ձերմակ էին, բայց առանց նբութեան և տաքիւր աղնուականութիւն չէին արտայայտեր : Բաւերախտարար տ'Արդանեան տակաւին ի վիճակի չէր այս մանրամասնութիւններով զբաղելու :

Մինչ տ'Արդանեան Տիկին Պօնասիէօն կը գնէր և իր ուշադրութիւնը ոտքերուն վրայ կեդրոնացուցած էր, ինչպէս ըսինք, նուրբ պաթիսթէ թաշկինակ մը տեսաւ գետինը և իր սովորութեան համեմատ առաւ զայն : Անոր անկիւնին վրայ ճանչցաւ այն գիրը, զոր տեսած էր ուրիշ թաշկինակի մը վրայ, որուն պատճառաւ քիչ մնաց մենամարտէր Արամիսի հետ :

Այն ատենէն ի վեր տ'Արդանեան զինանշան կրող թաշկինակներէն կ'զգուշանար : Ուստի նոյն թաշկինակը Տիկին Պօնասիէօյի դրպանը դրաւ առանց բան մը ըսելու :

Նոյն պահուն, Տիկին Պօնասիէօ կ'սթափէր : Աչքերը բացաւ, չորս կողմը դիտեց սարսափահար, տե-

սաւ թէ սենեակին մէջ մարդ չկար և թէ առանձին կը գտնուէր իր ազատարարին հետ : Իսկոյն ձեռքը անոր երկնցուց ժպտելով : Տիկին Պօնասիէօ աշխարհի տմէնէն սիրուն ժպտար ունէր :

— Ա՛հ, պարո՛ն, ըսաւ, դուք ազատեցիք զիս, թող տուէք որ շնորհակալ ըլլամ ձեզի :

— Տիկին՛ն, ըսաւ տ'Արղանեան, իմ ըրածս բան մը չէ, ո՛ր ազնուականն ալ որ ըլլար իմ ահագ, այսպէս պիտի ընէր, հետեւաբար ո՛ր և է շնորհակալութիւն պարտական չէք ինծի :

— Պարտական եմ, պարո՛ն, պարտական եմ, և կը յուսամ ապացուցանել թէ դուք ապիրտխա կ'ընոջ մը չէ որ ծառայութիւն մատուցիք : Բայց ի՞նչ կ'ուզէին ինձմէ այն մարդիկը, զոր նախ չտէր կարծեցի և ինչո՞ւ Մ. Պօնասիէօ հոս չէ :

— Տիկին՛ն, այն մարդիկը այլապէս աւելի վառնալու էին քան որչափ չեն կրնար ըլլալ գողերը : Անոնք Կարախանլին գործակալներն են : Իսկ ձեր ամուսինը հոս չէ, վասն զի երէկ ձերբակալեցին և Պասթիլ տարին զայն :

— Ամուսինս Պասթիլը, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ, ո՛հ, Աստուած իմ, ի՞նչ ըրած է ուրեմն խեղճ սիրական ամուսինս, ինք որ անմեղութեան մարմնացումն է :

Եւ ժպտալ պէս բան մը նշմարուեցաւ մանկամարդ կ'ընոջ արտախառն երեսին վրայ :

— Ինչ ըրած է մի՞, Տիկին՛ն, ըսաւ տ'Արղանեան : Կարծեմ թէ իր միակ ոճիւրը սա է որ ձեր ամուսինը ըլլալու երջանակութեանը և միանգամայն զմարտաւիրութիւնը ունի :

— Բայց, պարո՛ն, գիտէ՞ք ուրեմն... :

— Գիտեմ թէ ձեզ առեւանգեցին, տիկին՛ն :

— Ո՞վ առեւանգեց, գիտէ՞ք : Օ՛հ, եթէ գիտէք, ըսէք ինծի :

— 40-45 տարու սեւաներ և թխադոյն մարդ մը, որ սպի մը ունի ձախ քունքին վրայ :

— Ճիշտ ան է, բայց անո՞նք :

— Ա՛հ, ադ չեմ գիտեր միայն :

— Ամուսինս գիտէ՞ր թէ զիս առեւանգած էին :

— Իրեն իմաց տրուած էր նամակով մը, զոր զրօժ էր նոյն իսկ առեւանգիչը :

— Այս գէպին պատճառը գիտէ՞ արդեօք, հարցուց Տիկին Պօնասիէօ շփոթած :

— Կարծեմ թէ քաղաքական պատճառի մը կը վերաբերէր զայն :

— Ես ամէնէն առաջ տարակուսած էի այդ մասին, բայց հիմա կ'աւանդուի որ անոր պէս կը խորհիմ : Ըսել է որ սիրելի Մ. Պօնասիէօն վայրկեան մը իսկ չկաւ կածեցաւ իմ պարկեշտութեանս վրայ... :

— Ա՛հ, ընդհակառակը, Տիկին՛ն, ձեր խոհեմութեան և մանաւանդ ձեր սիրոյն վրայ կը պարծենար :

Գրէթէ աննշմարելի երկրորդ ժպտալ մը անցաւ վեղանի կ'ընոջ վարդապոյն շրթունքին վրայէն :

— Բայց դուք ի՞նչպէս փախաք, շարունակեց տ'Արղանեան :

— Վայրկեան մը առանձին թողած էին զիս : Այդ վայրկեանէն օգտուելով և առտուրնէ ի վեր գիտնալով թէ ի՞նչ պատճառաւ առեւանգած էին զիս, պատահանէն Կար իջալ սաւաննեքու միջոցաւ : Եւ որովհետեւ կը կարծէի թէ ամուսինս հոս է, վաղեցի եկայ :

— Անոր պաշտպանութիւնը խեղդելու համար :

— Օ՛հ, ո՛չ : Կաւ գիտէի թէ իմ խեղճ ամուսինս անկարող էր զիս պաշտպանելու, բայց որովհետեւ կրնար ուրիշ բանի մէջ ծառայել մեզի, կ'ուզէի իմաց տալ անոր :

— Ի՞նչ :

— Օ'հ, ամիկա իմ գաղանիքս չէ, ուստի չեմ կրնար բռնի ձեռքի:

— Եւ յետոյ, ըստ Թ. Արդանեան, — ներկեցէք, տիկին, եթէ խոհեմութեան կը հրաւիրեմ ձեզ, ո'րչափ որ ալ զինուոր մըն եմ, — և յետոյ, կարծեմ թէ հոս յարմար աեղ չէ գաղանիք հաղորդելու: Այն մարդիկը, զորս փախցուցի, հիմալ ո'ւր որ է կուգան օժանդակներով: Եթէ հոս գտնեն մեզ, կորսուած ենք: Երեք բարեկամներուս իմաց ուռած եմ, բայց ո'վ չիտէ, — թերեւ իրենց տունը չգտնուին անոնք:

— Այո', այո', իրաւունք ունիք, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ սարսափահար, փախչի'նք:

Այս խօսքերուն վրայ, թեւ անցուց Թ. Արդանեանի թեւին և քաշքեց զայն:

— Բայց ո'ւր փախչինք, ըստ Թ. Արդանեան:

— Նախ հեռանանք այս տունէն, յետոյ կը մտածենք:

Եւ մանկամարդ կիներն ու երիտասարդը, առանց դուռը դոցելու, արագ արագ իջան Փօսուայէօ փողոցէն, Փօսէ-Մօսիէօ-ը-Բոէնս փողոցը մտան և կանգ առին միայն Սէն-Միւլըրիս հրապարակը:

— Հիմալ ի՞նչ պիտի ընենք, հարցուց Թ. Արդանեան: Ո՞ւր կ'ուզէք որ աանիմ ձեզ:

— Կը խոստովանիմ թէ ի'նչ պատասխան տալ չեմ գիտեր, ըստ Տիկին Պօնասիէօ: Իմ գիտաւորութիւնս էր ամուսնիս միջոցաւ իմաց տալ Մ. լա Բօրթին, որպէս զի այս վերջինը կարենայ ճշտիւ ըսել մօզի թէ Լուվրի մէջ ի'նչ անցաւ զարձաւ երեք օրէ ի վեր, և թէ ինծի համար վտանգ մը կա՞յ արդեօք, եթէ Լուվր երթամ:

— Բայց ես կրնամ երթալ և Մ. լա Բօրթին իմացնել, ըստ Թ. Արդանեան:

— Անշուշտ: Միայն մէկ անպատեհութիւն կայ:

Մ. Պօնասիէօն կը ճանչնան Լուվրի մէջ և կը թողուն որ ներս մտնէ, մինչդեռ ձեզ չեն ճանչնար, և պիտի չթողուն որ ներս մտնէք:

— Բէ'հ, ըստ Թ. Արդանեան, անշուշտ: Լուվրի մէկ դռնակին առջեւ կայ պահապան մը, որ ձեզի անձնուէր ըլլայ և չնորհիւ կարգախօսին...:

Տիկին Պօնասիէօ աչքերը սեւեռեց երիտասարդին վրայ:

— Եւ եթէ կարգախօսը յայտնէի ձեզ, ըստ, զայն դարձած եք եւս պիտի մոռնայի՞ք իսկոյն:

— Պատիւիս վրայ կ'երգնում, և ազնուականի խօսքս վկայ, ըստ Թ. Արդանեան այնպիսի չիշտով մը, որուն ճշմարտութեանը վրայ կարելի չէր տարակուսիլ:

— Շա'տ աղէկ, կը հաւտամ ձեր խօսքին: Դուք բարի երիտասարդ մը կ'երեւաք: Ասկէ դատ, ձեր բախտը թերեւս ձեր անձնութեան իրաւում ունի:

— Առանց խոստումի և խղճմտօրէն պիտի ընեմ ձեռքէս եկածը, թաղաւորին ծառայելու և թաղուհիին հաճելի ըլլալու համար, ըստ Թ. Արդանեան: Ուրեմն բարեկամ մը նկատեցէք զիս և այնպէս փարուեցէք Նեաս:

— Բայց այդ միջոցին զիս ո՞ւր պիտի թողուք:

— Չունի՞ք մէկը, որուն տունը գայ Մ. — տը լա Բօրթի և ձեզ առնէ:

— Ո՛հ, չեմ ուզեր մարդու գաղանիք յարսնել:

— Սպասեցէ՛ք, ըստ Թ. Արդանեան, Աթօսի տանը առջեւ ենք: Այո', առ աղէկ է:

— Աթօսը ո՞վ է:

— Բարեկամներէս մէկը:

— Բայց եթէ տունը ըլլայ և զիս տեսնէ՞:

— Տունը չէ, և ձեզ իր սենեակը տանելէս ետք, բանալին պիտի առնեմ ու պիտի երթամ:

- Բայց եթէ տուն դառնա՞յ:
- Պիտի չդառնալ: Ասկէ դատ, իրեն պիտի ըս-
տի թէ կրն մը բերի և այդ կրնը իր սենեակն է:
- Բայց զիտե՞ք, տախտակ պիտի վաճառէ՞ք զիս:
- Հողերնիդ մի՛ բնէք: Ձեզ չեն ճանչնար: Ասկէ
դատ, ա՛յնպիսի կոտորածն մը մէջ ենք որ կրնանք
զօնց բնել քանի մը պատշաճութիւններ:
- Ուրեմն երթանք ձեր բարեկամին տունը: Ո՞ւր
կը բնակի:
- Ֆէրու փողոց, ասկէ քանի մը քայլ հեռու:
- Երթանք:
- Եւ երկուքն ալ շարունակեցին իրենց ճամբան:
Ինչպէս գուշակած էր ա՛յնքանեան, Աթօս տունը չէր
գտնուեր: Առաւ քանդակն, դուր գտնադարձը սովորա-
բար կը յաճանէր ա՛յնքանեանի իրերն տանը մէկ բա-
րեկամին, սանդուղէն ելաւ և Տիկին Պօնափէօն մը-
ցուց այն սենեակը, որուն նկարագրով թիւնը բրած ենք
արդէն:
- Ձեր տունին մէջ նկատեցէ՛ք ինչորոշութիւն
ըստ: Հոս սպասեցէ՛ք, դուր ներսէն գոցեցէ՛ք և
մարդու մի՛ բանար: Բացէք այն աստի միայն երբ
դրան զարնուի երեք հարուած առ ձեռով, տեսէ՛ք:
- Եւ ա՛յնքանեան երեք անգամ դարձաւ, իրարու
ետեւէ և բռնաբան ուժով երկու հարուած և յետի
քիչ մը կենտրէ կտք, թեթեւ հարուած մը:
- Շա՛տ աղէկ, ըստ Տիկին Պօնափէօ, հիմա
կարգը ինծի եկաւ հրահանգներս տալու:
- Ձեզ մտիկ կ'ընեմ:
- Կու՛րքի պարտան Էջէլ փողոցի կողմի պրահ
տոջն զացէք և ժէրմէն հարցուցէք:
- Կա՛ւ, Ե՞տքը:
- Ձեզի պիտի հարցնէ թէ ի՞նչ կ'ուզէք: Ան ա-
տեն առ երկու բառերը պիտի ըսէք. «Դուր և Պրիւ-

- սէլ»: Ասոր վրայ, խնայն ձեր հրամանները պիտի
կատարէ:
- Ի՞նչ հրամայն պիտի տամ իրեն:
- Կը հրամայէք որ երթայ կանչէ թագուհին
սենեկապահ Մ. աը լա Բօրթը:
- Եթէ կանչէ և Մ. աը լա Բօրթ գայ՝ ի՞նչ ըսեմ:
- Հոս կը զրկէք զայն:
- Շա՛տ աղէկ, բայց ո՞ւր և ի՞նչպէս պիտի տես-
նեմ ձեզ:
- Ձիս նորէն տեսնելու կը փափաքի՞ք:
- Անշուշտ:
- Կա՛ւ, այդ հողը ինծի ձգեցէք և դուք հանդիստ
կղէք:
- Ձեր խօսքին կը վստահիմ:
- Վստահեցէ՛ք:
- Տ'Արդանեան բարեւեց Տիկին Պօնափէօն, իր ա-
մէնէն սիրտունի իր տկարիկը արձակելով անոր վրայ
և սանդուղէն իջած պահուն լսեց որ Տիկին Պօնափէօ
զուրկ կը կղտէր, քանակն երկու անգամ դարձնելով:
Կրակի պէս հառաւ Կու՛րք և Էջէլ փողոցի դրան առջեւ
ժամանած պահուն ժամը 10 կը զարնէր: Մեր պատմած
Պրիւքերը կէս ժամուան մէջ տեղի ունեցած էին:
- Տիկին Պօնափէօյի ըսածին պէս եղաւ ամէն բան:
Որոշեալ կարգախօսը լսելուն պէս, ժէրմէն խոնար-
հու թիւնը ըստ: Տասը վայրկեան կտքը, Կա Բօրթ
զանապանին խցիկը եկած էր: Տ'Արդանեան երկու
բառով ամէն բան հասկացուց անոր և Տիկին Պօնափէօյի
ո՛ւր գտնուիլը հաղորդեց: Կա Բօրթ երկու անգամ
կրկնել տուաւ հասցէն, որպէս զի չտխալի և ճամբայ
եկաւ ամապարանքով: Սակայն հաղիւ թէ տասը քայլ
տաւած էր, եւ դարձաւ:
- Երիտասա՛րդ, խորհուրդ մը պիտի տամ ձեզի:
- Ի՞նչ խորհուրդ:

— Այս անցած դարձածին համար կրնայ ըլլալ որ փորձանք մը գայ ձեր գլխուն :

— Կը կարծէ՞ք :

— Այո՛ : Բարեկամ մը ունի՞ք, որուն ժամացոյցը ետ մնացած ըլլայ :

— Է՛, ե՞տքը :

— Գացէ՛ք այդ բարեկամին մօտ, որպէսզի կարենայ վկայել թէ դուք ժամը իննուկէսին իր տունը կը դառնուէիք : Դատական լեզուով, «այլուրեքութիւն» կ'ըսեն ասոր :

Տ'Արդանեան հաւեցաւ այս խորհուրդին : Արագ արագ քայլելով, հասաւ Մ. տը Դռէվիլի ապարանքը, բայց փոխանակ ուրիշներուն հետ սրահը երթալու, խնդրեց որ մասնասնեակը մտնէ : Եւ որովհետեւ տ'Արդանեան ապարանքին մէջ ծանօթ էր, իր խրնդրանքը ընդունուեցաւ : Մ. տը Դռէվիլի իմաց տունին թէ իր երկտասարդ հայրենակիցը, կարեւոր ըսելիք մը ունենալով, մասնաւոր ունկնդրութիւն մը կը փնդրէր : Հինգ վայրկեան ետքը, Մ. տը Դռէվիլ կը հարցնէր տ'Արդանեանի թէ ի՞նչ կրնար ընել իրեն օգտակար ըլլալու համար և թէ այդքան ուշ տանի իր այցելութեան նպատակը ի՞նչ էր :

— Ներեցէ՛ք, պարո՛ն, ըսաւ տ'Արդանեան, որ վայրկեան մը առանձին մնալէն օգուտ քաղելով, ժամացոյցին սլաքը երեք քառորդ ետ դարձուցած էր, խորհեցայ թէ ժամը տակաւին ինը քառուկէնդ վայրկեան անցած ըլլալով, ժամանակ ունէի ձեզի ներկայանալու :

— Ինը քառուկէնդ անցած, պոռաց Մ. տը Դռէվիլ ժամացոյցին նայելով, բայց անկարելի է :

— Նայեցէ՛ք, պարո՛ն, ըսաւ տ'Արդանեան, ժամացոյցը կը հաստատէ ըսածս :

— Ընչո՛ւ է, ըսաւ Մ. տը Դռէվիլ : Ես կարծեմ

էի որ աւելի ուշ էր : Բայց նայինք ի՞նչ կ'ուզէք :

Այն ատեն տ'Արդանեան թաղուհիին վրայ երկար պատմութիւն մը ըրաւ Մ. տը Դռէվիլի : Յայտնեց թէ ի՞նչ երկրաշէտեր ունէր Ն. Վեհափառութեան մասին : Պըքինկէմի նկատմամբ Կարախալին մտադրութիւններուն վրայ իր լսածները պատմեց այնպիսի հանդարտութիւնով մը և համարձակութիւնով մը որ Մ. տը Դռէվիլ նստի, քան չուտով խորուեցաւ որքան որ ինք ալ ինչպէս ըսինք, դիտած էր թէ Կարախալին, թաղաւորին և թաղուհիին միջև նոր բան մը անցած դարձած էր :

Երբ ժամը տասը զարկաւ, տ'Արդանեան բաժնուեցաւ Մ. տը Դռէվիլէն, որ չնորհալու եղաւ իր տուած տեղեկութիւններուն համար, պատուիրեց որ թաղաւորին և թաղուհիին ծառայէ միշտ ու յետոյ սրահը դարձաւ : Բայց սանդուղին ստորոտը հասնելուն, տ'Արդանեան յիշեց թէ պառազանը հոն մոռցած էր : Հետեւապէս վեր ելաւ աճապարանքով, մասնասնեակը մտաւ, ժամացոյցին սլաքը տեղը բերաւ, որպէսզի միւս օրը չնշմարեն թէ փոխուած էր և այնուհետեւ վստահ ըլլալով որ վկայ մը պիտի ունենար իր այլուրեքութիւնը հաստատելու համար, սանդուղէն իջաւ և փողոց ելաւ :

ԺԱ.

ՄԵՔԵՆԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿՆՃՈՒՄՏԻ

Մ. ար Գոնժիլի աշգեղելէ ետք, տ'Արղանեան տունը դարձաւ մտախոհ և ամէնէն երկար ճամբան ընարելով:

Ի՞նչ բանի վրայ էր խորհէր տ'Արղանեան, որ աշտպէս իր ճամբան կ'երկնցնէր, երկինքին աստղերը զիտելով ու մերթ կը հառաչէր, մերթ կը ժպտէր:

Տիկին Պօնտաիէօյի վրայ էր խորհէր: Սկսնակ հրացանակիրի մը համար, մանկամարդ կ'ընէր սիրունիկ իտէյ մըն էր գրէթէ: Գեղեցիկ, խորհրդաւոր, արքունիքի գրէթէ բոլոր գաղանձքներուն տեղեակ, որոնք իր շնորհալի ղեմագիծերուն վրայ այնքան սիրուն ծանրութիւն մը կը ցոլացնէին, Տիկին Պօնտաիէօ յայտնի կ'ընէր թէ անդգայ չէր, ինչ որ անղխադրելի հրապոյց մըն է սկսնակ սիրահարներու համար: Ասկէ զատ, տ'Արղանեան զինքը խուզարկել և խոշտանգել ուզող այն դիւային արարածներուն ձեռքէն ազատած էր զայն և այս կարեւոր ծառայութիւնը անոր և իր միջև հաստատած էր երախտագիտութեան այնպիսի զգացում մը, որ շատ դժբաւ կ'առնէ աւելի վտախել հանգամանք մը:

Երազները այնքան շուտ կը վազէին երեւակայութեան թևերով որ տ'Արղանեան արդէն իսկ կը տեսնէր մանկամարդ կնոջ կողմէ մէկը եկած էր ու ժամադրութեան տուն մը, ոսկի չղթայ մը կամ աղամանդ մը կը յանձնէր իրեն: Ըսինքք արդէն որ երխտաւոր աստղերը առանց քաշուելու ստակ կ'առնէին իրենց թագաւորէն: Աւելցնենք թէ այն թուականին երբ

բարոյականի նկատմամբ տկար ըմբռնում մը կար, ասպետները չէին խպներ նաեւ իրենց սիրունիկներէն, որոնք գրէթէ միշտ թանկագին ու տեւական յիշատակներ կուտային անոնց, իբր թէ կը փորձէին անոնց զգացումներուն գիւրարեկութիւնը յաղթել իրենց նուէրներուն տեղունութիւնովը:

Այն ատենները մարդիկ առանց կարմրելու կ'ընէրու միջոցաւ ձեռք կը բերէին իրենց յառաջացումը: Այն կ'ընէր, որոնք գեղեցիկ էին միայն, իրենց գեղեցիկութիւնը կուտային, և անշուշտ արկէ ծագում առած է այն առածը թէ աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ աղջիկը իր տնեցածը միայն կրնայ տալ: Անոնք որ հարուստ էին, կուտային նաեւ իրենց դրամին մէկ մասը և կարելի է յիշել այն կնամեծար ժամանակին հերոսներէն շատերը, որոնք նախ իրենց խթանները և յետոյ իրենց ճակատամարտերը պիտի չչանէին առանց աւելի կամ նուազ լեցուն այն քսակին, զոր իրենց սիրունիկները կը կապէին իրենց ձիերուն թամբին վրայ:

Տ'Արղանեան բան մը չուէր: Գաւառացիի վարա-նումը, այդ թեթեւ ջրղկը, այդ միօրեայ ծաղիկը, այդ դեղձի աղւաւմաղը անհետացած էր նուազ ուղղա-միտ այն խորհուրդներուն հետեւանքով, զոր երեք հրացանակիրները կուտային իրենց բարեկամին: Տ'Արղանեան, նոյն ատենի անհիթթ սողորութեան համեմատ, Բարեղի մէջ ինքզինքը կը նկատէր իբր ռազմադաշտի մը վրայ, ճիշտ ինչպէս կ'ըլլայ Փլանտրի մէջ: Հոն սղանխացին, հոս կ'ընէր: Ամէն տեղ կուռելիք թշնամի մը և զրուկիք հարկեր կային:

Բայց ըսենք թէ տ'Արղանեան առ այժմ աւելի ազնիւ ու աւելի անշահախնդիր զգացումով մը տալորուած էր: Փերեզակը իրեն ըսած էր թէ հարուստ է: Երխտաւորը կըրցած էր դուշակել որ Մ. Պօնտաիէօ

միամիտ մարդ մը ըլլալով, անոր գրամներուն մատա-
կարարութիւնը կ'ընծայ ձեռքը ըլլալու էր: Բայց այս
ամէնը բնաւ ազդեցութիւն չէր ցնէր Տիկին Պօնա-
սիէօյի ներշնչած գրացումին վրայ: Շահախնդրական
մտածում չկար գրէթէ սիրոյ սկզբնաւորութեանը մէջ,
որ այդ գրացումին հետեւանքը եղած էր: Գրէթէ կ'ը-
սենք, վասն զի այն գաղափարը թէ մանկամարդ, գե-
ղեցիկ, շնորհալի և ուշիմ կ'ընէր մը հարուստ է միևնոյն
ատեն, բան մը չի պակսեցներ այս նորածին սէրէն,
ընդհակառակը կը զօրացնէ զայն:

Բարեկեցութեան մէջ կարգ մը ազնուապետական
խնամքներ և քմահաճոյքներ կան, որոնք ազւոր կը
վայլեն գեղեցկութեան: Նուրբ ու ճերմակ գուլպայ
մը, մեծաքսէ շրջադրեալ մը, ժահեակէ լանջանոց
մը, սիրուն կօշիկ մը, գլխին վրայ նոր ժապաւէն մը
բնաւ սիրուն չեն ընէր ազեղ կ'ընէր մը, բայց սիրուն
կ'ընէր մը կը գեղեցկացնեն, առանց հաշիւի առնելու
ձեռքերը, որոնք կ'օգտուին այս բանէն: Ձեռքերը,
մանաւանդ կ'ընէրուն, անգործ մնալու պէտք ունին
գեղեցիկ երեւալու համար:

Յետոյ տ'Արդանեան, ինչպէս լաւ գիտէ ընթեր-
ցողը, որմէ չպահեցինք անոր նիւթական կացու-
թիւնը, տ'Արդանեան միլիոնատէր մը չէր: Կը յուսար
օրին մէկը ըլլալ, բայց այդ երջանիկ փոփոխութեան
համար իր որոշած թուականը բաւական հեռու էր:
Հիմախոհմա, ինչ յուսահաւան բան էր տեսնել
սիրուած կ'ընէր մը, որ կը բաղձայ հազար տեսակ ոչինչ
բաներու, — որոնցմով կ'ընէր կը կազմեն իրենց եր-
ջանկութիւնը — և չկրնար այդ հազար տեսակ ոչինչ
բաները հայթայթել անոր: Գոնէ, երբ կ'ընէր հարուստ
է, իսկ սիրահարը ո՛չ, այս վերջինին հայթայթել
չկրցածը կ'ընէր ինք կը հայթայթէ, ու թէ և սովորա-
բար էրկանը դրամով առնուած ըլլալուն համար է որ

կ'ընէր մը այդ վայելքը կը ներէ իրեն, բայց հազուա-
դէպ է որ անոր երախտապարս ըլլայ այդ բանին
համար:

Յետոյ տ'Արդանեան, թէ և ամէնէն գորովալի սի-
րահարը ըլլալու տրամադիր, բայց հիմախոհմա խիստ
անճիտէր բարեկամ մըն էր: Փերեզակին կ'ընէր նկատ-
մամբ իր սիրային խորհուրդներուն մէջ իր բաժինը
չէր մոռնար: Սիրուն Տիկին Պօնասիէօն կ'ընէր մըն էր,
զոր կ'արժէր պատգնել Սէն Տրնիի գաշտին կամ Սէն
ժէրմէնի տօնավաճառին մէջ, Աթօսի, Բօթօսի և Ա-
րամիսի ընկերակցութեամբ, որոնց այդպիսի յաղթա-
նակ մը ցոյց տալը տ'Արդանեան պարծանք պիտի
սեպէր իրեն: Երբ մարդ երկար առնէ քալէ, կ'անօ-
թեայ: Տ'Արդանեան ժամանակէ մը ի վեր դիտած էր
առիկա: Պիտի ընէին այն սիրուն ճաշերը, ուր մարդ
մէկ կողմէն բարեկամի մը ձեռքին կը դաչէ և միւս
կողմէն՝ սիրունիի մը ոտքին: Վերջապէս ստիպողա-
կան վայրկեաններու, ծայրայեղ կացութիւններու
մէջ, տ'Արդանեան իր բոլրեկամներուն ազատարարը
պիտի ըլլար:

Եւ Մ. Պօնասիէօն, զոր տ'Արդանեան զինուոր-
ներուն յանձնած էր, բարձրաձայն ուրանալով զայն և
մեղմաձայն խոստանալով անոր ազատել զինք: Պէտք
է խոստովանինք մեր ընթերցողներուն թէ տ'Արդանե-
ան ամենեւին չէր խորհէր անոր վրայ, կամ եթէ
կը խորհէր, ըսելու համար էր անոր թէ անոր գըտ-
նուած տեղը աղէկ էր, ո՛ւր որ ալ ըլլար: Սէրը բոլոր
կ'իրքերուն ամէնէն ետսէն է:

Սակայն թո՛ղ մեր ընթերցողները ապահով ըլ-
լան: Եթէ տ'Արդանեան կը մոռնայ կամ մոռնալ կը
ձեւացնէ իր տանտէրը, այն պատրուակով թէ ո՛ւր
տարուած ըլլալը չգիտէր, մենք չենք մոռնար զայն
և գիտենք թէ ո՛ւր կը գտնուի: Բայց առ այժմ մենք

ալ սիրահարած Կառքօնին պէս ընենք: Եւքը պիտի խօսինք անոր վրայ:

Տ'Արդանեան, իր սիրային ապագայ վայելքներուն վրայ խորհրդածելով, մութին մէջ խօսելով և աստղերուն ժպտելով հանդերձ, Շէքշ Միտի կամ, ինչպէս կ'անուանէին այն ատեն, Լա Միտի փողոցէն վեր կ'ելլէր: Եւ որովհետեւ Արամիտի բնակած փողոցը կը գտնուէր, մտադրութիւն յայտնեց երթալ այցելութիւն մը տալ իր բարեկամին և բացատրել թէ ի՞նչ պատճառով Բլանշէն զրկած էր հրաւիրելու համար որ իսկոյն ծուլակը գայ: Արդ, եթէ Արամիտ Բլանշէն եկած ատեն տունը գտնուած ըլլար, անշուշտ վազած պիտի ըլլար փոստակէօս փողոց և այն եղ թերեւ իր երկու ընկերները միայն գտնելով, ո՛չ ինք և ոչ անոնք հասկցած ըլլալու չէին թէ ի՞նչ կը նշանակէր այս մասին բացատրութիւն մը տալ: Ահա ասիկա կ'ըսէր ա'Արդանեան բարձր ձայնով:

Յետոյ ինքնիքեն կը խորհէր թէ իրեն իրամարտիթ մըն էր խօսիլ սիրուն Տիկին Պօնափէօյի վրայ, որուն յիշատակովը ընտանիքն էր արդէն միաքր, եթէ ո՛չ սիրտը: Առաջին սիրոյ մը համար գաղանապահութիւն չի պահանջուիր: Այդ առաջին սիրոյն կ'ընկերանար այնքան մեծ ուրախութիւն մը, որ պէտք է յորդի, ապա թէ ոչ կը խեղդէ ձեռք:

Բարեկ ժթնցած էր երկու ժամէ ի վեր և կ'սկսէր ամառանալ: Մէն ժէրմէնի արուարձանին բոլոր ժամացոյցները տասնհինգէն կը զարնէին: Աղաոթ օդ մը կար: ա'Արդանեան կ'անցնէր այն փողոցէն, ուր այսօր կը գտնուի Ասաս փողոցը, և կը չնչէր այն անուշ բոյրերը, զորս հովը կը բերէր Վօփրար փողոցէն և զորս կը հայթայթէին իրիկուան ցողէն և գիշերուան գեփուէն զովացած պարտէզները: Հետեւէն կը լըռուէին կապկռաներու մէջ խմորներու երգերը: Փողոց

ցին ծայրը հասնելով, ա'Արդանեան ձախ կողմը դարձաւ: Արամիտի բնակած տունը կը գտնուէր Քասէզ և Մէրվանտօնի փողոցներուն միջև:

Տ'Արդանեան նոր անցած էր Քասէզ փողոցէն և արդէն իսկ կը տեսնէր իր բարեկամին տան դուռը, որ ժանտաթղենի և կլեմադիգներու թաւուտի մը տակ թաղուած էր, երբ նշմարեց ստուերի պէս բան մը, որ Մէրվանտօնի փողոցէն դուրս կ'ելլէր: Այդ ստուերը վերաբերուով մը ծածկուած էր և ա'Արդանեան նախ կարծեց թէ էրիկ մարդ մըն էր ան, բայց հասակին կարծութենէն, քալուածքին անորոշութենէն և քայլերուն չփոթութենէն իսկոյն հասկցաւ թէ կին մըն էր: Ասկէ զատ, այդ կինը, որպէս թէ իր փնտռած տան մասին վստահ չըլլար, վազ կը նայէր որ ո՛ւր ըլլալը հասկնայ, կանգ կ'առնէր, եւ կը դառնար, յետոյ նորէն կուգար: Տ'Արդանեան հետաքրքրուեցաւ:

— Արդեօք իմ ծառայութիւններս մոտուցանեմ անոր, ըսաւ ինքնիքեն: Իր ձեւերէն կ'երեւայ թէ մանկամարդ է, թերեւս սիրուն ալ է: Օ՛հ, այո՛: Բայց կին մը, որ այս ժամուն փողոցները կը թափառի, իր սիրահարը գտնելու համար է: Վա՛յ անպիտան, եթէ անոնց ժամադրութիւնը խանգարեմ, յարաբերութեան մոնելու անյարմար միջոց մը ընտրած պիտի ըլլամ:

Սակայն մանկամարդ կինը կը յատաշանար միշտ տուններն ու պատուհանները համբրելով: Արդէն ասիկա ո՛չ երկարատեւ ու ոչ դժուարին գործ մըն էր: Փողոցին այս մասին մէջ երեք տուններ միայն կային և երկու պատուհաններ՝ որոնք այս փողոցին վրայ կը նայէին: Մէկը Արամիտի բնակած տունին դուռահանակահան տաղաւարի մը պատուհանն էր, իսկ միւսը՝ Արամիտինը:

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ Կ'Արդանեան ինքնի-
րեն, որուն միտքը կուգար աստուածաբանին կողմ-
ընդիկը: Չարմանալի պիտի ըլլար եթէ այս ուշա-
մնաց տատարկը մեր բարեկամին տունը փնտռէր:
Բայց հոգին կը վկայէ որ այսպիսի բան մը պիտի ըլ-
լայ: Ա՛հ, սիրելի Արամիս, այս անգամ կ'ուզեմ որ
ամէն կտակած փարատի:

Եւ Կ'Արդանեան, կրցածին չափ ծածկելով ինք-
զինքը, փողոցին ամէնէն մութ կողմը, որմասորչի
մը մէջ դանուած քարէ նստարանի մը մօտ պարտու-
պարտեցաւ:

Մանկամարդ կիներ շարունակեց յառաջանալ,
վասն զի իր ընթացքը թեթեւութենէն զատ, որ
զինքը մատնած էր, թեթեւ մը հազաց եւ շատ փա-
փուկ ձայն մը ունենալը հասկցուեցաւ: Տ'Արդանեան
խորհեցաւ թէ այս հազը նշան մըն էր:

Սակայն, կա՛մ ան է որ այս հազին պատասխան-
ուեցաւ նմանօրինակ նշանով մը, որ գիշերային խու-
զարկուն անասունութիւնը փարատեց եւ կամ ան է
որ առանց ուրիշին օգնութեան հասկցաւ թէ իր նպա-
տակին հասեր էր, վստահարար մօտեցաւ Արամիսի
պատահանին եւ կոր մատով երեք հարուած տուաւ
հաւասար միջոցներով:

— Ճիշտ Արամիսի տունն է, մըմոաց Կ'Արդանե-
ան: Ա՛հ, պարո՛ն կեղծաւոր, աստուածաբանութիւն
սովորած ատենդ բռնեցի քեզ:

Հազիւ թէ երեք հարուածները տրուած էին ներ-
քին պատահանը բացուեցաւ եւ լոյս մը երեցաւ ապա-
կիններուն մէջէն:

— Ա՛հ, ա՛հ, ըսաւ, ո՛չ թէ դուռներէն, այլ պա-
տահաններէն մտիկ ընողը. ա՛հ, այս այցելութեան
սպասող կար: Օ՛հ, փեղկը պիտի բացուի եւ կինը մա-
զցելով վեր պիտի ելլէ: Շա՛տ աղէկ:

Բայց Կ'Արդանեան մեծ զարմանքով աւսաւ թէ
փեղկը գոց մնաց: Սակէ զատ, լոյսը, որ պահ մը
փայլեր էր, անհետ եղաւ եւ մթութիւնը տիրեց զարձ-
եալ:

Տ'Արդանեան խորհեցաւ թէ ասիկա երկար պիտի
չտեւէր, եւ շարունակեց խորին ուշադրութեամբ դի-
տել եւ մտիկ ընել:

Իրաւունք ունէր: Քանի մը վայրկեան հոքը,
երկու հարուած լսուեցաւ ներսէն:

Փողոցի մանկամարդ կիներ պատասխանեց մէկ
հարուածով մը եւ փեղկը կ'ստովին բացուեցաւ:

Կարելի է երեւակայել թէ Կ'Արդանեան ի՞նչ
անյազութիւնով կը նայէր ու մտիկ կ'ընէր:

Գծբախտարար լոյսը ուրիշ սենեակ մը փոխա-
դրուած էր: Բայց երկտասարդին աչքերը մութին վար-
ժուեր էին: Սակէ զատ, Կառքօններու աչքերը, ինչ-
պէս կը հաւատան, մութին մէջ տեսնելու յատկու-
թիւնը ունին կատուններուն պէս:

Ուստի Կ'Արդանեան տեսաւ որ մանկամարդ կիներ
զբարեկէն հոնեց ձերմակ առարկայ մը, զոր բացաւ եւ
այլ առարկան թաշկինակի մը ձեւը առաւ: Կինը այդ
թաշկինակին մէկ անկիւնը ցոյց տուաւ իր խօսակի-
ցին:

Ասիկա Կ'Արդանեանին յիշեցուց այն թաշկինակը,
զոր գտած էր Տիկին Պօնափէօյի ոտքին տակ, ու
այլ թաշկինակը իրեն յիշեցուցած էր այն միւսը, զոր
գտած էր Արամիսի ոտքին տակ:

Բայց ի՞նչ նշանակութիւն կրնար ունենալ այդ
թշուառական թաշկինակը:

Տ'Արդանեան կեցած պեղէն չէր կրնար տեսնել
Արամիսի դէմքը, վասն զի երկտասարդը բնաւ չէր
ապրակուսեր որ փողոցի կնոջ հետ խօսողը իր բարե-
նին էր: Ուստի հետաքրքրութիւնը յաղթեց խոհե-

մութեան և օգտուելով այն մտադրադուժէն, որուն մէջ թաղուած կ'երևային մեր տեսարան հանած երկու անձերը թաշկինակին տեսքէն, դուրս ելաւ իր թաքստոցէն և կայծակի պէս արագ, բայց քայլերուն աղմուկը խեղդելով, գնաց փակաւ պատին մէկ անկիւնը, ուրկէ կրնար Արամիսի սենեակին մէջ նայիլ:

Հոն հասնելով, ա'Արդանեան քիչ մնաց որ դարձանքէն պիտի պոռար: Գիշերային այցելուին հետ խօսողը Արամիսը չէր, այլ կին մը: Միայն ա'Արդանեան հագուածին ձեւը կ'որոշէր, բայց զիմագիծերը չէր կրնար զանազանել:

Նոյն պահուն, սենեակին մէջ դանուող կինը երկրորդ թաշկինակ մը հանեց գրպանէն և իրեն ցոյց տրուած թաշկինակին հետ փոխանակեց: Յետոյ քանի մը խօսքեր արտասանուեցան կիներուն միջև: Վերջապէս փեղլը դոցուեցաւ, փողոցը գանուող կինը ետ դարձաւ ու ա'Արդանեանին շատ մօտէն անցաւ իր վերաբիւրի գլխանոցը իջեցնելով: Բայց այս զգուշութիւնը շատ ուշ ձեռք առնուած էր: Տ'արդանեան ճանչցած էր Տիկին Պօնասիէօն:

Տիկին Պօնասիէօ: Արդէն կասկածեր էր այն պահուն երբ անիկա գրպանէն հանած էր թաշկինակը: Բայց հաւանակա՞ն էր որ Տիկին Պօնասիէօ, որ Մ. Թըլա Բօրթը կանչել տուած էր, անոր հետ Լուվր դառնալու համար, Բարիզի փողոցները թափառէր այսպէս, գիշերուան ժամը 11ուկէսին, երկրորդ անգամ առեւանդուելու վտանգը աչք առնելով:

Ուրեմն շատ կարեւոր գործի մը համար էր որ այս վտանգը աչք առեր էր: Եւ քսանեւհինգ տարեկան կնոջ մը կարեւոր գործը ի՞նչ կրնայ ըլլալ եթէ ոչ Սէր:

Բայց արդեօք ի՞նչ թէ ուրիշին հաշիւին համար էր որ այնպիսի վտանգներու կ'ենթարկէր ինքզինքը:

Ահա այս հարցումը կ'ընէր ինքնիրեն երիտասարդը, որուն սիրտը նախանձի որդը կը կրծէր արդէն, որպէս թէ Տիկին Պօնասիէօյի բուն սիրահարը եղած ըլլար:

Սակայն պարզ միջոց մը կար ապահով ըլլալու համար թէ ո՛ւր կ'երթար Տիկին Պօնասիէօ: Այլ միջոցն էր անոր ետեւէն երթալ: Ասիկա այնքան պարզ բան մըն էր որ ա'Արդանեան ի գործ դրաւ զայն բնականօրէն և բնազդաբար:

Բայց երբ Տիկին Պօնասիէօ տեսաւ որ երիտասարդը արձանի մը պէս կը հեռանար իր խորշէն, ու երբ լսեց որ իր ետեւէն քայլերու ձայներ կ'ելլեն, աղաղակ մը արձակեց ու փախաւ:

Տ'Արդանեան անոր ետեւէն վազեց: Իրեն համար զօռար բան մը չէր հասնիլ կնոջ մը, որուն շարժումները կ'արգիլուէին վերաբիւրի պատճառաւ: Հետեւապէս հաղիւ թէ կինը փողոցին մէկ երրորդ մասը քալած էր, երիտասարդը հասաւ անոր: Հէք կինը ուժասպառ եղած էր ո՛չ թէ յոգնութենէն, այլ սարսափէն ու երբ ա'Արդանեան ձեռքը անոր ուսին վրայ դրաւ, կինը մէկ ծունդի վրայ եկաւ և խեղդուկ ձայնով մը պոռաց:

— Սպաննեցէք զիս և թէ կ'ուզէք, բայց բան մը պիտի չիմանաք:

Տ'Արդանեան ոտք հանեց զայն թեւ անոր մէջքին անցնելով, բայց անոր ծանրութենէն զգալով թէ պիտի նուաղէր, փութաց ապահովել զայն իր անձնուրբութիւնը յայտնող խօսքեր ընելով: Այս խօսքերը արժէք չունէին Տիկին Պօնասիէօյի համար, վասն զի անոնք կրնան ըսուիլ ամենայնով զիտաւորութիւններով: Բայց ձայնը ամէն ինչ էր: Մանկամարդ կնոջ անանկ եկաւ թէ այդ ձայնը պիտի ճանչնայ: Աչքերը բացաւ, ափնարկ մը ձգեց իրեն այնչափ վախ պատ-

ճառող մարդուն վրայ և տ'Արդանեանը ճանչնալով,
ուրախութեան աղաղակ մը արձակեց :

— Օ'հ, դժուար էք, դժուար էք, բառ : փա'ռք քեզ
Աստուած :

— Այո', ե'ս եմ, ըսաւ տ'Արդանեան : Աստուած
զբից զիս որ ձեր վրայ հակեմ :

— Այո գիտումով կը հեռուէիք ինձի, հարցոյց
մանկամարդ կիներ պէտքով ժպտով մը, որուն քիչ մը
հեղեատէր բնաւորութիւնը երեւան կուգար, և որուն
բոլոր վախերը վարատած էին տեսնելով որ թշնամի
կարծած մարդը բարեկամ մըն էր :

— Ո'չ, բառ տ'Արդանեան, ո'չ, կը խոստովա-
նիմ : Դիպումսով հանդիպեցայ ձեզի : Տեսայ որ կին մը
բարեկամներէս մէկուն պատահանին կը զարնէր ... :

— Ձեր բարեկամներէն մէկուն, ընդմիջեց Տի-
կին Պօնապիէս :

— Անշուշտ : Արամիս իմ լուսադոյն բարեկամս է :

— Արամի'ս : Ո՞վ է ադ :

— Օ'հ, ինձի'ս պիտի կլլեցնէք թէ Արամիսը չէք
ճանչնար :

— Առաջին անգամ է որ կը լսեմ այդ անունը :

— Ուրեմն առաջին անգամ է որ այդ տունը
կուգար :

— Անշուշտ :

— Եւ չէի՞ք գիտեր թէ երկուստեք մը կը բնա-

կէք հոն :

— Ո'չ :

— Հրացանակիր մը :

— Ամենեւին չէի գիտեր :

— Ուրեմն անոր եկած չէի՞ք :

— Ամենեւին : Ասկէ դատ, հարկաւ տեսար որ
ինձի հետ խօսողը կին մըն էր :

— Ճիշտ է, բայց այդ կինը Արամիսի բարեկա-
մահներէն մէկն է :

— Ձեմ գիտեր :

— Քանի որ անոր տունը կը բնակի :

— Ասիկա ինձի չի վերաբերիր :

— Բայց ո՞վ է ան :

— Օ'հ, ասիկա իմ գաղանիքս չէ :

— Սիրելի Տիկին Պօնապիէս, հիանալի էք, բայց
միեւնոյն տան ամէնէն խորհրդաւոր կիներ էք :

— Ասով բան մը կը կորսնցնեմ :

— Ո'չ, ընդհանրապէս պաշտելի էք :

— Ուրեմն թեւս մտէք :

— Սիրով : Հիմա՞ն ի՞նչ պիտի ընենք :

— Առաջնորդեցէ՛ք զիս :

— Ո՞ւր :

— Ո՛ւր որ կ'երթամ :

— Բայց ո՞ւր կ'երթաք :

— Պիտի տեսնէք, քանի որ զիս դուռը պիտի
թողուք :

— Պիտի սպասեմ :

— Հարկ չկայ :

— Ուրեմն առանձին պիտի դառնաք :

— Թեւեւ այո', թեւեւ ո'չ :

— Բայց յետոյ ձեզի ընկերացողը էրմի մա՞լդ
պիտի ըլլայ թէ կին :

— Տակաւին չեմ գիտեր :

— Ես պիտի գիտնամ սակայն :

— Ի՞նչպէս :

— Պիտի սպասեմ մինչեւ որ դուքս ելլէք :

— Ուրեմն մնաք բարով :

— Ի՞նչպէս :

— Ձեզի պէտք չունիմ :

— Բայց դուք խնդրեցիք ... :

— Ես խնդրեցի աղնուականի մը օժանդակու-
թիւնը և ո'չ թէ լրտեսի մը հսկողութիւնը :

- Այդ բառը քիչ մը ծանր է :
 - Ի՞նչ անուն կը տրուի անոնց որ ուրիշներուն կը հեռելին անոնց կամքին հակառակ :
 - Անդգոյշ :
 - Այդ բառը շատ թեթեւ է :
 - Օ՛հ, Տիկի՛ն, կը տեսնեմ որ ձեր ուղածները կատարել պէտք է :
 - Ինչո՞ւ համար իմ ուղածներս անմիջապէս կատարելու արժանիքէն զրկուեցաք :
 - Միթէ զղջալը արժանիք մը չէ՞ :
 - Իրօք կը զղջա՞ք :
 - Ես ալ աղէկ չեմ գիտեր : Գիտցածս սա է միայն որ ձեր ուղածը կատարելու խօսք կուտամ, եթէ թողուք որ ընկերանամ ձեզ մինչեւ ո՛ւր որ պիտի երթաք :
 - Յետոյ պիտի բաժնուի՞ք ինձմէ :
 - Այո՛ :
 - Առաջնոց դուքս ելլելս լրտեսելու :
 - Այո՛ :
 - Պատուոյ խօսք կուտա՞ք :
 - Ազնուականի խօսքս վկայ :
 - Ուրեմն թեւ մտէ՛ք ու քալենք :
- Տ'Արդանեան թեւ տուաւ Տիկին Պօնասիէօյի որ կախուեցաւ անկէ, կէս մը ժպտուն կէս մը դողդոջուն, և երկուքն ալ իսկիւն ժողովոյն ծայրը հասան : Այն տեղ, մանկամարդ կիներ վարանեցաւ, ինչպէս արդէն ըրած էր Վօթիրար փողոցին մէջ : Սակայն կարծես քանի մը նշաններէ՝ ճանչցաւ դուռ մը և մօտեցաւ անոր :
- Հիմա, պարո՛ն, բաւ, դործս այստեղ է : Հազար չորսհարիւթիւն ձեր պատուաւոր ընկերակցութեանը համար, որ ազատեց զիս այն բոլոր վտանգներէն, որոնց կրնայի ենթարկուիլ եթէ առանձին ըլլայի : Ձեր խօսքը պահելու ժամանակը եկաւ : Ես իմ անդա հասայ :

- Վերադարձին այլեւս վախաւ պատճառ մը պիտի չունենա՞ք :
- Միշտի գողերէն վախնալու պատճառ պիտի ունենամ :
- Պղտի՞կ բան է ատիկա :
- Ինձմէ ի՞նչ կրնան տեսել : Վրաս մէկ գրտով չունիմ :
- Կը մտնա՞ք ձեր գեղեցիկ աւեղնանկար ու գլխանշանով զարդարուած թաշկինակը :
- Ո՞րը :
- Այն զոր դաս ձեր սաքին տակ աւ ձեր գրքպահը դրի :
- Լսեցէ՛ք, լսեցէ՛ք, թշուա՛ւ, պոռաց մանկամարդ կիներ : Ձիս կորստեալ մատնել կ'ուզէք :
- Կը տեսնէք որ տակաւին վտանգ կայ ձեզի համար, քանի որ մէկ բառ մը կը դողացնէ ձեզ և կը խոտովանի որ եթէ այդ բառը լսուի, կորսուած էք : Ա՛հ, Տիկի՛ն, պոռաց ա'Արդանեան, անոր ձեռքը բռնելով և հրաւրաւ անկարելի մը ձգելով անոր վրայ, աւելի վեհանձն եղիք, վստահեցէք ինծի : Միթէ աչքերուս մէջ չկարդացի՞ք թէ անձնուիրութիւն և համակրութիւն միայն ունիմ ձեզի համար :
- Կարդացի, պատասխանեց Տիկին Պօնասիէօ, ուստի իմ գաղանիքներս հարցուցէք ինծի և պի ըսեմ, բայց ուրիշներուն գաղանիքը չեմ կրնար ըսել :
- Ես ալ աղէկ, բաւ ա'Արդանեան, ես զանոնք երեւան պիտի հանեմ : Քանի որ այդ գաղանիքները կրնան ազդեցութիւն մը ունենալ ձեր կեանքին վրայ, պէտք է որ անոնք իմս ալ ըլլան :
- Զգուշացէ՛ք, պոռաց մանկամարդ կիներ ա՛յն պիտի լրջութիւնով մը որ ա'Արդանեան աստուա զգաց ակամայ : Օ՛հ, ինծի վերաբերած բաներուն մի՛ խառնուիք և մի՛ ջանաք օգնել ինծի իմ կատարած պաշտօնիս մէջ : Ասիկա կը պահանջեմ ձեռք շանուն այն համակրութեան, զոր կը ներշնչեմ ձեզի, լանուն այն ծառայութեան, զոր մատուցիք ինծի և զոր բնաւ պիտի չմոռնամ բովանդակ կեանքիս մէջ : Ձեզի բաժնեւորս հաւատացէ՛ք : Մի՛ գրադիր ինձմայ : Ես ձեզի

համար գոյութիւնն չունիմ այլեւս : Անանկ սեպեցէք որ բնաւ տեսած չէք զիս :

— Արամիս ալ ինծի պէս պիտի ընէ՞, Տիկի՛ն, բաւաւ տ'Արդանեան վշտացած :

— Անա երկու երեք անգամ եղաւ որ այդ անունը կ'արտասանէք, պարո՛ն, և սակայն ըսի ձեզ թէ չեմ ձանձնար դայն :

— Չէ՞ք ձանձնար այն մարդը, որուն փեղկին զարկէք : Օ՛ն, Տիկի՛ն, զիս շա՛տ դիւրահաւան կը կարծէք :

— Խոստովանեցէ՛ք թէ զիս խօսեցնելու համար է որ այս պատմութիւնը կը հնարէք և կ'ստեղծէք այդ անձը :

— Ես բան մը չեմ հնարեր, բան մը չեմ ստեղծեր, Տիկի՛ն : Բուն ճշմարտութիւնը կ'ըսեմ :

— Ուրեմն կ'ըսէք թէ ձեր բարեկամներէն մէկը այդ տո՞ւնը կը բնակէ :

— Կ'ըսեմ և կը կրկնեմ երրորդ անգամ : Այդ տանը մէջ կը բնակի բարեկամս ու այդ բարեկամի անունը Արամիս է :

— Այս ամէնը պիտի պարզուի յետոյ, միմայ մանկամարդ կինը : Հիմա, պարո՛ն, լսեցէ՛ք :

— Եթէ կարենայիք սիրտ տեսնել, բաւաւ տ'Արդանեան, հոն պիտի կարդայիք ա՛յնչափ հետաքրքրութիւն որ իմ վրաս պիտի գլխարկէք, ու ա՛յնչափ սէր որ հիմակ անմիջապէս պիտի գոհացնէիք հետաքրքրութիւնս : Չեզ սիրողներէն վախճալու պատճառ մը չունիք :

— Շա՛տ շուտ կը խօսիք սիրոյ վրայ, պարո՛ն, բաւաւ մանկամարդ կինը գլուխը երեքոյնելով :

— Պատճառը ան է որ սէրը առաջին անգամ և շուտ եկաւ ինծի : Տակաւին քսան տարու չկամ :

Մանկամարդ կինը անոր երեսը նայեցաւ դադառկ :

— Մտիկ բրէ՛ք, բաւաւ տ'Արդանեան, արդէն հեաք մը ձեռք անցուցած եմ : Ասկէ երեք ամիս առաջ, քիչ մնաց որ Արամիսին հետ միասնաբար թաշկինակի մը համար, որ անոր տունը դանուող կէտը ձեր ցոյց տուած թաշկինակին ճիշտ նմանն էր, նո՛յն նշաննէրով, վատա՛ն եմ :

— Պարո՛ն, բաւաւ մանկամարդ կինը, կ'երդնում որ շատ կը յաջնեցնէք զիս այս հարցումներով :

— Բայց դուք որ այնքան խոհեմ էք, Տիկի՛ն, մտածեցէք, եթէ այդ թաշկինակով բո՛նուէիք ու այդ թաշկինակը ձեռք անցուէք, պիտի չվատնողուէի՞ք :

— Ինչո՞ւ : Ակդրնատառերը՝ Բ. Պ. իմն չե՞ն միթէ, Բօնադանս Պօնասիէօ :

— Կամ Բամիյլ տը Պուա-Դուասի :

— Լսեցէ՛ք, պարո՛ն, նորէն կ'ըսեմ, լսեցէ՛ք : Ա՛ն, քանի որ ինծի հասնելիք վտանգները չեն կանցներ ձեզ, դո՛նէ ձեր գլխուն գալիք վտանգները խորհեցէք :

— Ի՞մ գլխուն :

— Այո՛, զիս ձանձնալիուղ համար բանտի, մահուան վտանգ կայ :

— Ան տանն, ա՛լ չեմ հեռանար ձեր քովէն :

— Պարո՛ն, բաւաւ մանկամարդ կինը աղերասագին և ձեռնամած, յանուն Աստուծոյ, յանուն գլխուորս կանի մը պատիւին, յանուն աղնուականի մը բարեկրթութեան, հեռացէ՛ք : Տեսէ՛ք, կէս գիշեր կը դարնէ և ճիշտ այս ժամուն կ'սպասեն ինծի :

— Տիկի՛ն, բաւաւ երիտասարդը խոհարհութիւն ընելով, ո՛վ որ այդ կերպով բան մը կը խնդրէ ինձմէ, չեմ կրնար մերժել : Գոհ եղիք, անա կը հեռանամ :

— Բայց պիտի չհեռուէիք ինծի, պիտի չլքուեմք զիս, այնպէս չէ՞ :

— Հիմակ անմիջապէս տուն պիտի դառնամ :

— Օ՛ն, գիտէի թէ բարի երիտասարդ մըն էք, բաւաւ Տիկին Պօնասիէօ մէկ ձեռքը անոր իջեցնելով և միւս ձեռքը պատին մէջ դանուած՝ պզտիկ դռան մը ուռնակին վրայ դնելով :

Տ'Արդանեան բռնեց իրեն երկնցուած ձեռքը և համբուրեց ետանդագին :

— Ո՛ն, աւելի աղէկ էք որ երեք չտեսնէի ձեզ, պողաց տ'Արդանեան այն միամիտ վայրենութիւնով, զոր կի՛նը շատ անգամ նախամեծար կը սեպեն քաղաքավարութեան նաղանքներէն, վասն զի անիկա երեւան կը հանէ բուն մտածումը և կ'ապացուցանէ թէ զգացումը կը յաղթէ բանականութեան :

— Է՛ր ուրեմն, աւելցուց Տիկին Պօնասիէօ գրէթէ փափայտը ձայնով մը և սեղմելով տ'Արդանեանի ձեռքը, որ թողած էր իրը, Է՛ր ուրեմն, ևս ձեզի պէս պիտի չըսեմ: Ինչ որ կորսուած է այսօր, կրնայ շահուիլ ապագային: Ո՞վ գիտէ որ եթէ օր մը ազատ ըլլամ, պիտի չգոհացնեմ ձեր հետաքրքրութիւնը:

— Նոյն խոստումը կ'ընէ՞ք իմ սիրոյս համար, պոռաց տ'Արդանեան, ուրախութեամբ աւելցում:

— Օ՛հ, այդ մասին չեմ ուզեր խոստում մը տալ: Ատիկա կախում պիտի ունենայ ինձի ներշնչելիք ձեր զգացումներէն:

— Ըսել է որ առ այժմ, Տիկին՛ն...

— Առ այժմ, պարո՛ն, երախտագիտութիւն միայն կ'զգամ ձեզի հանդէպ:

— Ա՛հ, շատ հիանալի էք, ըսաւ տ'Արդանեան տխրութեամբ, և իմ սէրս չարաչար կը գործածէք:

— Ո՛չ, ձեր վեհանձնութիւնը միայն կը գործածեմ: Բայց հաւատացէ՛ք, մարդիկ կան, որոնք ամէն բան ձեռք կը ձգեն:

— Օ՛հ, դուք մարդոց ամէնէն երջանիկը կ'ընէք զիս: Մի՛ մոռնաք այս գիշերը, մի՛ մոռնաք այս խոստումը:

— Անհոգ եղիք: Երբ ժամանակն ու տեղը գտի, ամէն բան պիտի յիշեմ: Է՛ր ուրեմն, մեկնեցէ՛ք, յանուն Աստուծոյ մեկնեցէ՛ք: Ընչտ կէս գիշերին կ'սպասէին ինձի և ուշ մնացի:

— Հինգ վայրկեան միայն ուշ մնացիք:

— Այո՛, բայց պարագաներ կան ուր հինգ վայրկեանը հինգ դար կ'ըլլայ:

— Սիրողներու համար:

— Է՛ր, ուրեմն, ինչէ՞ն գիտէք որ գործս սիրահարի մը հետ է:

— Էրբիկ մա՞րդ է ձեզի սպասողը, պոռաց տ'Արդանեան:

— Օ՛ն, ահա վիճարանութիւնը նորէն պիտի սկսիք, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ կէս ժպիտով մը, որուն մէջ անհամբերութեան նշան մը կար:

— Ո՛չ, ո՛չ, ահա կ'երթամ, կը մեկնիմ: Կը հաւ-

տամ ձեր խօսքին և կ'ուզեմ ունենալ անձնուիրութեան բոլոր արժանիքը, նո՛յն խի կ'իթէ այդ անձնուիրութիւնը ապուշութիւն մը ըլլայ: Մնա՛ք բարով Տիկին՛ն, մնաք բարով:

Եւ որպէս թէ իր բռնած ձեռքը թող տալու համար ոյժ էր զգար, ցնցուեցաւ և վազելով հեռացաւ, մինչ Տիկին Պօնասիէօ, ինչպէս ըրած էր փեղկին, երեք ծանր ու կանոնաւոր հարուած տուաւ դուռին: Յետոյ փողոցին անկիւնը երթալով, ետ դարձաւ: Դուռը բացուած ու դոցուած էր և փերեզակին սիրուն կիւնը անբայտ եղած էր:

Տ'Արդանեան շարունակեց իր ճամբան: Խօսք տուեր էր Տիկին Պօնասիէօն չլրանելու և եթէ կեանքն իսկ կախում ունենար անոր երթալիք տեղէն կամ անոր ընկերանալիք անձէն, տ'Արդանեան իր տունը պիտի դառնար, քանի որ այդպէս խոստացած էր: Հինգ վայրկեան ետքը, Գոսուայէօր փողոցն էր:

— Ի՞նչ ձ Սթօս, կ'ըսէր, պիտի չգիտնայ թէ ի՛նչ կը նշանակէ ասիկա: Բունը տարած պիտի ըլլայ ինձի սպասած տեհն կամ թէ տուն դարձած պիտի ըլլայ և պիտի խմանայ թէ կին մը եկած էր հոն: Կին մը Սթօսի տունը: Բայց վերջապէս, շարունակեց տ'Արդանեան, Արամիսի տունը կին մը կար: Բոլոր այս եղածները շատ սարօրինակ են, և հետաքրքիր եմ գիտնալու թէ վերջը ի՛նչ պիտի ըլլայ:

— Գէ՛շ, պարո՛ն, գէ՛շ, պատասխանեց ձայն մը, որուն Բլանշէի ձայնը ըլլալը ճանչցաւ տ'Արդանեան, որովհետեւ շատ զրազած մարդերու պէս բարձրաձայն ձեռնախօսելով մէկտեղ, մտած էր այն անցքը, որուն ծայրը կը գտնուէր իր սենեակը տանող սանդուղը:

— Ի՞նչպէս գէ՛շ, ի՞նչ ըսել կ'ուզես, ապո՛ւշ, հարցուց տ'Արդանեան, ի՞նչ պատահեցաւ:

— Ամէն տեսակ դժբախտութիւններ:

— Ի՞նչ:

— Նախ՛ Մ. Աթօս ձերբակալուեցաւ:

— Չերբակալուեցա՞ւ, Աթօսը, ինչո՞ւ:

— Չեր սենեակին մէջ գտան զայն և կարծեցին

թէ դուք էք:

— Ո՞վ ձերբակալեց :

— Պահակախուժը, զոր ձեր փախցուցած սեւա-
զգեստ մարդիկը կանչած էին :

— Ինչո՞ւ իր անունը չտուաւ, ինչո՞ւ չըտաւ թէ
ինք այս գործին մէջ մաս չունի :

— Զգուշացաւ ատանկ բան մը ըսելէ, պարո՞ն,
ընդհակառակը, ինծի մօտենալով ըսաւ. «Այս միջոցին
քու աէրդ պէտք ունի աղատ մնալու և ո՛չ թէ ես,
քանի որ անիկա ամէն բան գիտէ, իսկ ես բան մը
չեմ գիտեր : Պիտի կարծեն թէ ձերբակալուած է, որով
ժամանակ պիտի ունենայ գործելու : Երեք օր ետքը ո՞վ
ըլլալս պիտի յայտնեմ և հարկաւ պիտի թողուն գիտ» :

— Պապօ՞ւ, Աթօ՞ւ, աղնի՛ւ սիրտ, մրմուռաց տ՛Արդան-
եան, աղէ՛կ կը ճանչնամ զինքը : Պահակները ի՞նչ ըրին :

— Չորսը առին տաբին Աթօը չեմ գիտեր ո՛ւր,
Պապիկը կամ Ֆօս լէ՛լէք : Երկուքը մնացին սեւա-
զգեստ մարդերուն հետ, որոնք ամէն տեղ խռովակեցին
և բոլոր թուղթերը առին : Վերջապէս, մնացած երկու-
քը, այս գործողութեան միջոցին, դրան առջև պահակ
կեցած էին : Յետոյ, երբ ամէն բան վերջացաւ, մեկնեցան,
առնելով թափուր և դռները երեսի վրայ բաց :

— Բօրթօը և Արամիսը ի՞նչ կ'ընէին :

— Զանոնք իրենց տունը չէին գտած : Հոս չեկան :

— Բայց հիմակ ո՛ւր որ է կուգան : Իրենց լուր-
ջ ձգեցի՞ր որ կ'սպասեմ :

— Այո՛, պարո՞ն :

— Լա՛ւ ուրեմն, հոս սպասէ՛ : Եթէ գտնի, իմացուր
իրենց ինչ որ պատահեցաւ ինծի : Թո՛ղ Բօմ աբ Բէնի
կապկալին մէջ սպասեն ինծի : Այս տեղ կընայ ժամագ-
ըլլալ : Կարելի է որ առնէր կը լրտեսեն : Ես Մ. աբ
Դոնէվիլի ապարանքը պիտի երթամ այս եղածները
իմացնելու համար : Յետոյ կ'երթամ կը դանեմ զիրենք :

— Շա՛տ աղէկ, պարո՞ն, ըսաւ Բլանչէ :

— Բայց դուն հոս կեցիր : Կը յուսամ թէ չեմ
վախնար, ըսաւ տ՛Արդանեան եւ գառնալով, որպէսզի
քաջութիւն պատուիրէ իր սպասաւորին :

— Անոգ կղիք, պարո՞ն, ըսաւ Բլանչէ : Դուք
տակաւին չէք ճանչնար զիս : Ես քաջ եմ, երբ միաքս
դնեմ քաջ ըլլալ : Խնդիրը ան է որ միաքս դնեմ :
Ասկէ դատ, ես Բիքարտացի եմ :

— Այո՛, պարո՞ն, ձեզի ո՛րքան յարած ըլլալս աղա-
ցուցանելու համար ամէն բան ընելու պատրաստ եմ :

— Աղէ՛կ, ըսաւ : Արդանեան ինքնիրեն, կ'երեւալթէ
այս աղուն հանդէպ գործածած մէթոս ամէնէն բան
է : Ասիկը ներկայացած պահուն, նորէն կը գործածեմ :

Եւ տ՛Արդանեան, թէեւ նոյն օրուան մէջ ըրած
պտոյտներէն քիչ մը յագնած, բայց դարձեալ վազելով
գնաց դէպի Քօլօնպիէ փողոց :

Մ. աբ Դոնէվիլ իր ապարանքը չէր գտնուեր : Իր
գունդը Լուվրի մէջ պահակութիւն կ'ընէր և ինք ալ
Լուվր դացած էր իր գունդին հետ :

Պէտք էր մինչեւ Մ. աբ Դոնէվիլի մօտ երթալ :
Կարելի էր որ անցած դարձածը իմաց տրուէր անոր :
Տ՛Արդանեան որդեկ լուվր մանելու փորձ մը ընել :
Մ. աբ Դոնէվիլի գունդին մէջ պահակի իր համազգեստը
կընար իր անցագիրը ծառայել իրեն :

Ուստի Բիլ զ՛Օհիւտէն փողոցը իջաւ, և քարա-
փէն դէպի Բօն Նեօֆ կ'ընէր : Պահ մը խորհած էր գե-
տանաւով անցնել, բայց ջուրին կղերքը հասնելով,
ձեռքը մեքենաբար գրպանը տարած և տեսած էր որ
նաւապարհին վճարելու տասկ չունէր քովը :

Երբ կէնէկօ փողոցին ծայրը հասաւ, տեսաւ որ
Տօֆէն փողոցէն երկու հոգի կուգան, որոնց կերպա-
բանքը իր ուշադրութիւնը գրաւեց : Մէկը էրիկ մարդ
էր, միւսը կին : Կինը Տիկին Պօնասիէօյի կը նմանէր,
իսկ էրիկ մարդը՝ Արամիսի :

Ասկէ դատ, կինը հագած էր ան սե վերաբեկուն,
զոր տ՛Արդանեան տեսած էր Վօփրար փողոցի փեղիկին
ու Լա Հարր փողոցի դրան առջև :

Եւ յետոյ, էրիկ մարդը հրացանակիրի համազգեստ
հագած էր :

Կինը ծածկած էր գլուխը, իսկ էրիկ մարդը
Թաչկինակը երեսին բռնած էր : Այս կրկնակի զգու-

շուրթերն ցոյց կուտար թէ երկուքն ալ հոգ կը տանէին չճանչցուելու :

Կամուրջին ճամբան լռնեցին. ա'Արզանեան ալ անկէ պիտի անցնէր, քանի որ Լուսի կ'երթար : Ուստի անոնց հետեւեցաւ : Տ'Արզանեան հաղիւ թէ քսան քայլ առած էր, համոզուեցաւ թէ կինը Տիկին Պօնա-սիէօն էր և էրիկ մարդը՝ Արամիսը : Նոյն պահուն իսկ ունեցաւ նախանձութեան բոլոր կասկածները, որոնք իր սիրտը կը վրդովէին : Կրկնապէս մատնուած էր թէ՛ իր բարեկամին և թէ՛ անկէ, զոր արդէն իսկ կը սիրէր իրբն իր սիրունին : Տիկին Պօնասիէօ երգումները բրած էր թէ Արամիսը չի ճանչնար և այդ երգումնէն քառորդ ժամ ետքը, Արամիսի թեւը կը տեսնէր զայն :

Տ'Արզանեան չմտածեց միայն թէ փերեկակին սիրուն կինը երեք ժամէ ի վեր կը ճանչնար, թէ անիկա քիչ մը երախտաղիաութիւն միայն կը պարտէր իրեն, զինքը առեւանգել ուզող սեռագիտութեամբ ձեռքէն ազատած ըլլալուն համար և թէ խոստում մը բրած էր իրեն : Ինքզինքը նկատեց նախատուած, մատնուած, ծաղրուած սիրահար մը : Արիւնք գլուխը զարկաւ և որոշեց խնդիրը լուսաբանել : Մանկամարդ կիներն ու երիտասարդը նշմարած էին թէ իրենց հետեւող կար և իրենց քայլերը փութացուցած էին : Տ'Արզանեան սկսաւ վազել, անոնցմէ անցաւ, յետոյ ետ դարձաւ այն պահուն ուր անոնք կը գտնուէին Սամարիթիէնի առջև, որուն լոսրակը կամուրջին այդ մասին վրայ կը ցոլացնէր իր լոյսը :

Տ'Արզանեան կեցաւ անոնց առջև : Անոնք ալ կեցան :

— Ի՞նչ կ'ուզէք, պարո՛ն, հարցուց հրացանակիրը, քայլ մը նահանջելով և օտար չեչտով մը, որ կ'ապացուցանէր տ'Արզանեանի թէ իր հին թաղութիւններուն մէկ մասին մէջ սխալած էր :

— Արամիսը չէ՛, պոռաց :

— Ո՛հ, պարո՛ն, Արամիսը չեմ, և ձեր բացա՜րանշութենէն կը հասկնամ թէ զիս ուրիշի մը տեղը դրիք : Ուստի կը ներեմ ձեզի :

— Ինձի կը ներէք մի՞, պոռաց տ'Արզանեան :

— Այո՛, պատասխանեց անձանօթը : Թողէ՛ք ուրեմն որ անցնիմ, քանի որ ձեր գործը ինձի հետ չէ :

— Իրաւունք ունիք, պարո՛ն, բայց տ'Արզանեան, իմ գործս ձեզի հետ չէ, այլ տիկինին հետ :

— Տիկինի՞ն հետ : Դուք չէ՛ք ճանչնար զայն, ըսաւ օտարականը :

— Կը սխալիք, պարո՛ն, կը ճանչնամ :

— Ա՛հ, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ յանդիմանական չեչտով մը, ա՛հ, պարո՛ն, ձեր զինուորականի խօսքը և ազնուականի խոստումը առած էի և կը յուսայի թէ կրնայի վստահիլ անոնց :

— Իսկ ես, Տիկինի՛ն, ըսաւ տ'Արզանեան չփոթած, ես ալ ձեռնէ խոստում առած էի :

— Թեւո՛ մտէ՛ք, Տիկինի՛ն, և ճամբանիս շարունակեմք, ըսաւ օտարականը :

Սակայն տ'Արզանեան այս պատահարներէն չփոթած ու սմբած, կեցած էր հրացանակիրին և Տիկին Պօնասիէօյի առջև, թեւերը խաչածեւած : Հրացանակիրը երկու քայլ առաւ և ձեռքովը մէկը ի հրեց տ'Արզանեանը : Տ'Արզանեան ռստում մը ըրաւ դէպի ետ և սուրը քայեց : Անձանօթն ալ նոյն պահուն և փաղակի արագութիւնով հանեց սուրը :

— Յանուն Աստուծոյ, Միլօ՛րտ, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ երկու կռուողներուն միջև նետուելով և սուրերը բռնելով :

— Միլօ՛րտ, պոռաց տ'Արզանեան, մէկէն ի մէկ դադար մը իյնալով միտքը, Միլօ՛րտ : Ներեցէ՛ք, պարո՛ն : Արդեօք զո՞ւրք էք... :

— Միլօրտ Դուքս ալ Պըքինկէմ, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ ցած ձայնով : Հիմա կրնաք ամենքս ալ կուստեան մատնել :

— Միլօ՛րտ, Տիկինի՛ն, ներողութիւն, հարիւր անգամ ներողութիւն : Բայց կը սիրէի զայն, Միլօ՛րտ, և կը նախանձէի : Գիտէք թէ սիրելը ի՞նչ բան է, Միլօ՛րտ, ներեցէ՛ք ինձի և ըսէք թէ ի՞նչպէս կրնամ կեանքս նուիրել Ձեր Շնորհափայլութեան համար :

— Դուք քաջարի երիտասարդ մըն էք, ըսաւ

Պրքինկէմ, տ'Արդանեանի երկնցեկով մէկ ձևաքը, զոր անիկա սեղմեց յարդաւքով : Կ'ընդունիմ ձեռն ծառայութիւնները, զոր կը նստիքէք ինծի : Մինչև և Լուվր հետեւեցէք մեզի քսան քայլ հեռուէն ու եթէ մեզ լրտեսող մը ըլլար, սպաննեցէ՛ք զայն :

Տ'Արդանեան մերկ սուրը թևին տակ պահեց, սպասեց որ Տիկին Գոնասիէօ և Դուքսը քսան քայլ յառաջանան ու յետոյ անոնց հետէն դնայ, պատրաստ ըլլալով կէտ առ կէտ գործադրել Կարոլոս Ա. ի աղ-նուական ու վարկէազեղ նախարարին հրահանգները :

Բայց բարեբախտաբար երիտասարդ սէխոր առիթը չունեցաւ իր անձնուիրութեան այս ապացոյցը տալու Դուքսին և մանկամարդ կիներն ու զեղաղէմ հրացանա-կիրը Լուվրի պալատը մտան Էշէլի դուռէն, առանց ո' և է տրդելքի հանդիպելու :

Իսկ տ'Արդանեան խելոյն դնաց Բոմար Բէնի կապիւան, ուր իրեն կ'սպասէին Բօրթօս և Արամիս : Բայց անոնց պատճառած հեղութեան համար ուրիշ քացաւորութիւն մը չստուաւ : Միայն ըսաւ որ ինք առանձին աւարտած էր այն գործը, սրուն համար պահ մը կարծած էր թէ պէտք պիտի ունենար իրենց աջակցութեան :

Եւ հիմա, մեր պատմութեան ընթացքը չարու-նալեկու համար, թողունք որ երեք բարեկամները իրենց սուներ դառնան, ու մենք Պրքինկէմի Դուքսին և անոր առաջնորդին հետեւինք Լուվրի ոլորտալոյս համարաներուն մէջէն :

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋ ԻՆ ՀԱՏՈՐԻՆ

20,000 ՀԵՌԱԳԻՐ

Ա. Ռ.

Ա.Լ.ԷՔԱ. ՏԻՒՄԱ ՀՕՐ

Անդուգական և Աշխարհահռչակ Վիպադիր Ալէք-
սանտր Տիւմա՝ հաղիւ աւարտելու վրայ էր «Երեք Հրա-
ցանակիրներ»ը, ամբողջ Յրանսան գլորդեցաւ. 20,000է
աւելի շնորհաւորական և միանգամայն քաջալերական
հեռագիրներ ստացաւ, որպէսզի չմեռցնէ հերոսները:

Աղեքսանդր Տիւմա Հայր, Ժողովրդական այս անու-
րինակ խանդավառութենէն քաջալերուած սկսաւ հրա-
տարակել իւր ԳՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ, որուն որչափ պատ-
մական գլուխ գործոց մը ըլլալը, կարծենք Ընթերցող-
ները կրցին հասկնալ:

Ահա այս վէպն է որ յառաջիկայ շաբթու կ'սկսինք
հրատարակել 16 էջ 10 փր.ի: Փնտռեցէք ամէն Լրա-
գրավաճառներէ:

Արդարեւ, յ
թալու համար ի
եւած ըլլալով,
դոցը: Լաւատեղութեամբ, ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ՆՈՐ ԶԵՌՆԱՐԿԸ
Պօնապիտո արքայ
կը կերակրուէր
քով:

ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ,

”ԵՐԵՔ ՀՐԱՑԱՆԱԿԻՐՆԵՐ, ՈՒ

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Կիւրեմպերկ Մատենաշարին Գրաշար-Հրատարակիչները քաջայերուելով “Երեք Հրացանակիրներ”ու գտած անօրինակ ընդունելի թենէն, յառաջիկայ շաբթուան պիտի սկսին հրատարակել Անգղագիտական Վիպագիր

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՏԻՒՄԱ ՀՕՐ

“ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ,”

որ անմիջական շարունակութիւնն է Երեք Հրացանակիրներուն: Քսան Տարի Ետքին մէջ պիտի երեւան դարձնալ Չորս Հրացանակիրները, Ռիչլիէօյի յաջորդ Մազարէն Կարաինալը, Պարսապիկներու կռիւները, որմէ ծնունդ առաւ Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը, ինչպէս նաեւ անգլիական յեղափոխութիւնը Մեծն Գրոմ-ուէլի առաջնորդութեամբ, որ յանգեցաւ նոյն ժամանակի Անգլիոյ Միապետին գլխատուութեան, ևն., ևն., ևն.:

Ընթերցողները, աւելի հետաքրքրութեամբ պիտի հետեւին “Քսան Տարի Ետքին”, ուր տ’Արդանեան, Աթօս, Բօրթօս և Արամիս մեծ դեր պիտի ունենան վերը յիշուած պատմական խոշոր դէպքերուն մէջ:

100 ~

Եր	№	270/10
ՄԱԴ	Մ	100
43	Ո	100
ԿՕՄԻՏԵ		

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0315352

5617